



T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI

ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BOLU İLİ ELMALIK KÖYÜ'NDEKİ ÇERKEZLERİN
TOPLUMSAL YAŞAMLARININ SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurcan Akbalık

Düzce

2022



T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI

ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BOLU İLİ ELMALIK KÖYÜ'NDEKİ ÇERKEZLERİN
TOPLUMSAL YAŞAMLARININ SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURCAN AKBALIK

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi FEHMİ ALTIN

Düzce

2022



**ТР
ДЮЗДЖЭ УНИВЕРСИТЕТ
МАГИСТРЭ ШІЭНЫГЪЭ ИНСТИТУТ
КАВКАЗЫБЗЭХЭМРЭ КУЛЬТУРЭХЭМРЭ
ЯКЪУТЭМАШЪХЪ АДЫГАБЗЭМ ЫКІИ ЛИТЕРАТУРЭМ
ИМАГИСТРЭ ІОФШАГЪ**

**БОЛУ ГУБЕРНИЕМ ЕПХЫГЪЭ АДЫГЭ КЪУАДЖЭУ
ІЭЛМАЛЫКЪ ДЭС АДЫГЭХЭМ ЯЩЫПЭКІЭ-ПСЭУКІЭ
ШЫКІЭМ ИЗЭХЭФЫН**

**МАГИСТРЭ ІОФШІЭН
Нурджан Акбалик**

**УпчІэжьэгъур:
Доцентэу Алтын Фехьми**

Дюзджэ, 2022

Nurcan Akbalık
Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Düzce, 2022

BOLU İLİ ELMALIK KÖY'ÜNDEKİ
ÇERKEZLERİN TOPLUMSAL YAŞAMLARININ
SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalında oy birliğı ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Akademik Unvanı, Adı-Soyadı(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı.....(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı.....(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../07/2022

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Araştırmanın ana konusu “Bolu İli Elmalık Köyü”ndeki Çerkezlerin Toplumsal Yaşamlarının Sosyokültürel Açıdan İncelenmesi” hakkındadır. Bolu ilindeki tek Çerkez köyünün Elmalık Köyü olması ve bu köyün geçmişten günümüze kültürlerini ne ölçüde yaşattıklarını göstermek amaçlanmıştır.



Nurcan Akbalık

ÖZET

BOLU İLİ ELMALIK KÖYÜ'NDEKİ ÇERKEZLERİN TOPLUMSAL YAŞAMLARININ SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

AKBALIK, Nurcan

Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı

Çerkez Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Fehmi Altın

1864 Çerkez Sürgününden sonra Türkiye'ye göç eden Çerkezler, ülkenin farklı bölgelerine yerleşerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Çalışma kapsamında Bolu ili Elmalık Köyü'nde yaşayan Çerkezler hakkında detaylı bilgi edinilmesi ve Çerkezler hakkında genel değerlendirmelerde bulunulması amaçlanmaktadır. Temel amaç, Çerkezlerin sosyokùltürel hayatı hakkında ilk elden bilgi edinmektir. Bu doğrultuda Çerkezlerin Kafkasya'daki tarihi, büyük sürgün süreci, sürgünden sonra Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yerleşmeleri, Bolu ili Elmalık Köyü'ndeki Çerkezler ve güncel yaşamları hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra saha çalışması sonucunda elde edilen veriler SPSS 22.0 programında işlenip analiz edilmiş ve Elmalık Köyü'ndeki günümüzde bulunan Çerkezlerin sosyokùltürel hayatlarına ilişkin röportajlar yapılarak yazıya geçirilmiş olup ilk elden veriler doğrultusunda bulgular ve yorumlarla değerlendirmeler yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çerkez, Elmalık Köyü, Sosyokùltürel

ABSTRACT

Department of Caucasian Language and Cultures
Circassian Language and Literature
Master Degree Thesis
Thesis Advisor: Dr. Lecturer Fehmi Altın

A SOCIO-CULTURAL ANALYSIS OF THE SOCIAL LIVES OF CIRCASSIANS IN ELMALIK VILLAGE OF BOLU

Circassians immigrated to Turkey after their exile and tried to maintain their existence by settling in different parts of the country. Within the scope of the study, it is aimed to obtain detailed information about the Circassians living in the Elmalık village of Bolu province, and to obtain detailed information about the Circassians in this region, and to make general evaluations about the Circassians based on the Circassians in this region. The main aim is to obtain first-hand information about the socio-cultural life of the Circassians. In this direction, theoretical information about the history of Circassians in the Caucasus, the great exile process, their settlement in the lands of the Ottoman Empire after the exile, the Circassians in the Elmalık village of Bolu province and their current lives are included in the study. Afterwards, the data obtained as a result of the fieldwork were processed and analyzed in the SPSS 22.0 program, and the study was completed by making evaluations in line with the first-hand data on the socio-cultural life of the Circassians in Elmalık Village of Bolu province.

Keywords: Circassian, Elmalık Village, socio-cultural

İTHAF

Öncelikle tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, desteğini her zaman hissettiğim, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum ve duyacağım çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ALTIN'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ders aldığım Düzce Üniversitesi Çerkez Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans bölümünün tüm hocalarına kıymetli bilgileriyle ilerlememi kolaylaştırıp, bu süreçte kulağımda ses, yolumda ışık oldukları için, araştırma esnasında içtenlikleri için Elmalık Köyü halkına, manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme sabır, sevgi ve güvenleri ile süreci kolaylaştırdıkları ve bana inandıkları için teşekkür ederim.

Bu çalışma, Büyük Çerkez Sürgününde hayatını kaybeden tüm soydaşlarımız ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İTHAF.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
RESİMLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	5
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.4.1. Araştırma Modeli.....	7
1.4.2. Evren ve Örneklem	7
1.4.3. Veri Toplama Araçları	8
1.4.4. Verilerin Toplanması.....	8
1.4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
1.4.6. Araştırmanın Sayıltıları (Varsayımları)	8
1.4.7. Tanımlar	9
2. KAFKASYA’DA YAŞAYAN ÇERKEZLERİN TARİHSEL SÜRECİ	10
2.1. Kafkasya’da Çerkez (Adige) Kavramı ve Gelişmesi	13
2.1.1. Adige (Çerkez) İsminin Kökeni	15
2.1.2. Adige İsminin Ulaştığı Konum.....	20
2.1.3. Adigelerde Khabze	21
2.2. Büyük Çerkez Sürgünün Öncesi ve Zorunlu Göç	22
2.3. 1864 Büyük Çerkez Sürgünü ve Osmanlıya Yerleşim Sorunları.....	23
2.4. Osmanlı İskân Politikası ve Çerkezlerin Yerleşimi.....	28
2.4.1. Bolu İlinde Yerleşen Çerkezler ve Elmalık Köyü’nün Kuruluşu	29

2.4.2. Elmalık Köyüne Yerleşenler ve Sosyal Hayat	30
2.4.3. Ekonomi ve Meslekler.....	32
2.4.4. Dil Durumu	32
2.4.5. Alt Yapı Hizmetleri	33
3. ELMALIK KÖYÜ ÇERKEZLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL AKTARIMINDA GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU BELİRLEME ANKETİ VE YORUMLARI	33
3.1. Demografik Durum	34
3.2. Aile Hayatının Değişimleri	47
3.3. Günümüzde Anadilin Yok Olma Durumu	53
3.4. Kültürel Yaşamın Değişimleri ve Bulguları	57
4. SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİMLERİ ETKİLEYEN BULGULAR VE YORUMLAR	63
4.1. Elmalık Köyü’nde ADİGE Kültüründe Dünden Bugüne Değişimler ve Bulgular	64
4.2. Adige Dilinin Gelişmesi İçin Edebi Dille Yazılan Eserleri Tanıtmak ve Okumak	69
4.3. Adige Dili, Edebiyatı ve Kültürünün Kaybolmaması için Gençliğe İmkân Verilmelidir.....	72
4.4. Tehlikede Olan Adige Dili Eğitim Kurumlarında Öğretimi Engellenmemeli	74
4.5. Adige Dilini Yaşatmak İçin Gençlere Kurumlarda Araştırma İmkânlarının Sağlanmasıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	78
KAYNAKÇA	88
EK1- KÖYDEN FOTOĞRAFLAR	91
EK2 – ETİK KURUL İZNİ	95
EK3- ANKET - RÖPORTAJLAR.....	97

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2007 – 2018 Yılları Arasında Elmalık Köyü Nüfusu	30
Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyetin Dağılımı	33
Tablo 3. Katılımcıların Medeni Durum Dağılımı	34
Tablo 4. Katılımcıların Yaş Dağılımı	35
Tablo 5. Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı	36
Tablo 6. Katılımcıların Çalışma Durumu Dağılımı	37
Tablo 7. Katılımcıların Meslek Dağılımı	38
Tablo 8. Katılımcıların İkamet Ettikleri Ev Dağılımı	39
Tablo 9. Katılımcıların İkamet Yerlerinin Mülkiyet Dağılımı	40
Tablo 10. Katılımcıların Sosyal Güvence Dağılımı	41
Tablo 11. Katılımcıların Türkiye’de Yaşama Süreleri Dağılımı	42
Tablo 12. Katılımcıların Elmalı Köyünde Yaşama Süreleri Dağılımı	43
Tablo 13. Katılımcıların Refah Düzeyi Dağılımı	44
Tablo 14. Katılımcıların Hane Halkı Geliri Dağılımı	45
Tablo 15. Katılımcıların Evlilik Şekli Dağılımı	46
Tablo 16. Katılımcıların Eşlerinin Çerkez Olma Dağılımı	47
Tablo 17. Katılımcıların Evlenilecek Kişiyi Kimin Seçmesi Gerektiği Dağılımı	48
Tablo 18. Katılımcıların Ailelerinde Çerkez Olmayanla Evlilik Yapılması Dağılımı ...	49
Tablo 19. Katılımcıların Çerkezlerin Kendi Soyları Dışında Evliliğe Olumlu Bakmama Nedenleri Dağılımı	50

Tablo 20. Katılımcıların Evleneceklerle Çerkez Dışı Evliliklere İzin Verme Dağılımı ..	51
Tablo 21. Katılımcıların Aile İçinde Kararları Kimin Aldığı Dağılımı	52
Tablo 22. Katılımcıların Aile İçinde Konuştukları Dil Dağılımı	52
Tablo 23. Katılımcıların Çocuklarının Çerkezce Eğitimi Almalarını İstemeleri Dağılımı	53
Tablo 24. Katılımcıların Halk Eğitim Kurslarındaki Çerkezce Eğitime Gitme İsteği Dağılımı	54
Tablo 25. Katılımcıların Aile İçinde Anadilini Konuşma Düzeyi Dağılımı	55
Tablo 26. Katılımcıların Yaşça Büyüklere Davranış Dağılımı	56
Tablo 27. Katılımcıların Neden Etki Sahibi Olunduğuna Dair Görüş Dağılımı	57
Tablo 28. Katılımcıların Köy Yaşantısında Farklılık Görüşü Dağılımı	58
Tablo 29. Katılımcıların Çerkez Kültürünün Kaybolduğu Düşüncesi Dağılımı	59
Tablo 30. Katılımcıların Gelenek ve Göreneklerini Sürdürme Dağılımı	60

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Adigelerin Atalarının Yaşadıkları Yerler	14
Resim 2. Adige Birliği Boyları	20
Resim 3. 1970 Minareden Çekilmiş Fotoğraf	30
Resim 4. Elmalık Köyü	31



KISALTMALAR

adyg.	–	Adige
age	-	Adı geçen eser
MÖ	-	Milattan Önce
MS	-	Milattan Sonra
ru.	–	Rusça
TDK	–	Türk Dil Kurum
vb.	–	ve benzeri
vd.	–	ve diğerleri



1.GİRİŞ

Lisansüstü eğitiminin son aşaması olan bilimsel bir çalışmayla yüksek lisans tezi olarak yeni gelişmeler alanında bir konunun kuramsal ve teorik çalışma yöntemleriyle ele alınan konu, alanında pek çalışılmamış ve yeni bakış açısıyla bilimsel bir çalışma olması gerekmektedir. Bu çerçevede tarihi bilimsel araştırma olarak, ampirik metoduyla yapılan çalışma, Bolu ilinde tek Adige (Çerkez) yerleşim yeri olan Elmalık Köyü'nün günümüzdeki sosyokültürel değişimleri üzerine olan tez konusu: *“Bolu İli Elmalık Köyü’ndeki Çerkezlerin Toplumsal Yaşamlarının Sosyokültürel Açidan İncelenmesi”* başlığı ile ele alınmıştır. Elmalık Köyü, uzun yıllarca süren Rus-Kafkas Savaşları sonucu 1860’lı yıllarından itibaren 1890 yıllarına kadar yoğun olarak süren Ruslar tarafından Kafkasya’dan zorla sürgün edilen, 21 Mayıs 1864 Sürgün Günü olarak tanınan, Çerkez toplumunun büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu topraklarına zorunlu göç etmeleriyle oluşan yerleşim yerlerinden biridir.

Elmalık Köyü halkı ilk önce Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları olan Balkanlara götürüldüler, orada yıllarca savaştılar, 1877-78 Berlin Antlaşmasıyla yaklaşık 350-400 bin nüfusu olan Balkanlardaki Çerkezlerin ikinci bir sürgünü daha yaşadılar, Anadolu’ya ve Orta Doğu’ya, bu günkü Suriye, Ürdün ve İsrail bölgelerine, göç etmek zorunda kaldılar. Elmalık Köy halkı yetkililer tarafından gönderildikleri köyü kendileri kurarak kendilerine yerleşim yeri oluşturdular. Elmalık Köyü’nü kuranlar Türkiye’de dağınık şekilde yerleşen Çerkez (Adige) halkından olup MÖ bin yıllardır Kuzeybatı Kafkasya’da yerel halk olarak yaşayan bir toplumun mensuplarıdır. Kafkasya’da bin yıllardır geliştirdikleri kendilerine has oluşturdıkları sosyokültürel yaşam anlayışı olan Adige Khabze ((Адыгэ Хьабзэ) – Adige Yaşam Felsefesi) diye sosyokültürel yaşam kurallarının tümünü oluşturuyor. O nedenle Elmalık Köyü’nü sakinleri Adige halkından olarak farklı bir sosyokültürel yaşam anlayışına sahip olmaları doğaldır. Atalarının yaşadıkları yurtları olan Kafkasya’da MÖ bin yıllardır oluşturdıkları, “Maykop Kültürü” olarak dünyaca bilinen, gelişmiş derin kültür hafıza mekanlarının kültürel kodlarını taşımaktadırlar. Günümüzde Elmalık Köyü Çerkez olarak tanınan, Adigelerin 12 boyundan Hatukoy grubuna mensup olan bu insanlar, 143 yıldır Anadolu’da yaşıyorlar. Araştırma konusu olarak, Kuzeybatı Kafkasya kökenli olan Elmalık Köyü sakinlerinin sahip oldukları farklı sosyokültürel yaşamlarındaki değişimler ile kendi ana dillerini

koruyup koruyamadıkları konuların genel olarak günümüze kadar olan gelişmeleri analiz edilmektedir.

Adigelerin atalarının yaşadıkları yerler; Kuzeybatı Kafkasya olarak bilinen en güvenilir coğrafi bölgesi Maykop civarındır. Kuzeyde Kuban Irmağı, hemen Kuban Irmağı'nın güneyinde Kuban Irmağı'nın kolları olan ırmaklar arasında güvenli görmüş olduğu düşündükleri için oralarda ve “Kuban Kültürü” diye de adlandırılan yerde bin yıllardır yaşadılar. Kafkas Dağları'nın bitimine, güneye doğru Karadeniz sahiline kadar olan yerde çoğunlukla yaşadıkları yer ki, doğal bir güvenilir yerleşim olarak seçildiği tahmin edilmektedir. Kafkasya'nın yerel halklarından olan Adigeler MÖ bin yıllardır yaşadıkları yerde; günümüzde adını “Maykop Kültürü” diye anılan *“bu arkeolojik kültür adını Büyük Maykop kurganından alır”* ve *“Maykop, (MÖ 3700-2500) Rusya Federasyonu içinde bulunan büyük bir Tunç Çağı Kültürüdür. Adige Cumhuriyeti (başkenti Maykop)'ta Kuban Irmağı vadisindedir. Kültür, orada bulunan bir kraliyet mezarından adını alır. Maykop Barrow ilk kez 1897 yılında keşfedildi.”*¹ Kafkasya'da bu bölgede MÖ bin yıllardır otokton bir halk olarak yaşayan Adigelerin atalarının yaşadıkları Maykop bölgesinde ünlü Arkeolog Nikolay Ivanoviç Veselovskij'in 1897 yürüttüğü kazılarda çok hassas işlenerek detaylı olarak belgelere geçirmiştir (bkz. Maykop Kültürünün Zenginlikleri – Belgesel – Google ile ulaşılır). Kafkasya'da demirin bulunmasıyla gümüş, altın ve tunç gibi metal işlemeciliğinin çok gelişmiş olması nedeniyle çok maharetli ustaların var olduğu destanlarında yer almıştır. Bu alanda Adige Nart Destanlarında halk tarafından “Demir Tanrısı” unvanı verilen T'ILEPŞ (ТІЛЕПШ) metal işlemeciliğinde üzerine en saygı duyulan bir usta olduğu, metale adeta can verircesine her türlü aleti yaptığı için, “Demir Tanrısı” diye bu unvanla anıldığı bilinmektedir.²

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla açılan kapılar sayesinde bugün Rus Federasyonu içerisinde olan ADİGE Cumhuriyeti topraklarında ve MÖ 5. bin yılları dönemlerine kadar uzanan Adigelerin ataları olan “Meot, Sind ve Zichi isimleriyle anılan grupların yaşadıkları bölgede Sovyetler Birliği zamanında uzun yıllarca yapılan kazılarla araştırmacı arkeologların buldukları tarihi metal ve süs eşyaları olan, insan yapımı tarihi objelerden alınan bilgilerle Kafkasya'da Adigelerin atalarının yaşadıkları yer olan

¹ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, “Maykop Kültürü”, (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

² Altın, F., Neudefinition der Tscherkessin im Spannungsfeld religiöser Dogmen und tscherkessischer Tradition, Çev. F. Altın, s. 93-94, Karınca Yayınları, Ankara 2022.

Maykop ve civarı bölgesinin insanlık tarihinin en eski yaşam alanlarından biri olarak belirlemişlerdir ve kültürel açıdan önemli bir hafıza mekanıdır.



Kaynak: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/143016/mod_resource/content/6.Hafta.pdf

Sovyetler zamanında yetişen, dünyaca tanınan Adige bilim insanı **Arkeolog Avle Pşımafe (АУЛБЭ ПШЫМАФ)**, 1927’de Adige Cumhuriyetinin büyük köylerinden Hakurnehable’de doğdu, Maykop İlköğretmen Okulunda okudu, ardından üst eğitimini Maykop Öğretmen Enstitüsü’nde tamamladı. 1948’de Rostov Devlet Enstitüsü’nden tarih diploması aldı ve ulusal eğitim sisteminde 10 yıl çalıştı. 1957’de Gürcistan’da yüksek lisans eğitimine başladı. Anayurdunun zengin tarih ve etnografyası onun ilgisini çekti, eski ve tarihi anıtları bir bir bulup ortaya çıkardı. Doktora çalışmalarına başlayıp tarihi insan yerleşim yerlerini araştırdı, eski Abzahe yerleşiminde bulunduğu tarihi değeri olan buluntularla 1960’da doktora tezini verdi: İlk Büyük ADİGE Arkeoloğu ile karşılaştırılacak ya da onunla eşleştirilecek birileri Kuzey Kafkasyalı arkeolog ve araştırmacılar arasında yok desek yeridir. Çünkü çalışmalarında gösterdiği hassasiyet, içinden gelerek, göğsünü toprağa vererek yıllar boyunca kazı heyetlerine katıldı ve bu sayede, ülkesindeki Taş Çağı’nın en eski, başlangıç dönemine ait yapıtları ilk bulan ve inceleyen araştırmacılar arasında seçkin bir yer kazandı. Kazı, arazi araştırması peşinde 35 yıl çalıştı, Zakubanya Dağını buldu ve Taş Çağı’na ait 85 arkeolojik yapıtı ortaya çıkardı ve bunların doğruluğunu ispatladı³. Yaptığı çalışmalarla “Maykop Kültürü” adının tüm Dünya Bilim İnsanları tarafından tanınmasına büyük katkıları olmuştur. Elmalık köyü sakinlerinin de diğer Adigeler gibi, atalarının geldiği yer olan “Maykop

³ Mamırıko, N., Avle Pşımafe (АУЛБЭ ПШЫМАФ). İlk Büyük Adige Arkeoloğu, Adige Mak (Adige Sesi) Gazetesinde, 18.04.2022, yayınlandı, Çeviri: Hapi Cevdet Yıldız.

Kültürü” diye bilinen çok derin kültür tarihi hafıza mekânı olan yerleşim yerleri Maykop’un yakın çevresinden gelmektedirler. Böyle bir kültür tarihi geçmişi olan toplumdan gelen Elmalık Köyü’nü kuran ve yaşam alanı olarak yerleştikleri yerde günümüze kadar geçirdikleri süre içerisindeki kültürel değişimlerinin incelenmesi bu çalışmayla yapılacak, öyle bir bilgi verecek ki, diğer Türkiye’de dağınık olarak yaşayan Adigelerin de kültürlerinin ne kadarını yaşatabilmişler ve geçirdikleri kültürel değişimleri hakkında genel bilgilerle kıyaslanabilecek bilgilere ulaşılabilecektir.

Sosyokültürel değerler uzun zaman içerisinde zamanın şartları gereği hem oluşuma devam eder hem de gelişmeyi sürdürür. Toplumun sahip olduğu kültürel değerler, kendi toplumunun oluşturduğu özellikleri barındırarak uzun yıllar boyunca o toplumun insanların alışkanlıkları, toplum olarak sosyal ilişkileri, bireye sosyal ortamda verdikleri önem, inançlarına olan bakışı kendilerine has bir yaşam anlayışıyla oluşması diğer toplum anlayışlarından ayıran özelliklerin toplamını oluşturur. Oluşan bu kültürel anlayış, aynı zamanda bir değişim sürecinden de geçmektedir. Ünlü Sosyolog Giddens’in bakışıyla toplumdaki sosyokültürel değişimi etkileyen üç faktör; fiziksel koşullar, politik örgütlenme ve kültürel etkenlerin önemli yerleri vardır⁴. Anthony Giddens’in belirttiği etkenlere baktığımızda, insanlar çevredeki şartların, fiziksel çevrenin ve yaşadığı sosyal şartların toplumun üretme ve etkinlikleri üzerine katkıları etkili olduğunu, fakat uygun olmayan durumda olumsuz etkilenmelerinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde, politik örgütlemeye toplumda sosyal ilişkiler hareketliliğin sağlaması ve iletişim hareketliliği ile dinin sağladığı kültürel iletişimin sayesinde toplumsal farklılaşma ortamlarından uzun süre yoksun kalan Adigeler sürgünle tüm gelişmelerden olumsuz etkilendiler.

Tezin konusu olarak işleniş ve bakış açısına uygun olan bir çalışma, Mümtaz Turhan’ın “*Kültür Değişimleri*” çalışması olan, sosyokültürel değişime, o toplumun siyasi, idari ve hukuk yapısında, bilgi ve eğitim alanındaki uygulamalar, maddi imkân, alet ve araçların kullanılması ve de sosyal yaşamda maddi manevi yapısındaki farklılaşmaları bakımından etkili olduğunu belirtmektedir⁵. Mümtaz Turhan’ın kültür değişim biçimlerini tarif ederken; doğal gelişme sonucu serbest ya da ortamın şartlarından süreç içerisinde kendiliğinden değişimler olmaktadır, fakat bunun yanı sıra mecburi veya zorlama şeklinde kültür değişimleri; bunlar üstten kurallara dayandırıp empoze edilmesi

⁴ Giddens, A. 2000, s. 552-54.

⁵ Turhan, M. 1994, Kültürel Değişimler, s. 58.

olur ki, bunlar emperyalist, ihtilal, inkılap ve insanlıkla bağdaşmayan ırkçılık ve sosyal dayatmalarla dizayn etmeye girmektedir. Bunlar anti demokratik olarak tarif edilirken, eğitim ve sosyal etkinliklerle tüm yaşanan kültürleri kapsayacak (acculturation) şekilde yapılanlar daha demokratik yöntemler sayılabilir, fakat hepsi de belli bir zamanda belli bir amaç ve hedefler için, bilinçli yapılan farklı mecraya sürüklenme icraatlarıdır.⁶

Sürgün sonrası Adige kültürünün bu tür zorluklardan geçerken geliştirmek bir yana, elde kalını muhafaza etmek için imkânları olmuş mu veya şartlara göre değişimleri kendilerine uyarlayıp kültürlerini yaşatabiliyorlar mı? Günümüzde bu oluşan kültürel yaşamın hızlı değişimiyle, gelişen bilim, kitle ulaşım, teknolojik imkanların verdiği her yere rahatlıkla ulaşabilme ve aynı zamanda iletişim imkanlarıyla süratle değişim yaşanmaktadır. Bolu ilinde Elmalık Köyü'nün yerleşimi ve günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimleri ve gelişmelerin nasıl bir safhada olduğunu tespit etmek ve sosyokültürel farklılıkları, hâlâ ne kadarı muhafaza edilip devam ettirilenin değişimlerini analiz etmek ve sonuçlarını bilimsel çalışma ortamlarına sunmaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu tez çalışmasında vurgulanmak istenen temel husus 19. yüzyılda Rusya tarafından sürgün edilen Kafkasya topraklarındaki Çerkezlerin, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmeleri sonrasında başlayan süreçte Çerkez halkının toplumsal hayatlarının ve sosyokültürel tutumlarının bugünkü durumudur.

Elmalık Köyü, Bolu ili için önemli bir kültürel değer taşımaktadır. Halk tarafından tanınan ve bilinen Adige kültürünü, geleneksel yapısını korumaya çalışmış bir Çerkez köyüdür. Bu konuyla ilgili herhangi bir literatür taraması, derinlemesine bir çalışma bulunamamıştır ve kaynak sıkıntısı hissedilmiştir.

Çerkez kültürünün genç nesillere aktarılmasında her yeni kuşakta kültür aktarımın azaldığı görülmektedir. Bu durumla ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir aksi durumda Çerkez kültürünün ve dilinin süreç içerisinde kaybolacağı düşünülmektedir.

Vatanlarından zorunlu göç ettirilen Çerkezlerin sayısı ile ilgili rakamlar Rus, İngiliz, Fransız ve Osmanlı kayıtlarında 700 binden 2 milyona kadar farklılık

⁶ Tezcan, M. 1991, s. 205.

göstermektedir⁷. Türkiye’de, Çerkez nüfusunun bulunduğu illerden biri de Bolu’dur. Bolu’nun Merkez ilçesine bağlı Elmalık Köyü (Petsiye Hable) yerleşim yeridir.

Çalışılan tezde vurgulanmak istenen konu, Kafkasya’nın Rusya tarafından XIX. yüzyılda kendi topraklarına katılması ile Adigeleri vatanlarından zorunlu göçe maruz bırakmalarıdır. Adigelerin zorunlu göçte Osmanlı Devleti’ne iltica etmelerinin akabinde aynı dine mensup Adigeleri kendi topraklarına alıp kendi vatanlarında farklı bölgelere yönlendirilip yeni vatanlarını benimsemeleri gelenek ve kültürleri yeni nesle aktarmaları konu edinilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Elmalık Köyü’ndeki sosyokültürel değişimin geçmişten günümüze hangi ölçüde, nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır. Gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşadığını bildiğimiz Elmalık Köyü halkı bu kültürel mirasın genç nesillere nasıl aktardığını göstererek diğer Çerkez köylerine örnek olması amaçlanmıştır. Bu temel amacın yanı sıra günümüzde Çerkez toplumlarının sosyokültürel yapıları nasıldır, demografik özellikleri nelerdir, kültürlerine olan bağlılıkları devam etmekte midir, evlilik gibi hususlarda tarihsel alışkanlıkları devam etmekte midir gibi sorulara da cevap bulunması araştırmanın alt amaçları konumundadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dönemin koşullarına bağlı olarak büyük bir zorunlu göç sonucu Türkiye’ye yerleşen Çerkezler, çetin şartlar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Yaşadıkları, doğup büyüdükları topraklardan koparılan Çerkezler, dillerini hiç bilmedikleri bir toplumda hem hayatta kalma hem de kültürlerini ve sosyal yaşamlarını sürdürebilme mücadelesine girmişlerdir. Çalışma kapsamında Bolu ilinin Elmalık Köyü’ndeki Çerkezler özelinde bir araştırmada bulunulacak olmasına karşın hem Çerkez tarihi ve kültürü hem de bugünkü Çerkez toplumlarının sosyokültürel yapılarına ilişkin tespitlerde bulunulacak olması araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

⁷ Güngör 2006, s. 26; Karpat 2003, s. 110-113

Çalışma kapsamında elde edilen hem teorik hem de pratik bulgular ile birlikte konuya ilişkin literatürdeki zenginliğin artmasına ve konuya ilişkin araştırmacılara yeni bir kaynak sunulacak olması da araştırmanın önemini arttıran diğer unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiş olup bu kararı alma sürecinde çalışmanın temel amacı olan Bolu ilinin Elmalık Köyü'ndeki Çerkez halkının sosyal yaşamlarına ilişkin tespitlerde bulunma çabası belirleyici olmuştur. Toplumun niteliklerine ilişkin tespitlerde bulunulacak olup herhangi bir karşılaştırmaya veya benzeri bir tutuma gidilmeyip görüşme ve gözleme bağlı çıkarımlarda bulunulması amaçlanmaktadır ki, bu amaç doğrultusunda da nitel araştırma yöntemleri ideal yöntemler olarak kabul görmektedir.

1.4.1. Araştırma Modeli

Çalışmada, saha araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle birlikte derlemeler, katılarak gözlem tekniği ve yönlendirilmemiş görüşme teknikleriyle tamamlanmıştır. Ön çalışma yapıldıktan sonra, çalışmanın kapsamını geniş tutabilmek adına; kültürel değerlere hâkim kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmış; yaş, eğitim, vb. sınırlamalara gidilmemiştir. Kaynak kişilerle yapılan röportajlarda, çalışmamızla ilgili tanıtıcı açıklamalar yapıldıktan sonra her birine; Çerkezlerin sosyokültürel yaşamlarına, geçmişlerine ve bugünlerine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir.

1.4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Elmalık Köyü'ndeki Çerkezlerin tamamı oluşturmaktadır. Evreni oluşturan tüm bireyler katılım gösterdiğinden örneklem ile evren aynı yapıdadır. Araştırmanın evrenini oluşturan bireyler toplamda 38 kişi olduğundan katılımcı sayısı 38 ile sınırlandırılmak zorunda kalmıştır.

1.4.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak 33 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Araştırma oldukça özgül bir konu olduğundan ölçek de kendine özgü bir şekilde tasarlanmıştır. Toplam 33 soruluk bu genel ölçeğin yanı sıra 5 soruluk daraltılmış ölçek uygulanarak Çerkez kültüründe yaşanan değişimlere yönelik veri toplanmıştır.

1.4.4. Verilerin Toplanması

Aralık 2019- Kasım 2020 döneminde; Bolu Elmalık Köyü'nde saha çalışması yapılarak, kaynak kişilerle yerinde görüşmeler yapıp veriler toplanmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek kişisel girişimler sonucunda geliştirilmiş ve gerekli izinler alınarak kullanılmıştır.

1.4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Türkiye'deki Çerkezlerin toplumsal yaşamlarını incelemek adına gerçekleştirilmiş olup bu doğrultuda Bolu ilinde Elmalık Köyü'nde yaşayan Çerkezler ana kütle olarak alınmıştır. Buna bağlı olarak da çalışma Bolu ilinde Elmalık Köyü'ndeki Çerkezler ile sınırlandırılmıştır.

1.4.6. Araştırmanın Sayıltıları (Varsayımları)

Bu araştırma Türkiye'de Çerkez kültürünün olduğu coğrafyalarda detaylı bir saha araştırması gerektirmektedir. Köy halkının bu araştırmaya bakış açısı gibi sınırlılıklarının yanı sıra üzerinde durulması gereken en önemli faktör, kaynak kişilerin oldukça az kalmış olmasıdır ve Elmalık Köyü ile ilgili yeterli bir kaynak doküman bulunamamış olmamasıdır. Çalışma sürecinde; kaynak kişiler ve dokümanlardan bilgiler edinilerek ilgili çalışma yapılmıştır. Buna bağlı olarak saha çalışması neticesinde veriler toplanırken araştırmaya katılım gösteren katılımcıların vermiş oldukları yanıtlarda samimi oldukları

ve araştırmada kullanılan ölçeğin araştırmanın amacına uygun olduğu varsayımlarına da dayandırılmaktadır.

1.4.7. Tanımlar

- **Çerkez:** **Çerkez (Adige)** Kendilerine Adige diye tanımlayan bir halktır, Kuzeybatı Kafkasya'daki yerel halklardan olup çok önceden beri orada yaşadıkları kabul edilen ve köklü bir geçmişe sahip olan bir halktır.
- **Kafkasya:** Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki bölge.
- **Sürgün:** Belirli bir otorite tarafından belirli bir topluluğun gerektiğinde zor kullanılarak başka bir bölgeye veya başka ülkelere geri gelmemek şartıyla zorla gönderilmesi.

2. KAFKASYA'DA YAŞAYAN ÇERKEZLERİN TARİHSEL SÜRECİ

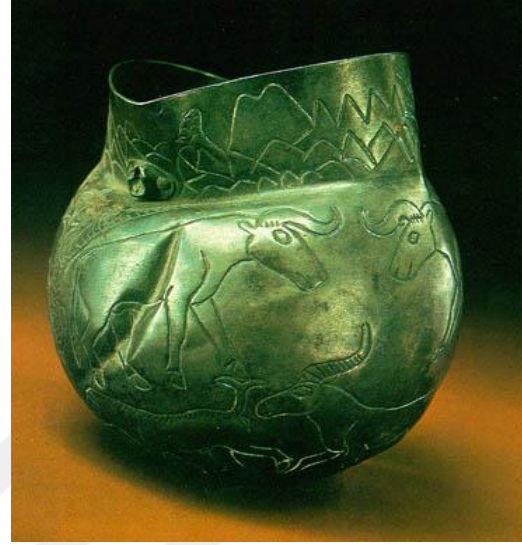
İnsanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Kafkasya'da köklü sosyokültürel yaşam anlayışına sahip olan halklardan birisi de Adige toplumdur. Yaşadıkları yer olan Kuzeybatı Kafkasya bölgesinde zaman içinde önemli bir geçiş hareketliliklerinin yaşandığı yer olması, zaman zaman dışarıdan saldırı akınlarıyla istilalara uğramasıyla uygarlık gelişmelerinin duraklama dönemlerinin yaşanması ve farklı toplumların bölgede bıraktıkları grupların yaşam anlayışlarının etkileşmeleri sonucu kültürel gelişmelerin uzun yıllar sürmesiyle kültürel değişimin sürüp gittiği, orada otokton halklardan biri olan Adigelerin sosyokültürel açıdan bölgeye olan etkileriyle bölge adeta yaşayan-üreten doğal gelişim laboratuvarları görevini oluşturuyordu. Altta harita ve kaynaklarla gösterilen, bölgede bulunan Kurgan kazılarında bulunan insan yapımı en eski tarihi eserlerin Kuzeybatı Kafkasya'da bulunmasıyla Dünya Kültür Tarihine “Maykop Kültürü” diye geçmiş olması, bölgenin insanlık tarihinde sosyokültürel olarak önemli “*gelişmelerin hafıza mekânı*” diye adlandırılabilen olan önemli bir yerdir.

Kafkasya'nın kültürel gelişimi MÖ V. bin yılından daha öncelerine dayanan metal işlemeciliğinin çok geliştiğini kanıtlayan bulgular mevcuttur. Dünya kültür tarihine geçmiş olan “*Maykop Kültürü*” Adige Cumhuriyeti topraklarında Kurgan Mezarlarında bulunan gümüş karışımdan yapılmış vazo, bu aşamaya gelene kadar bölgedeki metal işlemeciliğinin çok eski dönemlere kadar tarihi geçmişinin olduğunu kanıtlamaktadır⁸ İnsanların en eski yaşam bölgelerinden olan gelişmiş sosyokültürel tarihin geçmişine bakılınca, estetik yaşamın derinliklerinin binlerce yılın birikimleri sonucunda ulaşıldığını, insan yapımı olan yaşam kurallarının gelişmişliği ve bunun sonucu uygarlığın hayli mesafe kat ettiğini göstermektedir. Alttaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, bölgede sosyokültürel hafıza mekanlarının oluşumu çok eskilere dayanmaktadır.

“Araştırmacıların bulguları doğrultusunda incelemeler gösteriyor ki, Kafkasya'nın özel bir konuma sahip olduğudur: 1897 Rus Arkeolog Veselovskij Adıge Oşhad'da (Rusça Maykopa Oşha) bulunan gümüş karışımı Vazo San Petersburg Müze-Ermitaj'da

⁸ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (2021). “Maykop Kültürü”, (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

muhafaza ediliyor; günümüze kadar bulunan insan yapımı eserlerden olan bu Vazo, İnsanlığın en eski el yapımı olan tarihi eseri olarak onaylandı.”⁹



Bugünün Adıge Cumhuriyeti haritası olarak kabul edilmiş olan yer ve “Etnolog Unarokova’nın derste bahsettiği gümüş karışımından alaşımdan yapılmış Vazo – 6000 yıllık insan yapımı el sanatlarından şu ana kadar bulunan en eski eserlerden gümüş karışımı Vazo- Maykop yakınlarında çıkartılmıştır. Üzerine işlenmiş motifler bölgeye ait dağları, hayvanları ve farklı konuları figürlerle anlatmaktadır.” (Altın 2018).

Sonraki çalışmalardan bulunan insan yaşamı izlerinin tarihin derinliklerine uzandığını göstermektedir. Yukarıda bahsedilen Adıge bilim insanı Arkeolog Avle Pşımafe (АУЛБЭ ПШЫМАФ) tarafından Adıgelerin atalarının yaşadıkları yerlerde yapılan çalışmalarına gösterdiği hassasiyetle yıllar boyunca kazı heyetlerine katıldı ve dünyaca tanınan Adıge bilim insanı sayesinde insan soyunun evrimi üzerine tüm bakışları değiştirdi. Bu konuda yeniden değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir:

“1961 yılı, Avle Pşımafe için verimli bir yıl oldu: Gupski dağ geçidinde (vadisinde) eşi benzeri olmayan eski bir mağara yerleşimleri zincirini buldu. Mağaralarda, en çok da Barakay’daki mağarada eski Neanderthal insanlarına ait çok sayıda kemik kalıntıları buldu. P. Avle’nin bu bulguları sonucu, insan soyunun evrimi, eski varsayımlar kökten değişti ve bu değişimin belirlenmesinde Avle’nin payı, Paleontolojide altın bir hazine değerinde sayıldı. Pşımafe, Leningradlı (St.Petersburg) bilim insanları ile birlikte Kuban’daki eski insan yerleşmelerini ve duraklama-toplanma yerlerini (уууиІэхэп) açığa çıkardı ve bunların doğruluğunu kanıtladı. Bu büyük buluşu temel alan ve bir grup yazarın ortak imzasını taşıyan “Kuzey Kafkasya’da Guppski Geçidi’ndeki Neanderthal İnsanları” (1994) adlı monografisi, son çalışması oldu- monografi arkeoloğun ölümünden sonra yayımlandı.”¹⁰

⁹ Altın, F. (2018), Ege Üniversitesi- Kafkas Kökenlilerin Hafıza Mekanları Çalıştayı- İzmir.

¹⁰ Mamırık, N. (2022), Avle Pşımafe: İlk Büyük Adıge Arkeoloğu, Adıge Mak (Adıge Sesi) Gazetesinde, 18.04.2022, yayımlandı, Çeviri: Hapı Cevdet Yıldız.

Adige Arkeolog Avle Pşımafe (АҮЛБЭ ПШЫМАФ) tarafından Adige Cumhuriyeti bölgesinde arkeolojik çalışmalarında bulunan insan kemiklerinin 300.000 yıllık olduğu ve oralarda eski insan yerleşim yerleri ile toplanma-buluşma yerlerini “Abzahe Vukçüpİe” (Абзахьэ УцупІэхэр) ortaya çıkarmıştır. Pşımafe’nin Kuzeybatı Kafkasya’daki bulduğu en değerli koleksiyonu (200 bin obje-arkeolojik yapıtı) oluşturan bulgular Rusya Federasyonu’nun en önemli buluntuları olarak kabul ediliyor. Günümüzde bu buluntuların bazıları ADİGE Cumhuriyeti Ulusal Müzesi dışında, Moskova Tarih Müzesi ve Gürcistan – Tiflis Devlet Müzesi’nde bulunuyor.¹¹

Adigelerin atalarının yaşadığı bölge MÖ 5. bin yıllarına kadar eski olduğu tarihi bulgularla belirlenmiştir. Yukarıdaki harita bugünün Rusya Federasyonu içinde olan ADİGE Cumhuriyet haritası ve Kuban Irmağının güney kısmı ile Karadeniz’e kadar olan yerin en güvenilir yaşam alanı olarak uzun süre o bölgede yer değiştirmeden yaşadıkları yerdir. Kafkasya’ya dışarıdan gelen seyyah ve gezginler, bölgeyi gezerken kimden, hangi gruptan aldıkları bilgilere yerleri isimler her seyyaha ve gezgine göre farklı adlandırdıkları da bazen görülmektedir. Hepsinin ortak kullandığı isim ise, “Kafkas, Kavkas, Caucas” gibi söylem çeşitlerine de rastlanmaktadır. Yazılı tarihe geçmesi ise, Kafkas adı ilk olarak M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda Antik Yunanlılarda kullanılan bir kavram olduğu görülüyor. Yunan tarihçi Herodotos, “İstoriya” isimli eserinde Kafkas terimine yer vermiştir. Herodotos’un ardından Eratosfen de benzer bir kullanımda bulunmuştur. Kafkas kavramının anlamına ilişkin getirilen yorumlarda öne çıkan ise, Karadeniz sahillerinde yaşamış yerel halka verilen addır¹². Bu tür tarihi bilgilerin bazı dışarıdan gelen bilginlerin sıradan yaptıkları çalışmalardan alınan bilgilerin bilimsel kanıtları olmayan sadece söylemlere dayandığı da görülmektedir. Tarih sahnesinde Kafkasya isminin kullanımı ise, MÖ 479 yılına dayanmakta olup, öncesinde de bahsedildiği üzere Karadeniz sahillerinde yaşayan Dağıstanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir¹³. Dede Korkut hikayelerinde bahsedilen Kazlık Dağları’nın Kafkas dağları olduğu düşünülmektedir.

Rus-Kafkas Savaşlarını kaybeden Çerkezler, Ruslar tarafından 1864’te başlayan göç ile Osmanlı İmparatorluğuna sürülmüştür. Günümüzde Çerkezlerin %80 Türkiye vatandaşı olarak 158 yıldır Anadolu’nun birçok ilinde, altta detaylı bilgilerin verildiği,

¹¹ Unorokova, M., Düzce Üniversitesi – Çerkez Dili ve Edebiyatı – Tarih Dersi bilgi notları, Düzce 2018.

¹² Kırzioğlu, F., Osmanlılar’ın Kafkas Elleri Fethi (1451-1509), T.T.K, Basımevi, Ankara 1993, s.15

¹³ Özbay, Ö., Düinden Bugüne Kuzey Kafkasya, Ankara 1995, s.42

değişik bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu yerleşim yerlerinden birisi de Bolu iline bağlı Elmalık Köyü'dür ve çalışmanın temelini oluşturan yerleşim yeridir. Bu çalışmada uzun süredir Elmalık Köyü'nde yaşayan Çerkez toplumunun sosyokültürel açıdan ele alınması ve değişimlerin incelenmesi öngörülmüştür.

2.1. Kafkasya'da Çerkez (Adige) Kavramı ve Gelişmesi

Çerkezlere ilişkin farklı kaynaklarda farklı tanımlamalara rastlamak mümkündür. Tarih boyunca aynı bölgede farklı kavimlerle birlikte yaşam sürmeleri bu farklılığa neden olan ana unsurdur. Ersoy ve Kamacı (1992) yayımladıkları çalışmada Çerkezlere ilişkin farklı tanımlamaları bir araya getirmiştir. Bu tanımlamalar şu şekildedir¹⁴:

- İlk tanıma göre Kuzey Kafkasya'da yaşayan halkların tümü ortak bir isimde toplanarak Çerkez olarak adlandırılmıştır. Buna karşın bölgede ortak Çerkezce diye bir dilden bahsetmek mümkün değildir. Kuzey Kafkasya'da bugün birçok farklı dil ve bu dillerin lehçeleri konuşulmaktadır. Fakat bölgede farklılıklar olsa da veya bazı benzer kültürlerin varlığından bahsetmek mümkündür.
- İkinci tanımlamaya göre Çerkez kavramı Kuzey Kafkasya'da yaşayan tüm halkların değil yalnızca Adige-Ubıh-Abhaz halklarının ortak adıdır. Bölgedeki diğer halklar Çerkez olmamakla birlikte Çerkezlerle ortak ve benzer kültüre sahip halklardır.
- Üçüncü ve son tanımlamaya göre ise, Çerkez kavramı Kuzey Kafkasya'daki Adige halkına dışarıdan verilen adıdır. Adige dili iki farklı konuşma grubuna ayrılarak; Adigece: 66 harfin 77 sesi olan Alfabe ve Adige Cumhuriyeti'nin resmi dilidir. Kabartayca: 58 harfi olan farklı Alfabe ile Kabartay Balkar Cumhuriyeti'nin resmi dilidir. Kabartaya dilinde Adige dilindeki seslerin hepsi olmadığı için, Adigece konuşanlar Kabartaycayı anlamazlar. 1938 yılından beri oluşan bu farklı bölgelerin farklı resmi dilleri olan iki farklı diller olmuştur.

Tanımlamalara bakıldığında gittikçe daralan bir Çerkez kavramı görülmektedir. Yine de herhangi bir tanımın tek başına doğru olduğunu savunmak mümkün değildir. Zira

¹⁴ Ersoy, Hakan ve Kamacı, Ahmet, Çerkez Tarihi, Gül Ofset, İstanbul, 1992, s.15

arşivlerde üç tanıma da uygun farklı kaynaklar mevcuttur ve herhangi bir tanımlı kabul edip doğru bir Çerkez tarihi araştırması yapmak mümkün değildir.



Resim 1. ADİGElerin Atalarının Yaşadıkları Yerler

Çerkez kelimesinin kapsamıyla ilgili literatürde çok sayıda tez öne sürülse de günümüzde Türkiye’de Çerkez tanımının iki farklı anlamda kullanıldığı görülüyor:

1. Çerkez ismi, Türkiye’de asıl kullanıldığı anlam; Çerkez (Adige), fakat eğitimde dil ve alfabe olunca 1938 yapılan, Adigece ve Kabartayca, iki dilde alfabe var; biri Adige Cumhuriyetinin resmi dili Adigece, Adygei Alfabeti var. Diğer Kabartay-Balkar Cumhuriyetinin resmi dili Kabartayca¹⁵ Kabardian Alfabeti var. Kafkasya’da “Çerkez” ismi kullanılmıyor, Adige ve Kabartay olarak her biri kendi adıyla, Adige Cumhuriyeti ve Kabartay-Balkar Cumhuriyeti olarak geçer ve ayrı bölgelerde yer alıyorlar. Konuşma dilleri ve Alfabeleri de farklı olduğu için, Uluslararası Diller Listesinde; Adige = ady, adygheishe (Adigece) ve Kabartay = kbd, kabardinishe (kabartayca), kodları ve adları ayrı.¹⁶

¹⁵ Kabartay Dili Adige dilinin lehçesiydi, şimdi farklı alfabeti olan 1938 yılından beri eğitim öğretim dili olan Kabartayca artık bir dil olarak Dünya Dilleri Listesinde “kbd” Kodu ile Kabartayca olarak yeri var.

¹⁶ ISO 639-2 Uluslararası dil listesi, Kaynak: https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/code_list.php

2. Çerkez ismi, Kimsenin kabul etmediği fakat kullanılan geniş anlamda; Çerkez = Adige + Ubıh + Abaza (Abhaz + Abazin) + Oset + Karaçay/Balkar+ Çeçen/İnguş + Dağıstanlılar, yani Kafkasya kökenli olan herkesi Çerkezler diye tanımladılar¹⁷. Günümüzde Kafkasya’da bu toplumların artık, Adigeler de dahil hiçbir grubun Çerkez ismiyle bir ilgileri yoktur.

2.1.1. Adige (Çerkez) İsminin Kökeni

Adgelerin efsanelerde ve eski söylencelerde anılan eski adları; Ant, Ariyhe Cig, Kavkaz, Kasok, Kas, Kerkez, Kerakes, Meot, Sarmat, Zikh ve Sirkas’tır¹⁸. Diğer isim kökenlerinde olduğu gibi Adige isminde de yorumlar fazlasıyla yapılmaktadır, çalışmaların doğruluk derecesi oldukça zayıf kalıyor, o nedenle bilimsel çalışmalardan alınan yorumlar dikkate alınması gerekir.

Yunanlı tarihçi Halikarnaslı Heredot’un Adgelerden “Sucha” diye söz ettiği görülmektedir. Özbek araştırmalarında MÖ 1. yy. Adigeler kendilerine “Zichi” diye bahsetmektedir¹⁹.

Adigelerin ataları olarak kabul edilen Meotlar ve Sindler olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdirler. Adigeler MÖ 1.yy. kendilerine Zichi dedikleri konusunda bilgiler mevcut olduğunu belirtiyorlar. Alttaki eski tarihi haritalardan incelendiğinde bu üç isim de aynı bölgenin halkları ve Kuban – Maykop kültürleri de aynı bölgede olduğu görülmektedir ki, bu tür isim farklılıkları aynı sosyokültürün farklı isim- gruplarından veya dışarıdan verilen isim-söylem farkından kaynaklanmış olacağı tahmin edilmektedir. Haritalar Maykop Kültürü’nün merkezi olan Kurganların olduğu yer Kuban Nehri ile Karadeniz arasındaki bölgedir. İlk önce Meotlar diye anılan yer daha sonra Sindler olarak bölgede yer almakta, en son Adige boylarını birliğini sağlamaya çalışan Zichler bölgeye hâkim olduğu görülmektedir.²⁰

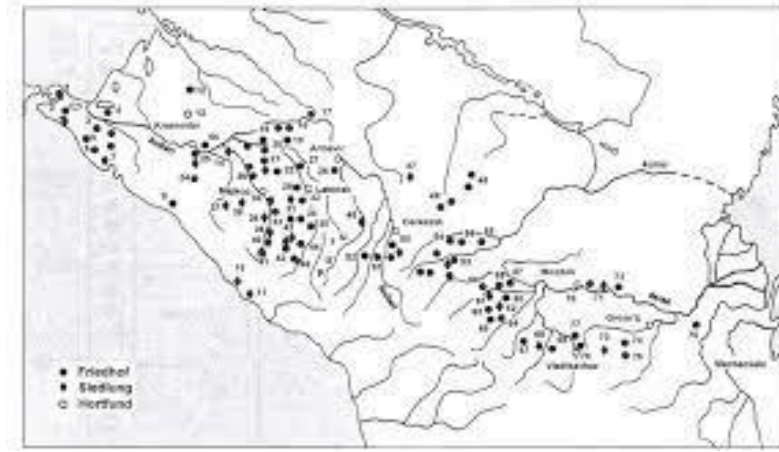
¹⁷ Kaya, Y. Çerkezler I Tarih-Mitoloji-Gelenek, Dahi Yayıncılık, s. 20, 1. Baskı İstanbul 2015.

¹⁸ Serbes, N. Yaşayan Efsane Xabze, Phoenix Yayınevi, s. 345, 2. Baskı Ankara 2012.

¹⁹ Özbek, Batray. Çerkez Tarihi Kronolojisi, s. 20-21, Ankara 1991.

²⁰ Altın, F. (2011), a. g. e., s. 93-94.

MAYKOP KÜLTÜRÜ MEZAR, YERLEŞİM, HAZİNE BULUNTUSU DAĞILIM HARİTASI



Kuzeybatı'daki Taman Yarımadası'ndan Güneydoğu'daki Dağıstan'a kadar Kuzey Kafkasya'nın önemli bölgelerine yayılmıştır. Yoğun olarak ADİGElerin atalarının Kuban Irmağı ve Karadeniz arası doğal güvenliğin olduğu yerde bin yıllarca yaşadığı yerler olan Maykop bölgesidir. Bu kültürün en parlak döneminde demir dışındaki tüm metallerin işlendiği anlaşılmaktadır. Kaynak: (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

Abbildung: Völker Kaukassiensim Altertum



Map showing the nations of the Caucasus in the second half of the first millennium B.C. Circassian nations in the northwest Caucasus included (from north to south) the Maeots, Sinds, Kerkets, Zichis.

Haritada Meotların, Kubanın Kuzeyinde olduğu görülüyor, oralar da Adigelerin atalarının yerleri olarak bilinir. Kuban Irmağının Güneyinde ise, Sindler ve Zichler için daha güvenli bölge olduğu için sürekli yaşadıkları yer olarak bilinmektedir. Uzun süre yerleşik olarak yaşayan Sindlerin ve Zichlerin yaşadıkları yerler demir ve metal alışımalarının işlendiği dönemlerin ileri safhaları olsa gerek, demire istediği şekli verebilen ve her aleti yapabildiği için “Demir Tanrısı” unvanı verilen T’ILEPŞ (ТІЛЕПШ) metal işlemeciliğinin her özelliğini bildiği için, ona bu unvanı verildiği

tahmin ediliyor. Yukarıda bahsedildiği gibi, Nart Destanlarına da sık sık geçen, metal işlemeciliğinin dönemine göre o kadar gelişmişti ki, metale can verircesine her ihtiyacı karşılayacak aletler yapıyordu. Tarihi kazılarda bulunan ve müzelerde yerini alan tüm önemli objelerin Adigelerin atalarının yaşadıkları yerlerden başka yer değildir. Maykop Kültürünün en önemli yeri Kuban Nehrinin güneyinde Adigelerin atalarının otokton-yerel halk olarak bin yılladır yaşadıkları yerlerdir.²¹

Araştırmalarda bahsedilen Maykop Kültürü yaklaşık olarak MÖ 5. bin yılına kadar giden tarihi Kurgan kazılarından çıkan bulgular ve önemli haritalardaki yerleşim bölgelerinden biri olan Kafkasya’da, MÖ bin yıllardır Adigelerin ataları olarak bilinen sırayla Meotlar, Sindler, Zichler ile diğer Kuzey Kafkasya halklarının isimlerine rastlanılmaktadır. Zichlerin etkili olduğu MS bin yılda Adige boylarının birlik oluşturma denemeleri başlamıştır, fakat dış güçlerin Kafkasya’ya olan ilgilerinin artmasıyla büyük güçlerin saldırılarına karşı korunmanın birlik oluşturmaya zorunlu hale getirmiştir. Büyük güçler (Bizans, Persler, Hunlar, Altınordu, Moğollar, Timurlenk, Kırım Tatarları (en son Ruslar) gibi istilacılar) bu büyük güçlerin Kafkasya’ya saldırılarının artması nedeniyle boylar halinde özgür olarak yaşayan Adige boyları 14. yüzyıl sonlarından itibaren kendilerini Adige olarak adlandırarak tüm boyların katılımıyla “Adige Birliği” kuruldu, “ТЭ ТЫАДЫГЪ” (Biz Adigeyiz) diye birlikte hareket etmeye başladılar²², fakat diğer halklar tarafından “Çerkezler” adıyla anıldılar.

Araştırmalara bakıldığında Çerkez isminin nereden geldiği ile ilgili tahminlere dayanan pek çok yüzeysel araştırmalar mevcuttur, sürekli tahminlere dayanan bilgilerin tekrar edilerek devam etmesi hala görülmektedir. Kafkasya’da ADİGE sosyokültürü üzerine kitap yazan Şhalakho Abu tarafından “Adige Folkloru” diye orijinal adıyla 1977 yayınlanan kitabı çeviren Adnan Cankılıç tarafından “Çerkez Folkloru” diye Türkçe’ye çevrilmiş ve çeviren kendi önsözü olarak kaleme aldığı yazısında kaynaklarıyla açıkladığı Çerkez kelimesinin kökeni Farsça olduğu (“çer”: asker) + (“kes”: kişi) = “Asker kişi” anlamına gelmektedir. Yani *Çerkez* kelimesi anlamı- sıfat olan- isim halini almıştır.²³

Kafkasya’ya gerek akınlarla gerekse istilalarla gelen güçlerin bıraktıkları küçük toplulukların Kafkas halklarından etkilenerek değişimler yaşamışlardır, günümüzdeki

²¹ Altın, F. (2011), a. g. e., s. 93.

²² Altın, F. (2011), a. g. e. s. 93-94.

²³ Şhalakho A. (2010), s. 9.

bunlardaki değişimlerden görmekteyiz. Karşılıklı etkileşimler de sürmüştür, Adigeler sürekli bu akınların ve istilaların devam etmesi nedeniyle yaşamlarında her an savaşıacak şekilde giysilerini ve taşıdıkları koruma araçlarıyla “hazır asker” olarak yaşama şeklini geliştirmişlerdir. Adigelere başka halkların “Çerkez” demeleri de bu geliştirdikleri yaşam tarzıdır. Savaş kıyafetini geliştiren Adigeler, bir savaşçının ihtiyacı olan özellikleriyle geliştirdikleri asker kıyafet (üniforma) olan *Çerkezka* (АДЫГЪЭ ЦЫЕ - ADİGE Csıye) Kafkasya bölgesinde ve Rusya’da asker kıyafetlerinin günümüzdeki şeklinin oluşmasına katkıları olduğu görülür.²⁴ Çerkez söyleminin nereden geldiği bilgisini çalışan diğerk bir araştırmacı da aynı şekilde bahsetmektedir, Farsça “caercaes”, “asker” anlamına gelen “çer” ile “kişi” anlamına gelen “kes” kelimelerinden Çerkez (Asker kişi) şeklinde kullanılmaya başladığı ifade edilmektedir.²⁵ Bu araştırmalar sonucunda, Çerkez isminin bir mesleği tarif ettiği ve en son bu kelime Kuzeybatı Kafkasya halkı olan ve her zaman savaşıa hazır olarak giyinen Adigeler için uzun süre kullanılmış olması nedeniyle boylar halinde yaşayan Adigeleri, dışarıdan Çerkezler diye adlandırılmıştır. Bu tarihi bilgilerle bu kelimenin artık nereden kaynakladığı kesinlik kazanmıştır.

Adige isminin oluşumu 14. yüzyıllarda başlıyor, dış saldırıların çoğalması nedeniyle bu Çerkez grupları saldırılara karşı birlikte vatanlarını savunmaları için birleşerek “Adige Birliği” kurdular ve biz “Adigeyiz” diye kendilerini öyle tanımlamaya başlamışlardır. Batılı kaynaklarda geçmiş dönemde Adigeleri oluşturan gruplar 24 boydan oluştuğu, 18 boyun isimleri kayıtlarda olduğu biliniyor, bu gruplar;

- Abdzeh,
- Bjedugh,
- Besleney,
- Çeçenay,
- Gruon,
- Goaiye,
- Hamış,
- Hatko,
- Haku’ch,
- Hatukuay,

²⁴ Altın, F. (2011), a. g. e. s. 92-93.

²⁵ Şahin, (2016), s. 2784).

- Jane,
- Kabardey,
- Kamxıch,
- Kemguy,
- Maxosh,
- Natukuay,
- Şapsığ
- Yecerimkoy.

Her boy, yaşadıkları coğrafi bölgelerin ve bağlı oldukları Thamaterlerinin veya prenslerinin adlarıyla anılırdı²⁶. Bu isimlerin hepsinin yazılışlarında bazı değişimler olmakla birlikte, bahsedilen 24 grubun isimleri kaynaklarda rastlanamadı. Yukarıdaki 18 gruptan küçük boylar daha sayıca büyük olan boyların içinde soy isimleriyle veya grup isimleriyle entegre olarak önce 15 inmiş, daha sonra 12 sayısına indiği belirtilmektedir. Alttaki 1830’lardaki haritadaki “*Adige Birliği*” içinde olan 12 grubun isimleri haritada olması bu düşüncenin isabetli yaklaşım olduğunu göstermektedir²⁷.

Adige, Khabze’ye yönelik genelleyici bir tanımda bulunmak gerekir ise, eskiden beri insanla gelişerek toplumda var olan adetler olarak baktığımızda, insanların yaşam boyu hayatlarında karşılıklı davranış biçimlerini bir disiplin içerisinde uyumlu şekilde düzenleyen, insanlarla birlikte gelişim – değişim ile ihtiyaçlar gereği sürekli gelişmeye devam eden, uyulması zorunlu olan kurallar zinciri şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu toplumda “seçilmiş olan ehil şahısların” katkılarıyla, toplum tarafından kabul göreceği şekilde, zaman içerisinde yenilenerek sürekli yaşar hale gelmiştir ki, bunlar, yaşayan ama “birisinin değil herkesin katkısıyla şekillenmiş olduğundan, Adige Khabze’yi yaşatan, o eserin asıl sahibi olan toplumdur.”²⁸

²⁶ Serbes, Nahit. Yaşayan Efsane Xabze, Phoenix Yayınevi, s. 344-345, 2. Baskı Ankara 2012.

²⁷ Altın, F. (2011), a.g.e., s. 93-94.

²⁸ Altın F. (2016), AF2016 s. 31.



Kaynak: KASUMOV, Ali / KASUMOV, Hasan: Cerkes Soykırımı, Cerkeslerin XIX. Yüzyıl Kurtuluş Tarihi, Çevr.: Uravelli - KAF-DER, Takav Matbaası, Ankara, 1995.

Resim 2. – Haritada ADİGE Birliğini Bulunan Boylar

2.1.2. Adige İsminin Ulaştığı Konum

Günümüzde Adige ismini oluşturan gruplar yukarıdaki haritada da görüldüğü gibidir. On iki (12) grubu oluşturanlar 1830 yıllarında hemen hepsi mevcut, küçük grup olduklarından Mahoşleri o tarihlerde Abdzehlerin içinde/yanında yer almaktaydı, bazı haritalarda kenarda küçük bir yer olarak gösterilmektedir, küçük gruplara yakın olan büyük gruplara karışarak on iki gruba kadar inmiştir, en son on iki grubu gösteren harita olduğu için artık internetteki bilgi karışıklığını ortadan kaldıracak bu isimler en son olarak on iki isim olduğunu kanıtlamaktadır. Son on iki Adige grubunu oluşturanlar alfabetik sıraya göre şunlar;

1. Abdzehler,
2. Besleneyleyler,
3. Bjedugler,
4. Çemguyleyler (Temirgoyler),
5. Hatukuayler,
6. Hakuçler,
7. Kabardeyleyler,
8. Mamkeyler,
9. Mohoşler,

10. Natukhayler,
11. Şapsığler
12. Yeceriyykoler

Diğer gruplar sayıca büyük boyların içinde sülale adlarıyla varlığını sürdürmekte olup tüm gruplar artık üst kimlik olarak “Adige” adını çatı isim olarak benimsemişlerdir. “Adige” ismi, yapılan güvenilir araştırmalarla batılı kaynaklarda alınan bilgilerden 14. yüzyılda “Adige Birliği” ismiyle olarak kuruldu, daha sonra “Adige Toplumu” adıyla “biz Adigeyiz” diye uluslaşmaya dönüşerek devam etmişlerdir²⁹.

2.1.3. Adigelerde Khabze

Her toplum, kendi gelenek ve göreneklerini geliştirmekte olup bu gelenek ve göreneklerine de farklı isimler vermektedir. Adigelerde geliştirilmiş olan gelenek ve görenekleri de kapsayan “Adige yaşam felsefesine” verilen isim Adige Khabze’dir.

Adige Khabze, Adige toplumunun genel yaşam tarzı olup toplumu oluşturan bireylerin davranışları üzerinde etkin bir role sahiptir. Bilgesellik, estetiklik ve etiklik Khabze’nin üç temel boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutlar ve değerler üzerine inşa edilen bu anlayış, bilgisel boyutu ile benimsenen değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması, estetik boyutu ile bireylerin iç dünyalarının sosyal anlayış ayrıntıların düzenlenmesi ve etik boyutu ile de toplumsal davranışların topluma katkı sağlama anlayışının oluşturulması amaçlanmaktadır³⁰. Adige Khabze’nin sahip olduğu özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- Tek seferlik ve belli bir tarihte oluşturulmamıştır.
- Oluşan ihtiyaçların giderilmesi gereğinden doğmuştur.
- Toplum tarafından uygun görülüp benimsenerek ve uygulanarak uzun zaman dilimi içerisinde meydana gelmiştir.
- Süreç içerisinde gerekli görüldüğünde yeniden düzenlenerek topluma sunulmuştur.

²⁹ Altın, F. (2011): a.g.e., s. 94-95.

³⁰ Demirkıran, E. “Çerkez Aile İçi Adetlerinde Sosyal Değişim: Biga Örneği” Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Düzce, 2021, s.12

- Bütünü kapsayan uygulama alanına sahiptir.
- Demokratik kurallardan oluşmaktadır.
- Adige Khabze gücünü toplum üzerindeki psikolojik ve sosyal yaptırımı olan ağırlığından almaktadır.
- Adige Khabze, etik değerler açısından insanlığın ortak değerleriyle ters düşmez.

2.2. Büyük Çerkez Sürgünün Öncesi ve Zorunlu Göç

Sürgün kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse, göç ise “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”* olarak tanımlanmaktadır. Çerkezlerin 1864 yılında yaşadıkları bir göçten ziyade sürgündür. Çerkezler, kitleler halinde ve kendi iradeleri dışında sürülmüşlerdir.³¹ Uluslararası hukuka göre sürgün, yani “*insanların kendi ülkelerinden diğer bir ülkeye zorla göç ettirilmeleri*” insanlığa karşı işlenen bir suçtur.³²

Osmanlı Devleti’nin Kuzey Kafkasya siyasetinin de sonu olan 1856 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Paris Barış Antlaşması’nda Çerkezya Rusya’nın bir iç sorunu olarak kabul edildi ve antlaşmada yer bulamadı. Rus Çarı II. Aleksandr bu durumdan istifade ederek, Kafkasya’nın kesin olarak fethedilmesine karar vermiş ve bu amacına uygun olarak General Prens Baryatinski’yi Kafkasya Genel Valiliğine tayin ederken Genelkurmay Başkanlığına da Miliotune getirilmişti³³.

1858 yılına gelindiğinde Ruslar son bir saldırı düzenlediler. Bu saldırının amacı bölgedeki çıkan isyanı bastırmaktı. İsyanı bastırmakta yeterli olamayan Ruslar aldıkları destek birlikleri ile birlikte direnişi bastırarak direnişin liderini öldürmüşlerdir. Argun Seferi sonucunda köydeki çocukları ailelerinden rehin alan Ruslar, kendi topraklarında çocukları rehin tutmuşlardır. Kaçan direnişçiler de bir süre sonra ellerindeki tüm varlıkları ile Rus güçlerine teslim olmuşlardır³⁴.

³¹ Gökhan Bolat, “Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkez Sürgünü”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 6, Nisan-Ekim 2013, s. 127

³² Ezeli Azarkan, “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt 52, sayı 3, Ankara, 2013, s. 293

³³ Karayel, a.g.e. s.161

³⁴ Habiçoğlu, a.g.e. s.55

1861 yılında Vubih, Abzah ve Şapsığ liderlerinin katılımı ile Soçi Vadisi'nde bir kongre toplandı. Mecliste bağımsızlık vurgusu yaparak her şeye rağmen mücadeleye devam etme kararı alındı. Abzeh, Şapsığ ve Ubihların Ruslara karşı direnişleri bir yıl daha devam etti. Yevdokimov işgal edilen topraklarda bir genel valilik kurarak başına genel vali (Namestnik) atadı. Bu genel vali 1863'te Rus Çar'ına gönderdiği raporunda şunları yazıyordu: “Kesin olarak söyleyebilirim ki, kış boyunca (1863-1864 – T.K.) sıradağların kuzey yamacında kalan ve bize boyun eğmeyen bütün halk buradan sürülecek ve bu bölge tamamen temizlenecektir.” Genel valinin tahmini doğru çıktı³⁵. 21 Mayıs 1864 günü, son birliklerin de teslim olması ile birlikte çok daha önce Rusların sonuçlandırmasını beklenen Rus-Adige Savaşı sona ermiş 1864 Büyük Çerkez Sürgünü, bu savaş neticesinde gerçekleşmiştir³⁶.

2.3. 1864 Büyük Çerkez Sürgünü ve Osmanlıya Yerleşim Sorunları

Rusların Kafkaslarla olan savaşları yaklaşık 300 yıl sürmüştür. Bu 300 yıl içerisinde Rusya'nın temel amacı Kafkasya'yı Çerkezlerden tamamen arındırarak kendi nüfusunu o bölgeye yerleştirmek ve bölgenin Ruslaşmasını sağlamak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda da verdiği savaşların yanı sıra Çerkez halkı üzerinde baskı ve şiddet politikalarını izleyerek bölgeyi terk etmelerine teşvik etmeye çabalamıştır.

1864 yılında sona eren savaşın ardından Ruslar, Çerkezleri göçe zorlamıştır. Göçü kabul etmeyerek Rus hükümetine bağlı kalarak mevcut topraklarda yaşamayı kabul etmeyi göze alan Çerkezlere ise, çeşitli şartlar sunulmuştur. Bu şartlar şunlardır³⁷:

1. Kalan nüfus mevcut dinlerini terk edecek ve Ortodoks Hristiyanlığını kabul edeceklerdir.
2. Bölgedeki ticaret ve ulaştırma merkezlerine Ruslar yerleştirilecek, bölgedeki nüfus elindeki hayvan ve araç-gereçleri Ruslara sunacaktır.
3. Bölgedeki verimli arazilere Ruslar yerleştirilerek tarıma ve hayvancılığa açılacak, arazisine el konulan bölge nüfusuna ise, belirlenen noktalarda arazi tahsis edilecektir.
4. Bölge nüfusu elindeki silahları Ruslara teslim edecek ya da elindeki silahları ile birlikte Rus ordusuna katılacaklardır.

³⁵ Esadze, Semen, Çerkezya'nın Ruslar Tarafından İşgali, Kafkas derneği Yayınları, Ankara, 1999, s.113

³⁶ Berzeg, a.g.e. s.67

³⁷ Habiçoğlu, a.g.e. s.64-65

5. Bölge nüfusu Rus Çarının emirlerine kayıtsız şartsız itaat edecektir.

Göç etmeyi kabul etmeyen nüfus içerisinde bu şartları da kabul etmek istemeyenler elbette mevcut olmuştur ancak bu kesime Rus hükümeti açık açık ifade etmese de köleleştireceklerini belli etmiştir. Bölge nüfusunun önüne konulan seçenekler göz önüne alındığında yüzyıllardır varlıklarını sürdürdükleri toprakları terk etmek de, bu topraklarda kalıp din değiştirmeyi, silahlarını, hayvanlarını teslim etmeyi kabul etmek de seçeneksizlik olarak ifade edilebilmektedir. Ruslar, Çerkezlerin güvenliğini ya da yaşam koşullarını değil, yalnızca bölgeyi Çerkezlerden ve Çerkez kültüründen arındırmayı amaçlayarak hareket etmiştir. Bölge nüfusunun ağırlıklı olarak Müslüman olduğu göz önüne alındığında, din değiştirme maddesinin de kasıtlı olarak konulduğu düşünülmekte, bu da bölgeyi Çerkezlerden arındırma hususunda kendi masumiyetlerini uluslararası politikada deklare ederek Çerkezlerin gerçekleştireceği göçün sözde tercih edilerek gerçekleştirildiğini iddia etme fırsatı olarak görüldüğü fikrine kapılanılmasına neden olmaktadır³⁸.

Rusların sundukları şartları kabul etmeyerek sözde göç eden gerçekte ise, sürgün edilen Kafkasya halkı, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına gönderilmiştir. Birçok kez bahsedildiği üzere bu sürgünün temel amacı Karadeniz kıyılarının ve Kafkasya'nın Ruslaştırılmasıdır. Gerçekleştirilen sözde göç hareketinde Çerkezler yalnızca sürgüne maruz bırakılmamış, süreç soykırıma dönüştürülmüştür³⁹.

Sürgüne gönderilen Çerkezler, günlerce sürecek bir yolculuğa kalkışmak zorunda kalmışlardı. Bu yolculuk esnasında erzaklar tükenmiş, susuzluk ve açlık artış göstermiştir. Kafkasya'nın zorlu iklim yapısının yanı sıra coğrafi yapısı da bu yolculuğu zorlaştıran bir başka etken olmuştur. Tüm bunların yanında yollarda salgın hastalıklar yaşanmış, insanlar daha da sefil bir hale düşmüştür. Nitekim birçok Çerkez, bu yolculuklarda hayatını kaybetmiştir⁴⁰.

Osmanlı İmparatorluğu'na doğru tekne yolu ile ulaşım şansı yakalayan görece şanslı Çerkezler için de kolay bir yolculuk mümkün olmamıştır. İlerleyen yıllarda yayımlanan kaynaklarda bu yolculuklarda 50-60 kişilik kapasiteli teknelerde 300 kişinin taşındığı, kimi teknelerde yere dizilen kafilenin üzerine basarak mürettebatın hareket

³⁸ Çeviker, Lale, Şiddet ve Toplumsal Hafıza (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.76

³⁹ McCarrthy, Justin, Ölüm ve Sürgün, Çeviren: Bilge Umar, İstanbul, 1998, s.37

⁴⁰ Saydam, Abdullah, Kırım ve Kafkas Göçleri: 1856-1876, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.89

etmek zorunda kaldığı, kimi teknelerin ise, batarak Karadeniz’de Çerkezlerin can verdiğine, kimi teknelerde ise, tekne içindeki sıkışıklık sonucu bazı yolcuların bazı yolcuları denize attığına dair bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur⁴¹.

Rusya’nın yayılmacı politikaları sonucu anavatanlarını terk etmek zorunda bırakılan Çerkezler ’in sayıları hakkında net bir bilgi yoktur. Olağanüstü bir dönemde karmaşık yöntemlerle gayri resmi olarak yapılan göçlerin çoğu kayıt altına alınamamıştır. Bugün dünyanın yaklaşık 40 diaspora ülkesinde yaşamlarını devam ettiren Çerkezlerin büyük bölümü Osmanlı topraklarına gönderilmişlerdir. Osmanlı’ya sığınan Çerkezler hakkında yine birbiriyle aynı olmamakla birlikte değişik sayılar telaffuz edilmektedir. Göç sırasında 1859-1879 yıllarında Kafkasya’yı 2 milyon kişinin terk ettiği, bunların 1,5 milyonunun Osmanlı topraklarına ulaşabildiği tahmin ediliyor. Avagyan’ın Rus verilerine dayandığı bilgide Osmanlı’ya sığınmak zorunda bırakılan Çerkez sayısını 500 bin ila 1 milyon arasında iken Tekeli’ye göre bu sayı 2 milyon civarındadır. Justin McCarrthy ise, yaklaşık olarak 1 milyon 200 bin Çerkez’in göçe çıktığını ve bunlardan 800 bin kadarının Osmanlı ülkesinde iskân edilmek üzere sağ kaldığını söylemektedir. Ancak raporları yazarlar bu bilgilerin tahmini olduğunu, tam olarak belirlemenin imkânsız olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte bu hususu dikkate alarak açıkça söyleyebiliriz ki sürülmüş ADİGE nüfusu Rus resmi verilerinden en az 2 kat daha çoktu⁴².

Sonuç olarak 1850’lerde başlayan ve 1864 yılında doruk noktasına ulaşan Rus baskısı ve Çerkez sürgünü sonucunda Kafkasya’daki Çerkez nüfusunun %25’inden fazlası yaşamını yitirmiştir. Bir başka çarpıcı veri olarak Kuban’da yaşayan nüfusu 1 milyona ulaşan Çerkezlerin 1867 yılındaki nüfusları yalnızca 90.000 olarak literatürdeki yerini almıştır⁴³.

Çerkezlerin Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ulaşması ile birlikte yeni sorunların ortaya çıkmaması adına Osmanlı İmparatorluğu yeni politikalar geliştirmiştir. Fethettiği yerlerde topluma din ve yaşam özgürlüğü tanınması ile bilinen Osmanlı, topraklarına sığınan Çerkezleri de sömürme zihniyetinden uzak bir şekilde toplumsal düzeni aksatmayacak bir politika amaçlamıştır. Kültürel farklılıkların ortaya çıktığı bu süreçte dönem dönem kültür çatışmalarının yaşanmış olması da pek tabii doğal

⁴¹ Saydam, a.g.e. s.95

⁴² Kumikov, Tuğan, Çerkezlerin Türkiye’ye Sürgünü, Kültür ve Tarih Dergisi, 1992, s.88

⁴³ Fonvill, Andre, Çerkezya Bağımsızlık Savaşının Son Yılı: 1863-1864, Çeviri: Murat Papşu, Nart Yayınları, İstanbul, 1996, s.102

karşılanacak bir durumdur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun yürütmüş olduğu hoşgörü politikası neticesinde bu çatışmalar ciddi boyutlara ulaşmamış ve toplumsal barış kısa sürede sağlanmıştır⁴⁴.

Büyük Sürgünden önceki süreç göz önüne alındığında Çerkezler, küçük kabileler halinde Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar ekonomik yönden zayıflamış olsa da bu küçük kabilelerin açlık, hastalık ve barınma gibi ihtiyaçlarını gidermekte güçlük çekmemekteydi. Ancak Büyük Sürgün ile birlikte göç eden bu geniş nüfusun temel ihtiyaçlarını gidermekte Osmanlı İmparatorluğu oldukça güçlük yaşamıştır. Öyle ki Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç eden nüfus yaklaşık 1.200.000'dir ki, bu sayı Osmanlı için bile oldukça fazladır. Bu geniş nüfusun ihtiyaçlarını optimal şekilde karşılayabilmek amacı ile geliştirilen politikalar eşliğinde yerel yönetimlere büyük görev düşmüştür. Oluşturulan İdare-i Muhacirin Komisyonu gelen nüfusun dengeli bir şekilde bölgelere dağıtılması ve ihtiyaçlarının karşılanması ile görevlendirildi. Bu yerleştirmeler tarım arazilerinin verimli bir şekilde faaliyet göstermesi, bataklıkların ıslah edilmesi, tampon bölgeler oluşturulması ve güvenliğin sağlanması gibi kriterler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Göçmenlerin ağırlıklı olarak yerleştikleri bölgeler şunlardır⁴⁵:

- Samsun
- Tokat
- Kayseri
- Kahraman Maraş
- Hatay- Reyhanlı
- Bursa
- Eskişehir
- Sivas
- Balıkesir
- Çanakkale
- Çorum
- Sinop

⁴⁴ OBKG, Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri, Cilt 1, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın 121, İstanbul, s.63

⁴⁵ Eser, Mehmet ve Kocacık, Fahri, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Sivas İli Örneği, Journal of World of Turks, 2010, s.57

- Amasya
- Yozgat
- İzmir- Ödemiş ve çevresi
- İstanbul

Osmanlı İmparatorluğu'nun yayımlamış olduğu İskân-ı Muhacirin Talimatnamesinin hükümleri şu şekildedir⁴⁶:

- Göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerden ayrılmaları yasaktır.
- Göçmenler hakkındaki bilgiler kayıt altına alınacak ve komisyona sunulacaktır.
- Köy ve kasabalara bölgedeki hane sayısının 10'da 1'i kadar hane inşa edilecektir. Bu inşa süresince bölge halkının yardımı alınacak ve 2-3 odalı haneler yapılacaktır.
- Göçmenlere tahsis edilen tarım arazilerinde verimliliğin sağlanmasının yanı sıra göçmenlerin işi de öğrenebilmesi amacı ile yerli halk bir süre destek verecektir.
- İskâna kadar iâşe olarak, 10 yaşından küçüklere 100 dirhem, büyüklere yarım kıyye ekmek verilecek, zengin olanlara ise verilmeyecektir.
- Tahsis edilen evler, bireye değil ailenin üzerine tabulaştırılarak teslim edilecektir.
- Göçmenlerin tarımın yanı sıra hayvancılık da yapabilmeleri adına büyükbaş hayvan tahsis edilecektir.
- Gerek görüldüğünde göçmenler köylerin yanı sıra şehir ve kasabalarda oluşturulan mahallelere yerleştirilecektir.
- Köy dışına yerleştirileceklerin tercihinde ise, meslek sahibi oluşları dikkate alınacaktır.
- Osmanlı İmparatorluğu tarafından belirtilen yerlere iskân edilmeyi kabul etmeyen göçmenler ise, kendi imkanları yeterli olması halinde çiftlik ve benzeri alımlarda bulunabileceklerdir.
- İzlenen tüm bu politikalar neticesinde başarılı bir sonuç elde edebilme amacı ile vilayetlere özel talimatlara gönderilmiştir.
- Bununla birlikte muhacirlerin yoğunlaştığı bazı vilayetlere yönelik "talimat-ı mahsusa"(özel talimat)lar gönderilmiştir.

⁴⁶ Berber, Ferhat, XIX.Yüzyılda Kafkasya'da Anadolu'ya Yapılan Göçler, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Güz 2011, s.31

2.4. Osmanlı İskân Politikası ve Çerkezlerin Yerleşimi

Osmanlı İmparatorluğu, yayılmacı bir politika izlemiş olup fethettiği bölgelerde de yerli nüfus ile ve göçmenlerle sık sık muhatap olmuştur. Yürütülen ılıman politikalar sonucunda farklı bölgelerden yapılan hem Müslüman hem de gayrimüslim topluluklardan göçlere de izin verilmiştir. Asırlar boyunca genişleyen imparatorluk, duraklama ve gerileme dönemlerinde ise, toprak kaybetmeye başlamıştır. Yaşanan bu kayıplar sonucunda kaybedilen topraklarda kalan nüfusların belirli bölümleri ülke yönetimleri tarafından dışlanmış ve göçe zorlanmıştır. Bu nüfuslar da ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmış ve birçok göç hareketi yaşanmıştır. Öyle ki 1822 – 1922 yılları arasındaki 100 yıllık süreçte Yunan İsyanı ile birlikte 5 milyonun üzerinde Müslüman nüfus sürgüne maruz kalırken, yine 5 milyonun üzerinde Müslüman nüfus da sürgün süreçlerinde yaşamını yitirmiştir⁴⁷.

Çerkezistan halkının zorunlu göçü yalnızca Osmanlı İmparatorluğu adına değil insanlık tarihi adına da önemli yaralar açmıştır. Dönemin Çarlık Rusya'sının zorunlu kıldığı bu göç hareketinde temel amaç Kafkasya Bölgesi'nin Çerkez nüfusundan arındırılması olmuştur. Bir anda yersiz yurtsuz kalan Çerkez halkı ise hayatta kalabilmek adına çareyi Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına göç etmekte bulmuştur. Çarlık Rusya'sı olaya ilişkin savunmasında Çerkez halkına seçenek sunduğunu ve halkın Osmanlı İmparatorluğu'na ya da kendi kontrolü altındaki Kuban bölgesine yerleştirilmesini mümkün kıldığını ifade etmektedir. Bu iki bölge arasındaki temel farklılık, Kuban bölgesinin sürgünü zorunlu kılan Rusya'nın kontrolünde olması iken diğer seçenek olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çok daha ılıman, çok daha yardımsever bir görüntü çiziyor oluşudur. Her ne kadar seçenek sunulmuş gibi görünse de Çerkez halkının kendi topraklarına el koyan ve sürgünü zorunlu hale getiren Rusya topraklarında kalmayıp Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yöneleceği gerçeği ortadadır. Bu da yürütülen faaliyetin göçten ziyade sürgün olarak nitelendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Nitekim sürgün sonrasında Ubıhların tamamı, Abzahların ise büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu'na göç ederken, Kafkasya'da Rus kaynaklarında yer aldığı üzeri 70.000 ile 90.000 aralığında bir Çerkez nüfusu kalmıştır⁴⁸.

⁴⁷ Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922), s. 1

⁴⁸ Tamara V. Polovinkina, Çerkezya Gönül Yaram, s. 269

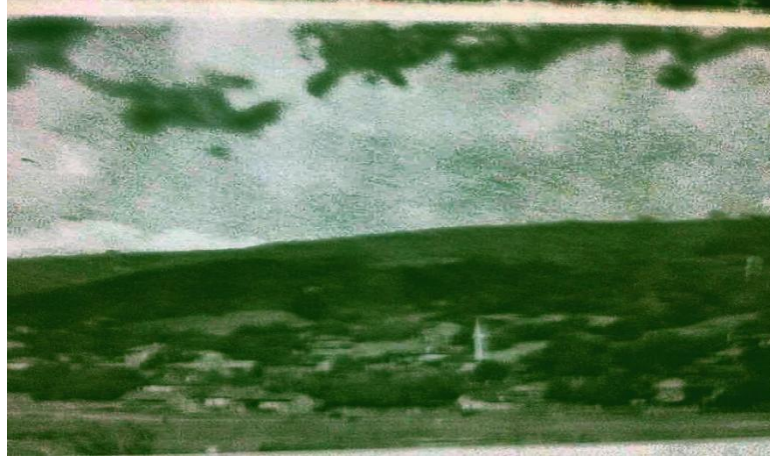
Yaşanan sürgün hareketi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'na gelen nüfus yüksek manevi duygular içerisinde kabul görürken, Rusya'nın baskıcı tutumundan ve Hristiyanlaştırma politikalarından da kurtulmuştur. Din kardeşliğine sahip nüfuslar kısa sürede kaynaşırken, Çerkezleri yaptığı tercihte de bu beklentiler belirleyici olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden Çerkez nüfusunun tamamı Müslüman iken Kafkasya'da kalan 70.000 ile 90.000 arasındaki Çerkez nüfusun ise yürütülen politikalar sonucunda din değiştirerek Hristiyan olan Çerkezler olduğu bilinmektedir⁴⁹.

2.4.1. Bolu İlinde Yerleşen Çerkezler ve Elmalık Köyü'nün Kuruluşu

Elmalık Köyü Bolu'nun merkezine bağlı köylerden biri olup Bolu merkeze uzaklığı yaklaşık 16 kilometredir. Konum itibari ile Bolu Dağı geçidi olarak adlandırılan bölgede bulunan köy yaklaşık 1500 metrelik bir rakımda bulunmaktadır. Bu rakıma bağlı olarak kışları oldukça çetin geçmektedir.

Resmi kayıtlar bulunmamasına karşın Elmalık Köyü'nün oluşumunun ve Çerkez halkının yerleşiminin 19. yüzyılın sonunda, 1878 ile 1890 yılları arasında gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu yerleşimin ana kaynağı da Osmanlı İmparatorluğu'nun yürüttüğü iskân politikası olmuştur. Yürütülen politika doğrultusunda Çerkez nüfusu bir sürgün sonucunda bu bölgeye yerleştirilmiştir. Elmalık Köyü doğusunda Bolu şehir merkezi, batısında Düzce ili olan ulaşım sorunu olmayan bir yerleşim yeridir. Köyde tarıma uygun fazla arazi olmadığından çiftçilik yok denecek kadar azdır. Halkın çoğu ticaret ve eğitime yönelmiştir. Kültürlü ve eğitilmiş birçok kişinin yetiştiği çağdaş, coğrafi olarak yeşillikler içinde temiz bakımlı evleri ile Adige kültürünün yaşatıldığı örnek gösterilecek bir köydür.

⁴⁹ Bedri Habiçoğlu, "Göçün veya Sürgünün Nedenleri, s. 122



Resim 3. 1970 Minareden Çekilmiş Fotoğraf

2.4.2. Elmalık Köyüne Yerleşenler ve Sosyal Hayat

Köy nüfusunun kökeni Kafkasya olması ve göç almaması sebebiyle köyde iki dil konuşuluyor. Bunlar Adigece (Çerkezce) ve Türkçe'dir. Köydeki Adigelerin tamamı Hatukay boyundandır. Hatukay boyundan olan soyların aile adları (soy adları) şunlar: Canbırbın, Unarbın, Mastırko, Tanzaklar, Eduarbın, Kakeybın'dır. Bu aileler köyün kuruluşundan beri köyde yaşamaktadırlar. Bolu ili Merkez ilçesine bağlı Elmalık Köyü'nün nüfusu toplam 422'dir. Bu nüfusun 228'i Erkek, 194'i Kadındır.

Tablo 1. 2007 – 2021 Yılları Arasında Elmalık Köyü Nüfusu

YIL	KÖY ADI	KÖY NÜFUSU	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU
2007	Elmalık	370	193	177
2008	Elmalık	407	207	200
2009	Elmalık	419	202	217
2010	Elmalık	420	210	210
2011	Elmalık	407	203	204
2012	Elmalık	453	214	218
2013	Elmalık	432	233	220
2014	Elmalık	470	238	232
2015	Elmalık	456	238	218
2016	Elmalık	459	243	216
2017	Elmalık	469	252	217
2018	Elmalık	431	231	200
2019	Elmalık	425	228	197
2020	Elmalık	436	232	204
2021	Elmalık	422	228	194



Resim 4. Elmalık Köyü

2.4.3. Ekonomi ve Meslekler

Köy nüfusunun ekonomik gelir kaynaklarına bakıldığında köy genelinde tarımsal faaliyetler sürdürülse de bu faaliyetlerin ticari kazançtan ziyade bir hobi olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Köydeki nüfus ağırlıklı olarak yaşlı nüfus olduğundan bu nüfus da emeklidir. Genç nüfus ise oldukça kısıtlı olup var olanlar da farklı bölgelerdeki özel işlerde ve memuriyette çalışarak kazanç sağlamaktadır. Köyde küçük ve büyük baş hayvancılık faaliyetlerinde de bulunmaktadır.

2.4.4. Dil Durumu

Elmalık Köyü'ndeki mevcut nüfusun dil durumuna bakıldığında halkın Çerkez kökenli olduğu ve bu sebeple de yakın döneme kadar halkın neredeyse tamamının Çerkezce bildiği görülmektedir. Yarım asrı aşkın süreden önce dünyaya gelen bireylerin aldıkları eğitime de bağlı olarak Türkçe yetkinliklerinin yüksek olduğu görülürken, 60 yaş üstü nüfusta Türkçe yeterliliği daha kısıtlı düzeydedir. Bununla birlikte özellikle genç nüfusun Çerkez dilinde düşük düzeyde maruz kalıyor oluşu Çerkezce yeterliliklerinin

kısıtlı kalmasına yol açmaktadır. Bugün 60 yaş üstü nüfus dışında gündelik yaşamda ana dil olarak Türkçe tercih edilmektedir.

2.4.5. Alt Yapı Hizmetleri

Elmalık Köyü için köyün genel yapısına uygun olarak hem ekonomik hem de kalitesi yönünden kanalizasyon, yol, su, elektrik, peyzaj ve ulaşım gibi altyapı hizmetleri mevcuttur.

Köy nüfusunun az olması ve her geçen gün azalmaya devam etmesi, köye yapılan yatırımların da azalmasına neden oluyor. Hali hazırda köy bünyesinde ilköğretim okulu bulunmasına karşın nüfus yetersizliğinden dolayı bu okulda faaliyetlerini durdurmuş olup köy halkı taşınmalı eğitim ile birlikte Bolu merkezinden eğitim almaya devam etmektedir.

3. ELMALIK KÖYÜ ÇERKEZLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL AKTARIMINDA GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU BELİRLEME ANKETİ VE YORUMLARI

Bu bölümde Elmalık Köyü'nde yaşayan Çerkezlerin sosyokültürel özelliklerinin belirlenmesi adına yapılan saha çalışması neticesinde elde edilen verilerin analizlerine yer verilecektir. Yüz yüze anket yöntemi kullanılarak yapılan saha çalışması neticesinde elde edilen veriler öncelikli olarak SPSS 22.0 programına yapılan ön hazırlıkların sonrasında işlenmiştir. Bu sürecin ardından ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek adına frekans tabloları oluşturularak demografik özellikleri belirlenmiştir. Katılımcıların sosyokültürel özelliklerinin belirlenmesi adına 3 alt başlıkta ölçek soruları dağılım göstermiştir. Bu alt başlıklar;

1. Aile hayatı
2. Günümüzde dil durumu
3. Kültürel yaşam ve değişimleri

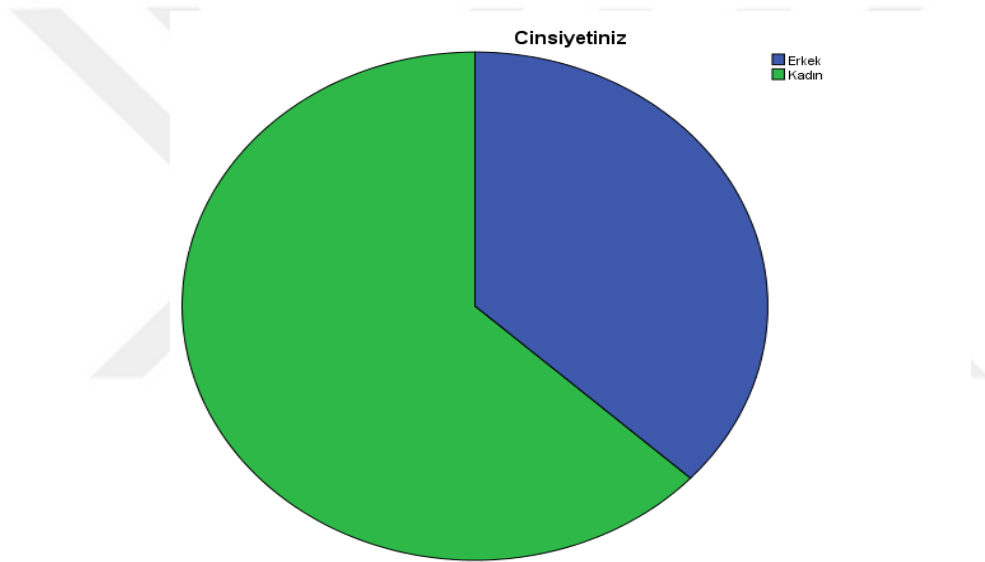
Belirlenen bu alt başlıklar doğrultusunda da katılımcıların sosyokültürel özelliklerini incelemek adına yine frekans tablolarından yararlanılmıştır.

3.1. Demografik Durum

Bu başlık altında demografik özelliklere yer verilecek olup ilk olarak Tablo 2’de katılımcıların cinsiyet dağılımı incelenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyetin Dağılımı

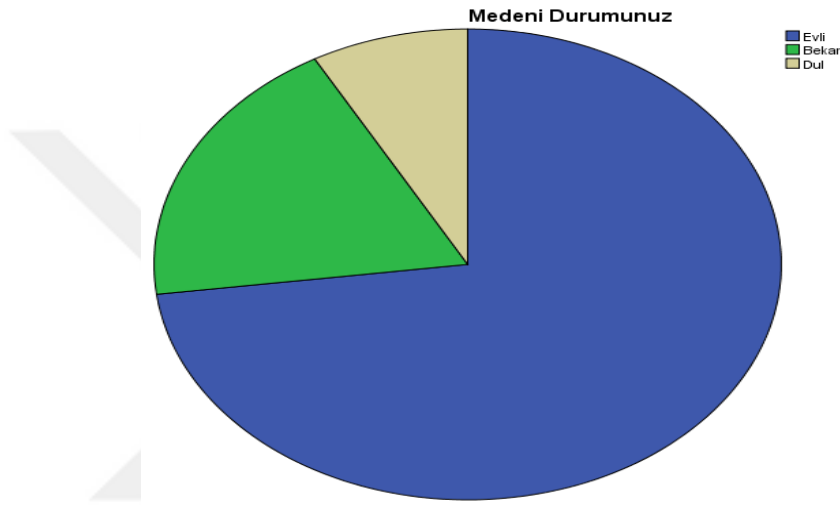
Değişken	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Erkek	14	36,8
	Kadın	24	63,2



Katılımcıların %63,2’si (24) kadın, %36,8’i (14) erkektir. Katılımcıların çoğunluğu kadındır. Bu tespitin ardından Tablo 3’de katılımcıların medeni durum dağılımı incelenmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Medeni Durum Dağılımı

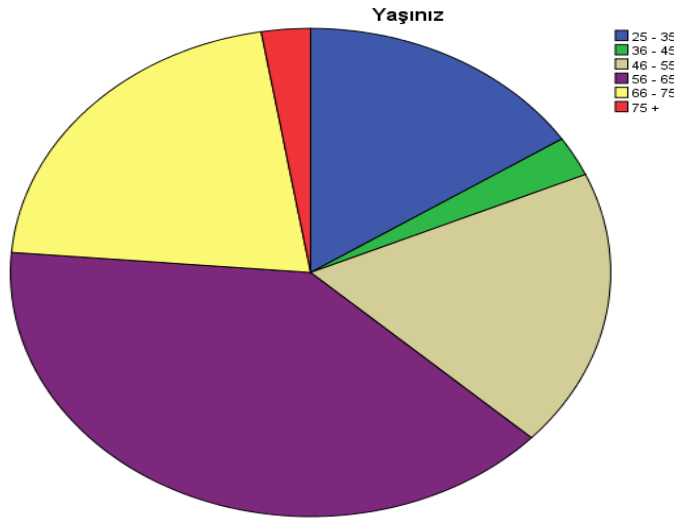
Değişken	Gruplar	F	%
Medeni Durumu	Bekar	7	18,4
	Evli	27	71,1
	Dul	3	7,9



Katılımcıların medeni durum dağılımları incelendiğinde %71,1'inin (27) evli olduğu görülürken, %18,4'ünün (7) bekar, %7,9'unun (3) ise dul olduğu görülmektedir. Evli katılımcıların baskın olduğu görülmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 4'de katılımcıların yaş dağılımı incelenmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş Dağılımı

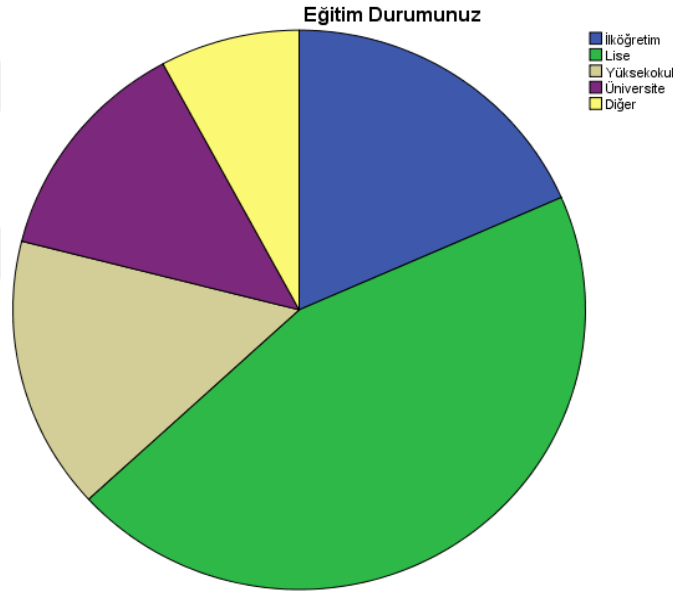
Değişken	Gruplar	F	%
Yaşınız	25 – 35	6	15,8
	36 – 45	1	2,6
	46 – 55	7	18,4
	56 – 65	15	39,5
	66 – 75	8	21,1
	75 +	1	2,6



Katılımcıların %39,5'i (15) 56 – 65 yaş aralığındayken, %21,1'i 66 – 75 yaş aralığında, %18,4'ü (7) 46 – 55, %15,8'i (6) 25 – 35 ve %2,6'sı (1) 36 – 45 yaş aralığındadır. Katılımcıların %2,6'sı (1) ise 75 yaşın üzerindedir. 55 yaş üstü katılımcıların tüm katılımcıların yaklaşık olarak üçte ikisini oluşturduğu görülmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 5'de katılımcıların eğitim durum dağılımı incelenmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

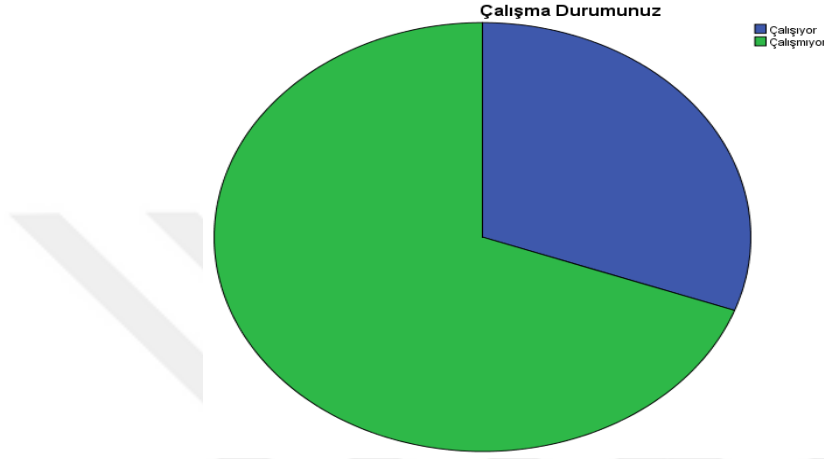
Değişken	Gruplar	F	%
Eğitim Durumunuz	İlköğretim	7	18,4
	Lise	17	44,7
	Yüksekokul	6	15,8
	Üniversite	5	13,2
	Diğer	3	7,9



Katılımcılara eğitim durumları incelendiğinde %44,7'si (17) lise mezunu iken, %18,4'ü (7) ilköğretim, %15,8'i (6) yüksekokul, %13,2'si (5) üniversite mezunu ve %7,9'u (3) mevcut seçeneklerin dışında bir eğitim düzeyine sahiptir. Bu dağılım köyde lise üstü mezun bireylerin köyde yaşamadığı fikrini uyandırmaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 6'da katılımcıların çalışma durumu dağılımı incelenmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Çalışma Durumu Dağılımı

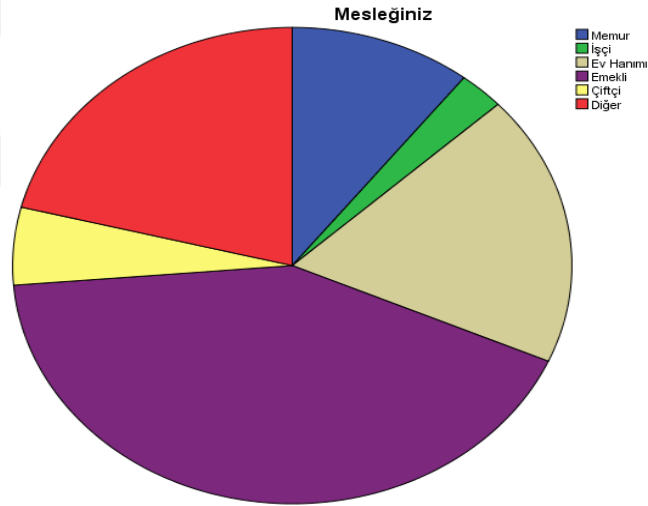
Değişken	Gruplar	F	%
Çalışma Durumu	Çalışıyor	11	28,9
	Çalışmıyor	25	71,1



Katılımcıların %71,1'i (25) çalışmıyorken, %28,9'u (11) çalışıyordur. Katılımcıların ağırlıklı olarak çalışmıyor oluşu yaşlı nüfusun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 7'de katılımcıların meslek dağılımı incelenmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Meslek Dağılımı

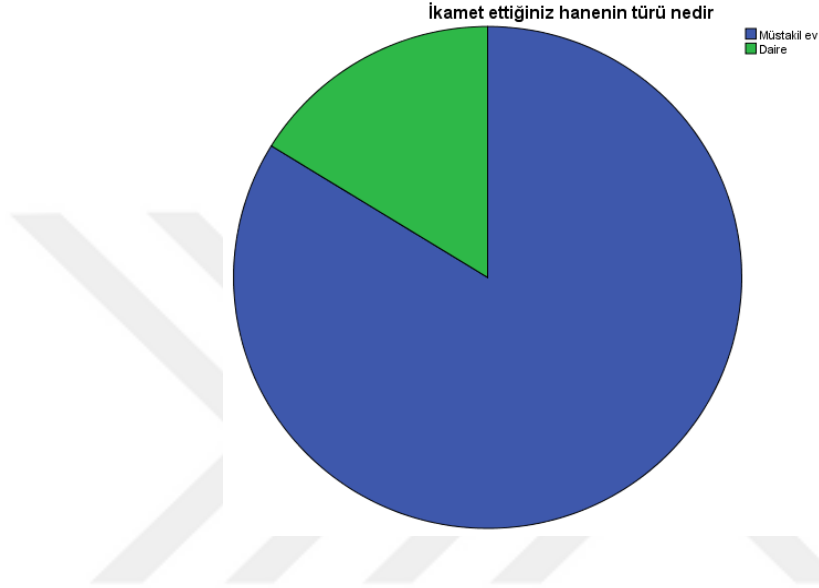
Değişken	Gruplar	F	%
Mesleğiniz	Memur	4	10,5
	İşçi	1	2,6
	Ev Hanımı	7	18,4
	Emekli	16	42,1
	Çiftçi	2	5,3
	Diğer	8	21,1



Katılımcıların meslek dağılımları incelendiğinde %42,1'inin (16) emekli olduğu görülürken, %18,4'ü (7) ev hanımı, %10,5'i (4) memur, %5,3'ünü (2) çiftçi ve %2,6'sı (1) işçidir. Katılımcıların %21,1'i ise (8) sunulan seçeneklerin dışında bir mesleğe sahiptir. Bu tespitin ardından Tablo 8'de katılımcıların ikamet ettikleri ev dağılımı incelenmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların İkamet Ettikleri Ev Dağılımı

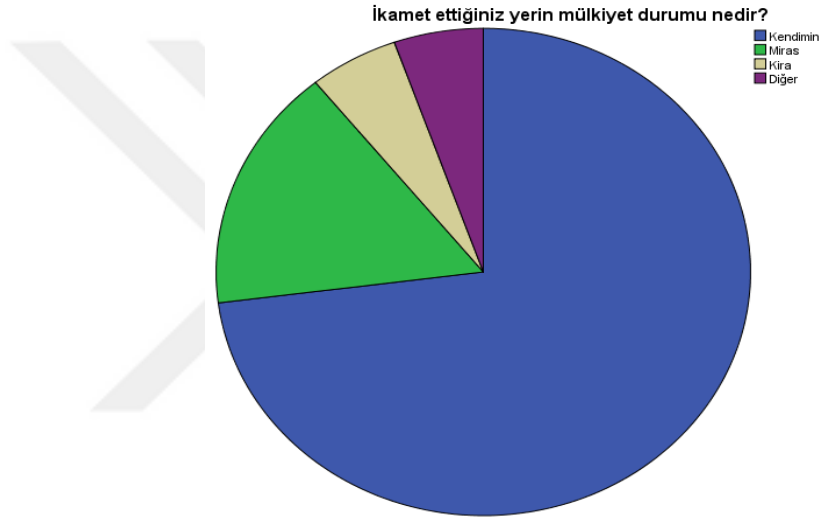
Değişken	Gruplar	F	%
İkamet Edilen Ev	Müstakil Ev	31	81,6
	Daire	6	15,8



Katılımcıların %81,6'sı (31) müstakil evde yaşarken, %15,8'i (6) dairede yaşamaktadır. Köy yaşamında yaygın olan müstakil ev yaşamı, bu tabloda da karşımıza çıkmaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 9'da katılımcıların ikamet yerlerinin mülkiyet dağılımı incelenmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların İkamet Yerlerinin Mülkiyet Dağılımı

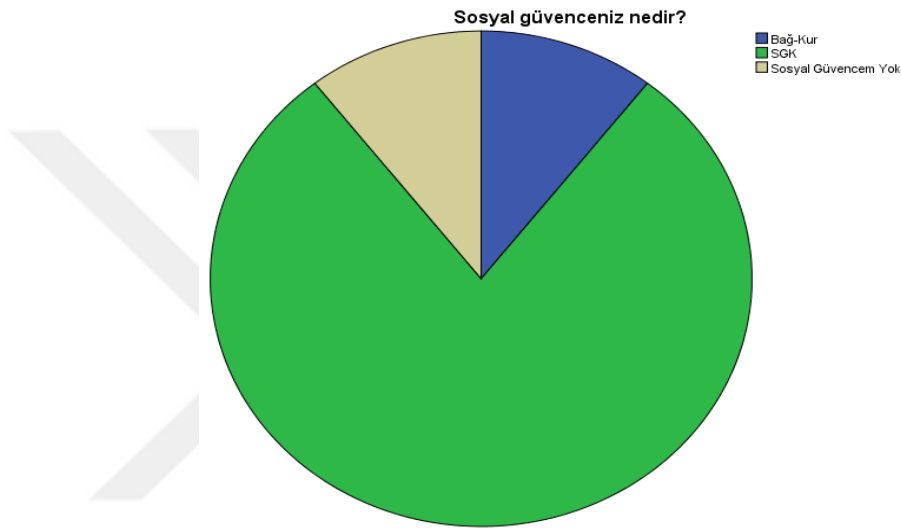
Değişken	Gruplar	F	%
Mülkiyet	Kendimin	27	71,1
	Miras	6	15,8
	Kira	2	5,3
	Diğer	2	5,3



Katılımcıların ikamet yerlerinin mülkiyet dağılımları incelendiğinde %71,1'inin (27) kendi evinde ikamet ettiği, %15,8'inin (6) miras kalan yerde ikamet ettiği, %5,3'ünün (2) kirada yaşadığı ve yine %5,3'ünün (2) sunulan seçeneklerin dışında bir mülkiyete sahip yerde ikamet ettiği görülmektedir. Köy yaşamındaki müstakil ev yaygınlığı bu tabloda da karşımıza çıkarken katılımcıların yalnızca 2'si kirada yaşamaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 10'da katılımcıların sosyal güvence dağılımı incelenmektedir.

Tablo 10. Katılımcıların Sosyal Güvence Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Sosyal Güvenceniz	Bağ – Kur	4	10,5
	SGK	30	78,9
	Sosyal Güvencem Yok	4	10,5



Katılımcıların %78,9'u (30) SGK'lı, %10,5'i (4) Bağ – Kur'lu iken yine %10,5'inin (4) sosyal güvencesi yoktur. Bu tespitin ardından Tablo 11'de katılımcıların Türkiye'de yaşama süreleri dağılımı incelenmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların Türkiye’de Yaşama Süreleri Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Türkiye’de Yaşama Süreniz	25’in altı	2	5,3
	25 – 35	6	15,8
	36 – 45	2	5,3
	46 – 55	6	15,8
	56 – 65	13	34,2
	66 – 75	7	18,4
	75 +	1	2,6



Katılımcıların Türkiye’de yaşama sürelerine bakıldığında %34,2’sinin (13) 56 – 65 yıl aralığında süredir Türkiye’de yaşadığı görülürken, %18,4’ünün (7) 66 – 75 yıl aralığında süredir, %15,8’inin (6) 26 – 35 yıl aralığında süredir, yine %15,8’inin (6) 46 – 55 yıl aralığında süredir, %5,3’ünün (2) 36 – 45 yıl aralığında süredir, yine %5,3’ünün (2) 25 yılın altında süredir ve %2,6’sının (1) 75 yılın üzerinde süredir Türkiye’de yaşadıkları görülmektedir. Katılımcılar oldukça uzun süredir Türkiye’de bulunmaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 12’de katılımcıların Elmalı köyünde yaşama süreleri dağılımı incelenmektedir.

Tablo 12. Katılımcıların Elmalı Köyünde Yaşama Süreleri Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Elmalı Köyünde Yaşama Süreniz	25'in altı	9	23,7
	25 – 35	5	13,2
	36 – 45	4	10,5
	46 – 55	3	7,9
	56 – 65	9	23,7
	66 – 75	6	15,8
	75 +	1	2,6

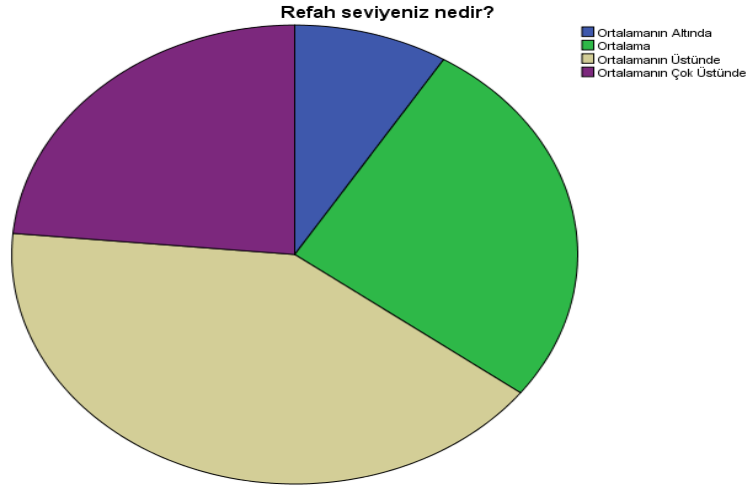


Katılımcıların Elmalı köyünde yaşama sürelerine bakıldığında %23,7'sinin (13) 56 – 65 yıl aralığında süredir Türkiye'de yaşadığı görülürken, yine %23,7'sinin (13) 25 yılın altında süredir, %15,8'inin (6) 66 – 75 yıl aralığında süredir, yine %13,2'sinin (5) 25 – 35 yıl aralığında süredir, %10,5'inin (4) 36 – 45 yıl aralığında süredir, %7,9'unun (3) 46 – 55 yıl aralığında süredir ve %2,6'sının (1) 75 yılın üzerinde süredir Türkiye'de yaşadıkları görülmektedir. Tablo 11 ile birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların

Türkiye'ye göçlerinin ardından doğrudan Elmalı Köyü'ne yerleşmemişlerdir. Bu tespitin ardından Tablo 13'de katılımcıların refah düzeyi dağılımı incelenmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Refah Düzeyi Dağılımı

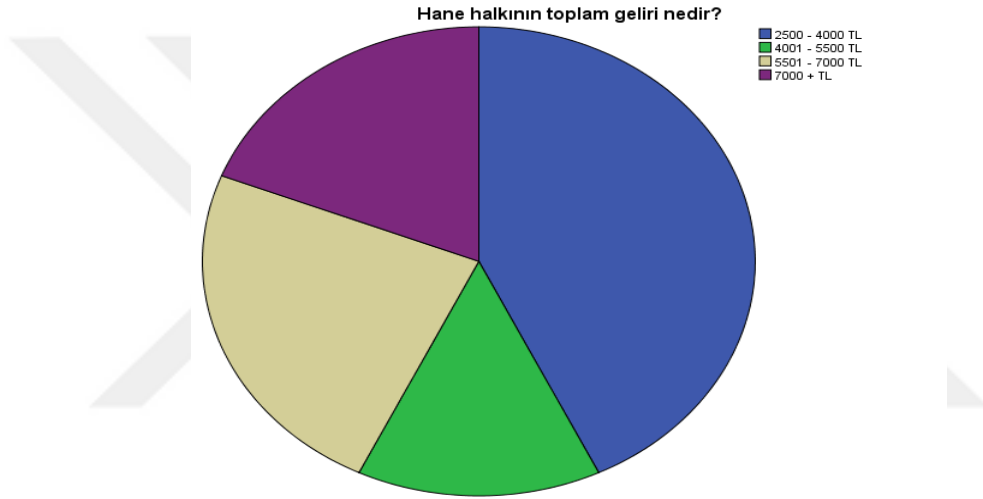
Değişken	Gruplar	F	%
Refah Düzeyiniz	Ortalamanın Altında	3	8,8
	Ortalama	9	26,5
	Ortalamanın Üstünde	14	41,2
	Ortalamanın Çok Üstünde	8	23,5



Katılımcıların refah düzeyi dağılımları incelendiğinde %41,2'sinin (14) ortalamanın üstünde refah düzeyine sahip olduğu görülürken, %26,5'inin (9) ortalama, %23,5'inin (8) ortalamanın çok üstünde ve %8,8'inin (3) ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Katılımcıların refah düzeylerinin ortalama ve üzerinde olduğu görülmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 14'de katılımcıların hane halkı dağılımı incelenmektedir.

Tablo 14. Katılımcıların Hane Halkı Geliri Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Hane Halkı Geliri	2500 – 4000 TL	9	42,9
	4001 – 5500 TL	3	14,3
	5501 – 7000 TL	5	23,8
	7000 + TL	4	19,0



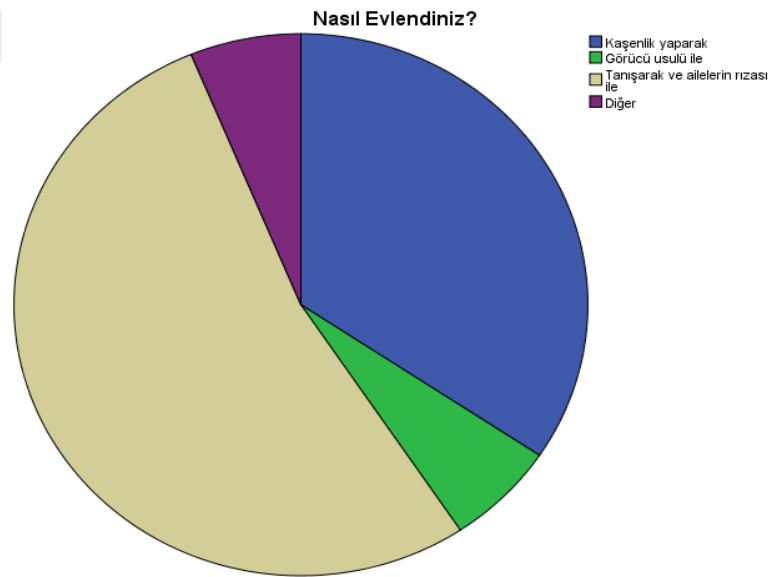
Son olarak katılımcıların hane halkı gelirlerine bakıldığında %42,9'unun (9) 2500 – 4000 TL aralığında hane halkı gelirine sahip olduğu, %23,8'inin (5) 5501 – 7000 TL aralığında, %19'unun (4) 7000 TL'nin üzerinde ve %14,3'ünün (3) 4001 – 5500 TL aralığında hane halkı gelirine sahip olduğu belirlenmiştir.

3.2. Aile Hayatının Değişimleri

Bu başlık altında aile hayatı bulgularına yer verilecek olup ilk olarak Tablo 15’de katılımcıların evlilik şekli dağılımı incelenmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Evlilik Şekli Dağılımı

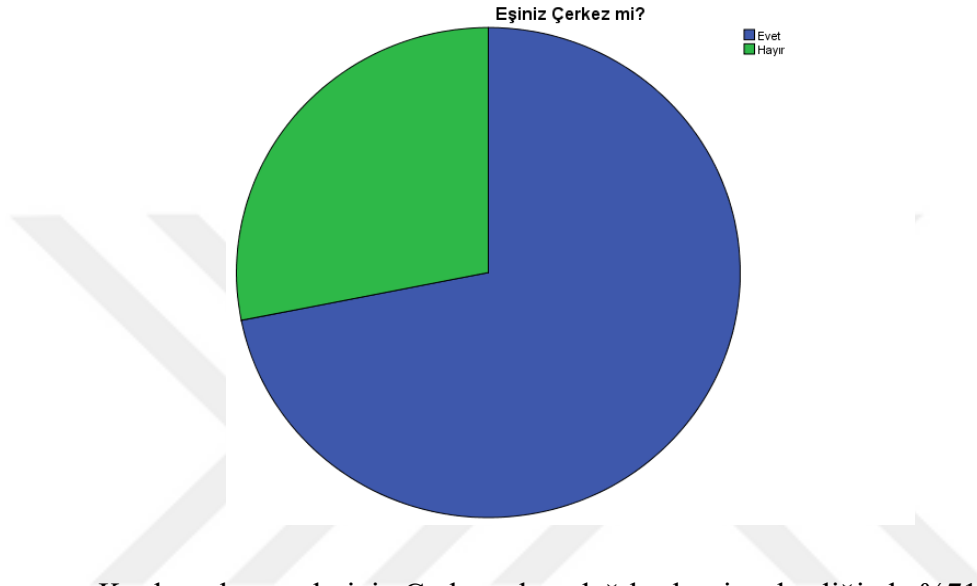
Değişken	Gruplar	F	%
Nasıl Evlendiniz	Kaşenlik yaparak	11	28,9
	Görücü usulü ile	2	5,3
	Tanışarak ve ailelerin rızasıyla	17	44,7
	Diğer	2	5,3



Katılımcıların %44,7’si (17) tanışarak ve ailelerin rızasıyla, %28,9’u (11) kasenlik yaparak, %5,3’ü (2) görücü usulü ile ve yine %5,3’ü (2) belirtilen seçeneklerin dışında bir şekilde evlenmiştir. Yaklaşık olarak her üç katılımcıdan biri geleneklerine bağlı kalarak evlenecekleri kişi ile tanışmışlardır. Bu tespitin ardından Tablo 16’da katılımcıların eşlerinin Çerkez olma dağılımı incelenmektedir.

Tablo 16. Katılımcıların Eşlerinin Çerkez Olma Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Eşiniz Çerkez mi	Evet	23	71,9
	Hayır	9	28,1



Katılımcıların eşlerinin Çerkez olma dağılımları incelendiğinde %71,9'unun (23) eşinin Çerkez olduğu görülürken, %28,1'inin (9) eşinin Çerkez olmadığı görülmektedir. Yaklaşık olarak her üç katılımcıdan biri Çerkez olmayan birisi ile hayatını birleştirmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 17'de katılımcıların evlenilecek kişiyi kimin seçmesi gerektiğine dair görüş dağılımı incelenmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Evlenilecek Kişiyi Kimin Seçmesi Gerektiği Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Evlenilecek Kişiyi Kim Seçmeli	Kendisi	30	78,9
	Kendisi ve ailesi	7	18,4
	Diğer	1	2,6



Katılımcıların %78,9'u (30) evlenilecek kişiyi kendisi seçmesi gerektiğini düşünürken, %18,4'ü (7) kendisi ve ailesinin seçmesi gerektiğini, %2,6'sı (1) ise mevcut seçeneklerin dışında bir şekilde seçilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 18'de katılımcıların ailelerinde Çerkez olmayanla evlilik yapılması dağılımı incelenmektedir.

Tablo 18. Katılımcıların Ailelerinde Çerkez Olmayanla Evlilik Yapılması Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Ailenizde Çerkez Olmayanla Evlilik Yapıldı mı?	Evet	30	78,9
	Hayır	8	21,1



Katılımcılara ailelerinde Çerkez olmayanla evlilik yapılıp yapılmaması incelendiğinde %78,9'unun (30) ailesinde Çerkez olmayanla evlilik yapıldığı, %21,1'inin (8) ise ailesinde Çerkez olmayanla evlilik yapılmadığı görülmektedir. Katılımcıların evlenecekleri kişiyi seçmelerinde Çerkez olup olmaması ile çok da ilgilenmediği görülmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 19'da katılımcıların Çerkezlerin kendi soyları dışında evliliğe olumlu bakmama nedenleri dağılımı incelenmektedir.

Tablo 19. Katılımcıların Çerkezlerin Kendi Soyları Dışında Evliliğe Olumlu Bakmama Nedenleri Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Soy Dışı Evliliğe Olumlu Bakmama Nedeniniz	Geleneklerin uyumsuzluğu	19	52,8
	Uyum sağlanamama	15	41,7
	Diğer	2	5,6



Katılımcıların %52,8'i (19) geleneklerin uyumsuzluğu nedeniyle soy dışı evliliğe olumlu bakmazken, %41,7'si (15) uyum sağlanamamasından dolayı, %5,6'sı (2) ise sunulan seçeneklerin dışında nedenlerle soy dışı evliliğe olumlu bakmamaktadır. Katılımcıların soy dışı evliliğe olumlu bakmamalarındaki başlıca neden kültürel farklılık olarak dikkat çekmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 20'de katılımcıların evleneceklerine Çerkez dışı evlilikleri izin verme dağılımı incelenmektedir.

Tablo 20. Katılımcıların Evleneceklere Çerkez Dışı Evliliklere İzin Verme Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Çerkez Dışı Evliliğe İzin Veriri Misiniz?	Evet	5	13,5
	Hayır	26	70,3
	Kültürümüzü yaşatmak için karşı çıkarım	6	16,2



Katılımcıların evlenecek kişilerin Çerkez olmayan birisi ile evlenmesine karşı çıkar mısınız sorusuna verdikleri yanıtları incelendiğinde %70,3'ünün (26) hayır, %16,2'sinin (6) kültürlerin yaşatmak için evet ve %13,5'inin (5) doğrudan evet yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %30'unun evlenecek kişilerin Çerkez olmayan birisi ile evlenmesine karşı çıkacak olması dikkat çekicidir. Bu tespitin ardından Tablo 21'de katılımcıların aile içinde kararları kimin aldığı dağılımı incelenmektedir.

Tablo 21. Katılımcıların Aile İçinde Kararları Kimin Aldığı Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Aile İçinde Kararları Kim Alır	Ailenin yaşça en büyük olanı	3	8,1
	Ortaklaşa karar verilir	28	75,7
	Baba	1	2,7
	Anne ve baba	5	13,5

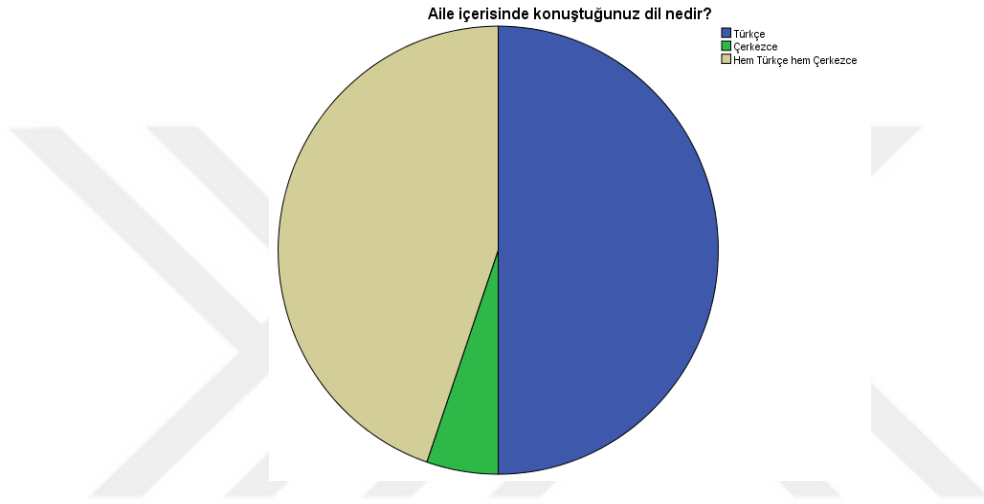
Son olarak katılımcıların ailelerinde kararları kim aldığı incelendiğinde %75,7’inde (28) ortaklaşa karar verildiği, %13,5’inde (5) anne ve babanın, %8,1’inde (3) ailenin yaşça en büyük olanını ve %2,7’sinde (1) babanın karar verdiği görülmektedir.

3.3. Günümüzde Anadilin Yok Olma Durumu

Bu başlık altında dil durumu bulgularına yer verilecek olup ilk olarak Tablo 22’de katılımcıların evlilik şekli dağılımı incelenmiştir.

Tablo 22. Katılımcıların Aile İçinde Konuştıkları Dil Dağılımı

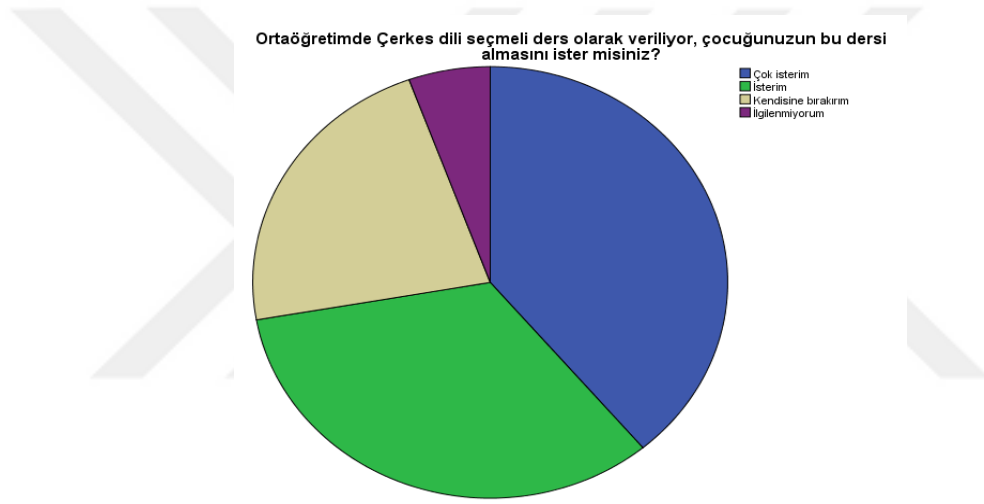
Değişken	Gruplar	F	%
Aile içinde konuşulan dil	Türkçe	19	50,0
	Çerkezce	2	5,3
	Hem Türkçe hem Çerkezce	17	44,7



Katılımcıların aile içindeki konuştıkları dil incelendiğinde %50'sinin (19) Türkçe, %44,7'sinin (17) hem Türkçe hem Çerkezce, %5,3'ünün (2) ise Çerkezce konuştuğu belirlenmiştir. Bu durumda Çerkezce Anadilin yok olma tehlikesine girdiği açıkça görülmektedir. Tablo 23'de katılımcıların çocuklarının Çerkez eğitimi almalarını isteme dağılımı incelenmektedir.

Tablo 23. Katılımcıların Çocuklarının Çerkezce Eğitimi Almalarını İstemeleri Dağılımı

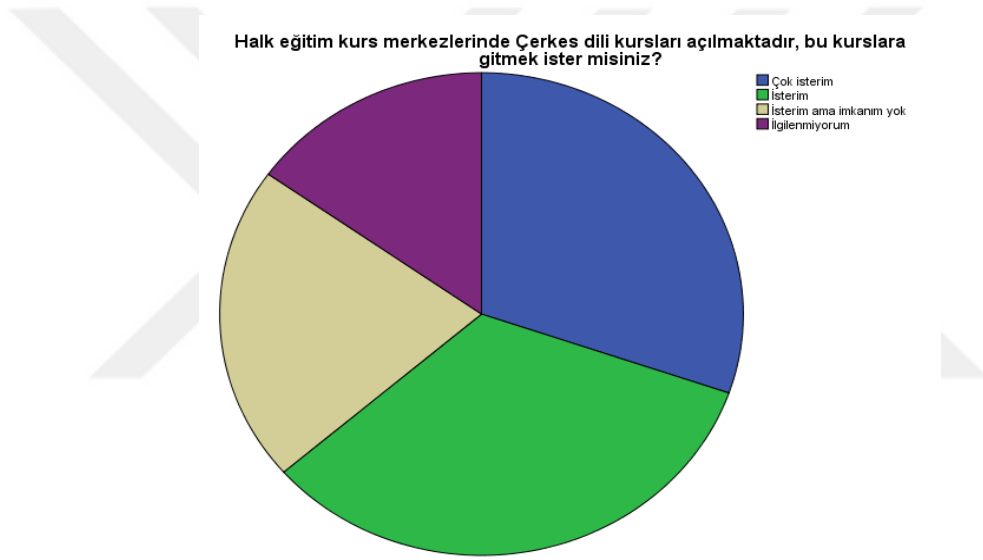
Değişken	Gruplar	F	%
Çocuğunuzun Çerkezce eğitimi almasını ister misiniz?	Çok İsterim	14	38,9
	İsterim	12	33,3
	Kendisine bırakırım	8	22,2
	İlgilenmiyorum	2	5,6



Katılımcıların %38,9'u (14) çocuklarının Çerkezce eğitimi almalarını çok isterken, %33,3'ü (12) istemekte, %22,2'si (8) kendisine bırakmakta, %5,6'sı (2) ise ilgilenmemektedir. Burada çocuklarının Çerkezce eğitim almalarını çok isteyenlerin dışında kalanların anadillerinin yok olma tehlikesi artık umurlarında değil, bir dilin yok olması bir kültürün yok olmasıdır ki, ülkenin kültür zenginliğinin yok edildiğinin kanıtıdır ve kültür bilincinin de yok olmanın toplum bilincinin de yok olacağı kaçınılmaz. Bu tespitin ardından Tablo 24'de katılımcıların halk eğitim kurslarındaki Çerkezce eğitimine gitme isteği dağılımı incelenmektedir.

Tablo 24. Katılımcıların Halk Eğitim Kurslarındaki Çerkezce Eğitime Gitme İsteği Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Halk eğitim kurslarında Çerkezce eğitime gitmek ister misiniz	Çok isterim	10	30,3
	İsterim	11	33,3
	İsterim ama imkanım yok	7	21,2
	İlgilenmiyorum	5	13,2



Katılımcıların halk eğitim merkezlerindeki Çerkezce kursuna gitmek isteme dağılımları incelendiğinde %33,3'ünün (11) istediği görülürken, %30,3'ünün (10) çok istediği, %21,2'sinin (7) istediği ama imkanının olmadığı ve %13,2'sinin ilgilenmediği belirlenmiştir. Katılımcıların yaklaşık %87'si halk eğitim merkezlerinde Çerkezce kursuna gitmek istediğini belirtmektedir ki bu rakam oldukça dikkat çekicidir. Buna bağlı olarak da halk eğitim merkezlerinde Çerkezce kurslarının açılmasını hem var olan bir talebin karşılanması hem de Çerkez dilinin gelecek nesillere aktarılabilmesi adına son derece önemli görünmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 25'de katılımcıların aile içinde anadili konuşma düzeyi dağılımı incelenmektedir.

Tablo 25. Katılımcıların Aile İçinde Anadilini Konuşma Düzeyi Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Aile içinde anadili konuşma düzeyiniz	Çok Seyrek	9	24,3
	Seyrek	7	18,9
	Ara Sıra	12	32,4
	Sık Sık	4	10,8
	Çoğu Zaman	5	13,5



Son olarak katılımcıların aile içinde anadili konuşma düzeyleri incelendiğinde %32,4'ünün (12) ara sıra, %24,3'ünün (9) çok seyrek, %18,9'unun (7) seyrek, %13,5'inin (5) çoğu zaman ve %10,8'inin (4) sık sık konuştuğu belirlenmiştir. Bu bulgulara bağlı olarak aile içerisinde anadili konuşmanın oldukça seyrekleştiği görülmektedir.

3.4. Kültürel Yaşamın Değişimleri ve Bulguları

Bu başlık altında kültürel yaşam ve değişimleri bulgularına yer verilecek olup ilk olarak Tablo 26'da katılımcıların yaşça büyüklere davranış dağılımı incelenmiştir.

Tablo 26. Katılımcıların Yaşça Büyüklere Davranış Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Yaşça büyüklere davranışınız nasıldır	Saygıda kusur yapılmaz	27	71,1
	Önemli kararlarda danışılır	9	23,7
	Kararları sorgulamadan yapılır	1	2,6
	Diğer	1	2,6



Katılımcıların %71,1'i (27) yaşça büyüklere saygıda kusur yapılmayacağını ifade ederken, %23,7'si (9) önemli kararlarda danışıldığını, %2,6'sı (1) büyüklerin kararlarının sorgulanmadan yapıldığını belirtmektedir. Katılımcıların %2,6'sı (1) ise mevcut seçeneklerin dışında bir şekilde davranıldığını belirtmiştir. Çerkezler arasında geleneklere bağlılık ve yaşlılara büyük saygı gözlemlenmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 27'de katılımcıların neden etki sahibi olduklarına dair görüş dağılımı incelenmektedir.

Tablo 27. Katılımcıların Neden Etki Sahibi Olunduğuna Dair Görüş Dağılımı

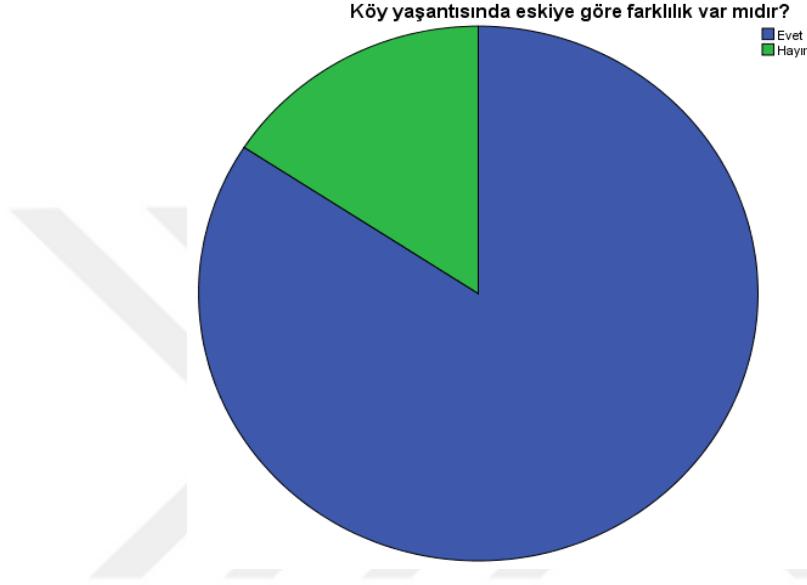
Değişken	Gruplar	F	%
Etki sahibi kişilerin nedeni	Varlıklı olması	3	8,6
	Yaşça büyük olması	4	11,4
	Çerkez adetlerinin böyle olması	17	48,6
	Eğitimli olması	11	31,4



Katılımcılara etki sahibi kişilerin nedenine ilişkin görüşleri incelendiğinde %48,6'sı (17) Çerkez adetlerinin belirleyici olduğunu belirtirken, %31,4'ü (11) bu kişilerin eğitimli olmalarını, %11,4'ü (4) yaşça büyük olmalarını ve %8,6'sı (3) varlıklı olmalarını ana neden olarak görmüştür. Tablo 27'de de Çerkezlerin geleneklerine olan bağlılıkları bir kez daha gözlemlenmektedir. Bu tespitin ardından Tablo 28'de katılımcıların köy yaşantısında farklılık görüşü dağılımı incelenmektedir.

Tablo 28. Katılımcıların Köy Yaşantısında Farklılık Görüşü Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Köy yaşantısında eskiye göre farklılık var mıdır?	Evet	32	84,2
	Hayır	6	15,8



Katılımcıların %84,2'si (32) köy yaşantısında eskiye göre farklılık olduğunu belirtirken, %15,8'i (6) köy yaşantısında eskiye göre fark olmadığını düşünmektedir. Genel olarak değişen dünyadan köy yaşamının da etkilendiği bu bulgular ışığında ortaya çıkmaktadır. Bu tespitin ardından Tablo 29'da katılımcıların Çerkez kültürünün kaybolduğu düşüncesi dağılımı incelenmektedir.

Tablo 29. Katılımcıların Çerkez Kültürünün Kaybolduğu Düşüncesi Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Çerkez kültürünün kaybolduğunu düşünüyor musunuz	Evet	23	60,5
	Hayır	15	39,5



Katılımcıların Çerkez kültürünün kaybolduğunu düşünüp düşünmedikleri incelendiğinde %60,5'inin (23) Çerkez kültürünün kaybolduğunu düşündüğü, %39,5'inin (15) ise Çerkez kültürünün kaybolmadığını düşündüğü görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun Çerkez kültürünün kaybolduğunu düşünmesi, kültür kaybolmamış olsa dahi kaybolma eğilimleri gösterdiğini ortaya koymaktadır ki bu da Çerkez kültürü adına oldukça kaygı vericidir. Bu tespitin ardından Tablo 30'da katılımcıların gelenek ve göreneklerini sürdürme dağılımı incelenmektedir.

Tablo 30. Katılımcıların Gelenek ve Göreneklerini Sürdürme Dağılımı

Değişken	Gruplar	F	%
Gelenek ve göreneklerinizi sürdürebiliyor musunuz	Evet	25	65,8
	Hayır	13	34,2



Son olarak katılımcıların %65,8'i (25) gelenek ve göreneklerini sürdürbildiğini düşünürken, %34,2'si (13) gelenek ve göreneklerini sürdürmediğini düşünmektedir.

4. SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİMLERİ ETKİLEYEN BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma kapsamında Bolu ilinin Elmalık Köyü'nde yaşamını sürdüren Çerkezlerle birebir görüşmeler gerçekleştirilerek sosyokültürel değişim ve etkilerine yönelik görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ölçek doğrultusunda 5 soru yöneltilirken, katılımcılar için “K” kodu kullanılmaktadır.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler görüşülen kişiden elde edilmektedir ve verilen cevaplar değiştirilmeden alıntılar şeklinde aktarılır. Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır (Altunışık, 2010).

1. Analiz için çerçevenin oluşturulması,
2. Oluşturulan çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
3. Bulguların tanımlanması,
4. Bulguların yorumlanması.

Görüşmelerden elde edilen veriler kodlama sistemi ile sayısal veri haline dönüştürülür ve analiz yapılır. Karmaşık bir yöntem olmasına karşın ulaşılması zor veriler elde edilir (Böke, 2011). Sonuç olarak betimsel analizde toplanan veriler belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Katılımcılara iletişim becerilerinin geliştirilmesine ilişkin 5 soru yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır. Buna göre sorular ve görüşler şu şekildedir.

Kafkasya'da olan Adige Cumhuriyeti topraklarında ve M.Ö. 5. bin yılları dönemlerine kadar uzanan Adigelerin ataları olan “Meot, Sind ve Zichi isimleriyle anılan grupların yaşadıkları bölgede Sovyetler Birliği zamanında uzun yıllarca yapılan kazılarla araştırmacı arkeologların buldukları tarihi metal ve süs eşyaları olan, insan yapımı tarihi objelerden alınan bilgilerle Kafkasya'da Adigelerin atalarının yaşadıkları yer olan Maykop ve civarı bölgesinin insanlık tarihinin en eski yaşam alanlarından biri olarak belirlemişlerdir ve kültürel açıdan önemli bir hafıza mekanıdır.

4.1. Elmalık Köyü’nde ADİGE Kültüründe Dünden Bugüne Değişimler ve Bulgular

Kafkasya’da günümüzde Adige Cumhuriyetinin olduğu yerlerde merkezi Maykop bölgesi olan Kuban Irmağı (Psij)’nın kolları olan ırmağın Güney tarafı olmak üzere geniş alanda uzun süre yerleşik yaşamı sürdürmüş olan halk grupları “Sindler” ve “Zichler” ki, bunlara Meotlarda dahil olmak üzere Adigelerin ataları olduğu bilinmektedir. Yoğun olarak yaşadıkları yerler Maykop ve civarı bölgesidir, yukarıda verilen tarihi bilgilere dayanan, insanlık tarihinin en eski yaşam alanlarından biri olarak gösterilmektedir. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri ile açıklanan Maykop Kültüründen bahsederken; MÖ 4. binyılın ortalarına kadar geriye giden bir “yüksek kültür” varlığı ortaya çıktığını belirtir. Ayrıca Maykop kültüründe ayrıca en eski tekerleğin bulunduğu kabul edilmektedir.⁵⁰ ADİGE Arkeolog Avle Pşımafe (АҧԼԵԾ ՔԻՅԻՄԱՓ) tarafından ADİGE Cumhuriyeti – başkenti Maykop bölgesinde bulunan insan kemikleri ve taş gibi objeleriyle orada 300.000 yıllık eski insan yerleşim yerlerinin izlerini bulmuştur ki, dünyaca gelişen insan yaşamı tarihinin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur.⁵¹ Bu bölgelerde bin yıllar öncesinde Sind ve Zichi halk grupları olan Adigelerin atalarının yaşadıkları alanları gösteren yerlerden başka bir yer değildir. ADİGE toplumunun yaşama şekli ve kültürel aktarımı kendisine has geliştiren kuralların uyumlu ortamın oluşturan bir anlayışa dayanıyordu. Büyük aile yaşam anlayışında gelecek nesle bilgi aktarımı konusunda en iyi şekilde yeni neslini yetiştirebilme olanaklarını oluşturunuyordu. Yakın dönemlere kadar da ADİGE toplumunun yaşadığı köy hayatında böyle anlayışın varlığını ve büyük aile yaşamının devam ettiği görölüyordu. Fakat son zamanlarda gelişen şartların büyük aile yaşamından çekirdek aile yaşam tarzına hızla geçildiği görölmektedir. Bu değişimlerden dünden günümüze olan hızlı değişim evresinden, sosyokültürel aktarımın hızla kaybolma aşamasına girdiği tespitleri, yukarıdaki anket çalışmasında günümüzdeki durum hakkındaki bilgilerle görmek mümkündür. Altta verilen konuşmacılardan alınan bilgiler yardımıyla bulguların ve sonunda yorumların vereceği bilgiler de önemlidir.

Çerkezlerin Kafkasya’da büyük aile yapısına sahip olduğu, bu yapı içerisinde düzenli yaşamı sürdürmek ve ailede bireyin yetişmesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulanmaktadır. Büyükanne ve büyükbabalar çocukların yetişmesinde en büyük katkının sahipleridir. Büyükanne ve büyükbabaların yaşlarının vermiş olduğu

⁵⁰ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, “Maykop Kültürü”, (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

⁵¹ Unorokova, M., Düzce Üniversitesi – Çerkez Dili ve Edebiyatı – Tarih Dersi bilgi notları, Düzce 2018.

tecrübeleriyle çocukların Çerkez kültürüne göre yetiştirilmesi sağlanıyordu. Büyük aile yapısında bu durum bireyin küçük yaşta benliğinin oluşmasında en ideal yöntemdi. Büyük aile yaşamının en güzel yönü de toplumun birbirinden etkilenecek ADİGE Xabze kültürüne göre gelecek neslin iyi şekilde yetiştirilmesini sağlanıyordu. Bu ailelerde genç çift, büyük ailenin önemli işlerini yüklenirken, büyükanne ve büyükbaba da hayat tecrübeleriyle yeni gelen neslin Çerkez kültürüne göre yetişmesini sağlıyordu. Bunların tümü, Adige Khabzenin en iyi şekilde uygulanması ve zamanın şartlarına göre yenilenerek devam etmesidir. Kız çocuklarının yetişmesine ayrıca önem verilmesiyle, geleceğin sosyal dinamiğinin kendiliğinden sürdürülebilir hale gelişi sağlanıyordu (Altın 2011).

Kafkasya'dan 1864 Sürgünü öncesi büyük aile yapısıyla ADİGE toplumu sosyal dinamiğini koruyordu. Sürgünden sonra da büyük çoğunluğunun gittikleri ülke Türkiye'de bu işlev 1980 ve 90'lara kadar uzun yıllar devam etmiştir. Türkiye'de büyük ailede günlük yapılan işleri anne ve baba yaparken, büyükanne ve büyükbaba daha çok çocuklarla ilgileniyordu. Asıl Adige Khabze kültürünü çocuklar en hızlı gelişim evreleri boyunca en tecrübe sahibi olan büyükanne ve büyükbabaların şefkatli ellerinde her bilgiyi öğreniyorlardı. O nedenle büyükbaba ve büyükannelerin hayat tecrübeleriyle bilgi birikimlerini torunlarına küçük yaşlardan itibaren aktararak büyütüyorlardı. Bulundukları coğrafi bölgelerin hayat şartlarına göre, yaşça edindikleri hayat tecrübeleriyle torunlarıyla olan yakın iletişimlerini sevgi şefkatleriyle tüm kültürel ve sosyal birikimlerini içten gelen sıcak duygularıyla torunlarına doğal yollarla iletebiliyorlardı. Çocuğun tecrübeli insanların yanında sevgi yumağıyla yetişmesi, doğal şekilde diyalogla içten gelen istekle bir çocuğa verilebilecek en uygun eğitici-öğretici metodudur ki, bugün kreşlerde uğraşılsa bile bu kadar uygun çocuk yetiştirme şekli bu kadar mükemmel hale getirilemez.

Toplumun bir arada sosyal dinamiğini sürdürebilmesi kültürel birikimlerini gelecek nesillere iletmenin en önemli ahenk taşıdır. Adige Khabzede bunlar şöyle oluşur ki, Adige Khabzenin temelini oluşturan kurallar, ayırım yapmadan, bireyin, toplumsal gelişmesine her zaman güvenle katkı sağlama mekanizmasına işlerlik kazandırmaktadır. ADİGE toplumunda büyük aile ortamında kadına duyulan saygıda yatmaktadır. Kadının sosyal dinamiği canlı tutması, toplumun da kendi kendini eğitmesi, kadın gelecek nesilleri topluma katkı sağlayacak şekilde yetiştirmesi sayesinde, bin yıllardır Adige Toplumu ve Adige Khabzesi canlı ve dinamik bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Nüfusunun büyük

çoğunluğu sürgüne uğramış olmasına rağmen Adige Toplumu, sosyokültürel yaşamını hala canlı tutuyorsa bu da kadına verilen değer sayesinde olmaktadır (AF2019 s. xvii).

Günümüzde genel olarak Türkiye’de son 30-35 yıldır hızlı şehirleşme sonucunda Çerkezlerin, şehirlerde var olan heterojen sosyal yapının içerisine girmeleri nedeniyle, sosyokültürel yaşamın da hızlı bir şekilde değişen ortamların içerisinde kendileri için de değişim kaçınılmaz olmuştur. Bu değişimleri K4 te aynı şekilde belirtiyor: *“Özellikle farklı kültürler ile artan etkileşim sonucunda bu değişim kaçınılmaz.”* (K4 görüşmesi). Yukarıda çalışmanın 3. bölümünde görüldüğü şekilde, günümüzdeki sosyokültürel aktarımda, büyük kayıpların nasıl bir duruma geldiği hakkında detaylı bilgi vermektedir. Çerkezlerin de bu değişimlerinden, kendi kültürel yapılarının da etkilenmesiyle değişimi birlikte yaşamışlardır. K1 tarafından anlatıldığı gibi: *“Günümüzde aileler küçüldü. Anne babalar çalışıyor. Çocuklara fazla zaman ayıramıyorlar. Dilimizi çocuklara anlatmak (öğretmek) bir hayli zor bir hal aldı.”* (K1 görüşmesi). K3’ün de verdiği bilgilere bakılınca değişimlerin durumunu anlatıyor, *“günümüzdeki kültür elbette her kültürde olduğu gibi zaman içinde ya da başka kültürlerle etkileşim kurdukça değişime uğramıştır. Köyden kente göç, geleneksel kültürün büyük ölçüde değişime uğramasına neden oldu. Aile yapısı değişti. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri zayıfladı ve göç eden aileler dili konuşacak kişiler bulamadılar.”* (K3 görüşmesi).

Anadolu’da Çerkezlerin çoğunluğu henüz köylerde yaşadıkları süre içinde kendi, köyde kültürlerini daha serbest yaşayabiliyorlardı, dışarıdan etki ve müdahale eden durumlar çok azdı, kendi idarelerinde toplumun sosyokültürel yaşamlarına dışarıdan müdahale edecek durumlar olmuyordu ve olacak olana da ortam tanımıyorlardı. Toplumda bir dayanışma ve yardımlaşma vardı, yaşlı olup gücü yetmeyecek, işleri çok olanlara, gençler birlikte (kızlar ve delikanlılar) organize olup kısa sürede işleri bitirirlerdi, hane sahibi de gençleri büyük bir ziyafet vererek ödüllendirirlerdi. Bu tür yardımlaşmalarla toplumsal barışın ve dayanışmanın yararı görüldükçe, her sosyal etkinliğin katılımı çok oluyor ve değeri de artıyordu, samimiyet ve toplumsal özgüvenle insanların mutluluğu süreklilik kazanıyordu. Köye gelen misafire değer verirlerdi, kültürel etkinlikler düzenlenirdi, gençlerin organize ettikleri “Ceug” ve “Zehes” (cinsiyet ayrımı olmadan uygar insanlara yakışır ve saygının ön planda olduğu şekilde, eğlence ağırlıklı toplantılar yapılırdı) diye adlandırılan etkinlikleri çok güzel şekilde düzenlenirdi. Toplantılarda görevli kişiler seçilir, etkinlik düzenli geçer, gelen misafirler de gördükleri misafirperverliği ve verilen değer karşısında gayet mutlu şekilde ayrılırlardı. Bu tür

toplumsal etkinlikler aynı zamanda yeni yetişen nesillere de örnek ve öğretici oluyordu ki, toplum kendi kendini eğiterek yetiştiriyordu. K5'in bu konuda vurguladığı çok doğru ve isabetli bir yaklaşım: *“Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü arasındaki en büyük fark yaşadığımız coğrafyanın değişmesidir. Köylerde daha ufak bir toplumla beraber yaşarken kültürümüze dışarıdan bir etki kolay kolay gelememekteydi.”* (K5 ile görüşme). Böyle düzenli rahat yapılabilen ortamlar, aynı zamanda yeni yetişen genç nesiller için de kültürel aktarım konusunda, adeta uygulama alanı ve detaylı bilgilenme fırsatları oluyordu. Çünkü tüm katılımcıların önemle dikkat ettikleri, karşılıklı saygıda asla kusur etmezlerdi, insanlar arasında, *konusulan dilin edebi bir konuşma dili olurdu ki, öğrenen yeni nesil için güzel bir örnek olurdu ve kültürel aktarım tam yerini bulurdu* (K5 ile görüşme). Köylerde olan etkinlikti bunlar, onun için, bu tespitin ne kadar doğru olduğunu herkes onaylar, sosyokültürel uyum toplumsal danışmayla yürümektedir, toplumda birbirine güven olduğu müddetçe uygarlaşma toplumsal gelişme ilelebet sürer giderdi. Günümüzde şehirleşmenin getirdiği ortamların farklı olması nedeniyle, kurumsal yapılaşmayla düzenli hale gelebilir, kamu kurumların desteğiyle bu toplumsal eğitime katkı sağlayan yarı kurumsal yapılara dönüştürülebilir, işin uzmanları tarafından yürütülebilecek ortamın hazırlanmasıyla profesyonel hale getirilebilir.

Diğer taraftan K6'nın tespitlerinin de önemli olduğunu görüyoruz, Adige (Çerkez) kültürünün kendisine has farklılıklarının olması nedeniyle, kendi köyünde düzenleyecekleri etkinlikleri daha rahat ortamda yapma imkânları oluyordu: *“Geleneksel Çerkez kültürü daha köy hayatı odaklı, günümüz şehir yaşamında uygulanması zor olabilen adetlerdi. Köylerde herkes birbirini tanıyordu. İyi günde kötü günde birliktelik vardı. Köyde cenaze varsa bir araya gelinip yas tutulurdu. Önceden tarihi belli düğün varsa bile ertelenir. Cenaze evinden İzin alınarak uygun bir zamanda yapılırdı.”* (K6 ile görüşme). Bir yerde hüznün olursa, aynı köyde olsa veya yakın köyde olsa da eğlence olması uygun görülmezdi, karşılıklı saygıya dayalı ertelenebilir duruma bakılır, şayet erteleme imkânı olmaz ise, eğlence kısmı iptal edilirdi, toplumun dayanışması iyi günde ve hüznülü günde de olurdu, bu tür hassasiyeti göstermek toplumsal barışı perçinliyor ve birbirine güveni vazgeçilmez hale getiriyordu. Bu konuda önceki dönemlerde toplumda var olan güvenin önemini belirten K7'nin konuya bakışını ve görüşünü şöyle belirtiyor: *“Eğlence amaçlı gençler düğün sahibinin yakınlarının ağırladığı bir mekânda buluşur sabaha kadar oyunlar oynanır sohbetler edilirdi. Geçmişte insanlar birbirlerine güvenirdi saygı ve sevgi üst düzeydeydi. Anne babalar çocuklarını hiç düşünmeden düğün*

sahiplerine emanet ederlerdi.” (K7 ile görüşme). Köylerde yapılan etkinlikler için ortamın daha rahat olması, görev alan insanların da tecrübeli olmaları nedeniyle etkinliğin hoş bir akıcılığı olurdu ve gelen misafirlerin de ortama daha güzel hava katmaları ile etkinliklerin oluşturduğu hoş atmosferi daha sonra uzun bir süre anlatılırdı ki, gelecek etkinliğin ne zaman olacağı hasretle beklenirdi.

Araştırmanın üçüncü bölümdeki yapılan anketlerden alınan bilgileri değerlendirdiğimizde ortaya çıkan sonuçlarla birlikte kırk (40) yıl öncesindeki durum ile karşılaştıracak olursak, Türkiye’deki Çerkez (Adige) dilinin tehlikede olduğu, dilin tehlikede olduğu yerde edebiyatının da (özellikle sözlü edebiyatının) ve kültürünün de tehlike girmesi kaçınılmazdır. Bu tehlikeyi görmezlikten gelmek Türkiye’nin kültür zenginliğinin de yok olmaya yüz tuttuğu anlamına gelir. Bu konuda devletin vermiş olduğu Anadilini öğrenme hakkı ve verilen imkanların en iyi şekilde kullanarak, artık bu ülkeye ait olmuş olan sosyokültürel değerlerin yaşatılmasının zorunlu olduğu bilinmelidir. Okullarda gereken imkanların sağlanmasıyla yaşatılacak olan bir dilin ve kültürün anlamı, *Türkiye’nin kültür zenginliğinin yaşatılması anlamına gelir*. Bölgesel olarak aynı kültürel yaşamın mensupları ile sürdürülen kültürel etkinlikler; toplantılar, yarışmalar ve düğünler gibi sosyokültürel aktarım ve öğrenim imkânlarının yoğun olarak icra edildiği ortamlar, önceki dönemlerdeki gibi kapsamlı ve düzenli yapılamaz hale geldi. Yaşam alanlarının artık çok uzak olması nedeniyle, Çerkezlerin kültürel yaşamlarında sosyal ortamların da önceki kültürel aktarım olanakları olsun, kendi dillerinde sözlü kültürel aktarımlar o kadar azalmıştır ki, sosyal ortamların vazgeçilmez iletişimi olan anadillerinin yeni nesiller arasında artık hemen hemen hiç kullanılmaz hale geldiği görülmektedir. Bu durumda sadece dilin tehlikeye girmesiyle kalmadı, artık kültürel yaşamında hızla değişmesiyle Adige Khabze (Çerkez Yaşam Felsefesi) icra edildiği ortamların da artık çok kısıtlı yapılabilir hale gelmesi, geleneklerin özünü oluşturan etkinlikleri icra eden deneyimli kültür birikimi olan şahıslardan da yararlanmanın doğal halinden yapay (internet) hale gelmesiyle pratik uygulama ve doğal öğrenme ortamı kalmadı. Bunlarla birlikte en önemlisi de anadilin kullanıldığı ortamların artık yok olma aşamasına gelmesiyle kültürel bilgileri yeni konumlara uyarlanarak o kültüre ait deyimlerin üretilemez hale gelmiştir. Akabinde sosyal hayatta kullanılacak şekilde pratikleştirilerek kültürel dilin de yeni nesillere aktarımın da tehlikeye girdiği açıkça görülmektedir.

Katılımcıların geleneksel Çerkez kültürü ile bugünkü Çerkez kültürü arasındaki farklara ilişkin görüşleri incelendiğinde ağırlıklı olarak ortaya çıkan görüş değişen yaşam koşulları olmaktadır. Çerkezlerin geçmiş dönemlerde kendi geleneklerini korumak adına köylerde yaşadıkları, bugün ise, köyden kente göçün artması ile birlikte toplumlar arası etkileşimin artmasına bağlı olarak kültürde değişimlerin yaşandığı fikri ağırlıktadır. Yaşanan değişikliklerde ise, özellikle değişen aile yapısı ve aile içi dinamiklerinden söz edilmektedir. Geçmiş dönemde kırsal kesimde geniş aileler şeklinde yaşayan Çerkezler, günümüzde çekirdek aile yapısına bürünmeye başladığından, ailenin büyüklerinin bilgi birikimlerini yeni nesillere anlatma ortamları artık oluşmamaktadır. Şehirleşmeyle birlikte ekonomik şartlarını iyileştirmek isteyenler, aileden kopup farklı yerlerde yaşamaya başlayınca, Çerkez kültürünün taşıyıcıları ile öğrenmesi gereken yeni nesiller farklı ortamlarda uzun süre yaşamak zorunda kaldıklarından, kültürel bilgi aktarımı zayıflamaktadır. Diğer taraftan yeni neslin alması gereken eğitimle edinilen bilgilerin geleceğe hitap etmesi nedeniyle, toplumun geçmişindeki geleneksel bilgilerin de çekiciliği azalmaktadır. Ayrıca, yeni nesil ailenin küçüklerinin uzak yerlerde yetişmeleri nedeniyle, ailenin büyükleriyle olan iletişimlerini de kolay kuramaz hale getirmektedir. O nedenle birbirlerine bağlılıklarını sağlayacak olan ortak alan ve ortak geçirilecek zamanın da azalması, büyük kuşaklar ile şefkatle yetiştirilmesi gereken küçük kuşaklar arasında sosyokültürel aktarımlar azalmaktadır. Günümüzde bu tür kültürel aktarımların ancak yeni oluşan ortamlara uygun yürütülebilecek kurumsal alanlarda geliştirilebilir.

4.2. Adige Dilinin Gelişmesi İçin Edebi Dille Yazılan Eserleri Tanıtmak ve Okumak

Adige dilinde yazılmış olan güzel öğüt verici ve düşündürücü Adige Atasözleri, kültürel yaşamın derin özellikleriyle kurgulanmış doğa bilgileriyle anlatılmış hikâyeleri, ADİGE toplumuna ait tarihi ve kahramanlık bilgileri içeren dünyaca ünlü mitolojik Nart Destanları, ustalıkla sözcük kullanma yeteneği ile kültürel bilgileri ve metafor anlatımları yüklenerek yazılmış şiirleri, tarihi bilgilerle dolu atasözlerinin yerinde kullanma ustalığıyla kültürel bilgilerle dolu yazılmış romanları, güzel duygular yüklü, düşündürücü ve ders çıkartılacak ustalıkla bestelenmiş şarkı sözleri, izlenirken çok eğlendirici aynı zamanda ders çıkartılması gererken toplumsal yaşamı canlı sunan tiyatro oyunlarını ve edebiyat eserlerini okumaktan geçer ki, bunları anlayacak şekilde A1 seviyesinde Adigedilinin devlet kurumlarında öğrenilmesini sağlamaktan geçiyor. Devletin verdiği

imkanlar, başta Anadilini öğrenme hakkı, bu imkanlar işlevsiz hale getirilmemeli. Yoksa, Türkiye'nin kültür zenginliğinin büyük zararlar göreceğini ve bu ülkede bir dilin daha ölmesine neden olacağı görülmektedir.

Anadili öğretme-öğrenme çalışmaları her adımda dilin öğrenimini kalıcı şekilde öğreterek ilerlemekten geçer. Adige toplumu toplantılarla kültürel aktarımlarını yeni nesillere hem tanıtmak hem de bunları topluma anlatabilecek hale getirmekten geçer ki, bu şekilde yukarıda saydığımız yazılı eserlerin gelişmesinin de temeli oluşturulabilir. Bunların hepsi kurumsal çalışmalardan geçer, bugün bu tür çalışmalar Adige Cumhuriyeti tarafından oluşturulduğu kurumlarla bunları yaşattığı gibi yeni nesillere de bu alanlarda yeni eserleri üretebilecek şekilde yetiştirmektedir. Oynanan oyunlardan daha ilgi çeker hale gelmiştir ki, o kadar az nüfusa sahip olan yerde her alanda sanatçılar yetişmektedir.

Araştırmamızda görüşmecilerin sorulara verdiklerini bilgileri de analiz ederken, elde edilen bilgiler sonucunda geçmişin kültür birikimini öğrenirken gelişen teknolojiyi de kullanarak gelecekte hangi yeniliklerin üretilebileceğini de ortaya koymak gerekiyor. Her şey kültürel dili çok iyi ve yerinde kullanmaktan geçer. Adige dilinin gelecek nesillere aktarılması hem kültürel zenginlik ve hem de bir mirasa sahip çıkabilmek adına oldukça değerli bir husustur. Dil, canlı bir varlık olup kullanılmadığı takdirde varlığını sürdürememektedir. Bu noktada Adige dilinin gelecek nesillere öğretme ve genel bilgilerin aktarılabilmesi için, her şeyden önce Çerkezlerin bu dili konuşmaya devam etmeleri gerekmektedir. K6'da bu düşünceye sahip olup şu ifadelerle yer vermektedir: *“Dil için en önemli safha evde konuşulmasıdır, evde küçük yaştan itibaren Çerkezce konuşulması bu konuda elzendir. Adı üstünde “Ana Dil” dil duyulan, öğrenilen dildir. Daha sonraki süreçte öğrenmek elbet ki mümkündür fakat toplumsal boyutta yapılacak en önemli şey evde çocuklarımıza Çerkezce konuşmaktır”* (K6 ile görüşme). Dilin yaşaması adına o dili bilenlerin dile sahip çıkmaları ve en azından kendi aralarında dili yaşatmaya devam etmeleri ailede çok gereklidir. Bir dil ancak yaşadığı sürece daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir ki, bu sebeple en çok üzerinde durulması gereken husus Çerkezlerin dillerine sahip çıkmalarıdır. Bununla birlikte elbette Çerkezlerin dar nüfusuyla yalnızca kendi aralarında konuşarak bir dili okuma-yazma düzeyinde öğrenmeleri mümkün değildir. Bu noktada dil eğitiminin verilebileceği ortamların artırılması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu hususa vurgu yapan K7'nin ifadeleri de şu şekildedir: *“Gençlerimiz için okullarda seçmeli ders olarak konulan Çerkez dili maalesef*

ki yeterli katılım olmadığı için açılmıyor. Çerkez ebeveynlerin bu konuda daha bilinçli olup dersin açılabilmesi için birlik olmaları gerektiğini düşünüyorum” (K7 ile görüşme).

Ulaştığımız bilgilerden katılım sorunundan ziyaden Anadilini öğretilmesinde Devletin vermiş olduğu “Anadil Öğrenme” hakkına gerektiği şekilde yerine getirilmesi konusunda gereken hassasiyetin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Düzce’de sadece bir orta dereceli okulda seçebiliyorlar, diğer okulların da bu örnek okul olan, Mustafa Kemal Ortaokulu gibi hassasiyeti gösterirlerse, en yoğun Çerkez toplumunun bulunduğu Düzce İlinde, tehlikeye girmiş olan Çerkezcenin yaşatılması konusunda katkıları büyük olacak, çünkü bu kültür Türkiye’nin kültürü olmuş ve kültürel zenginliğe örnek olmuş bir gelişmenin yok olması, aynı zamanda bu ülkenin sosyokültürel gelişmesine de zarar verdiği gibi yok olmasına neden olacaktır.

Araştırmada verilen bilgilere dikkat edilince, Çerkez dilinin gelecek nesillere aktarılmasında öncelikli olarak aile içerisinde Çerkezcenin kullanılması gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır. Yeni neslin dile maruz kalmadan dile aşına olamayacağı ve öğrenemeyeceği muhakkaktır. Bununla birlikte başta çizgi filmler olmak üzere Çerkez dilinin kullanıldığı içeriklerin arttırılması, verimli ve ilgi çekecek şekle getirerek kursların yaygınlaştırılması ve en önemlisi de yeni nesilde Çerkez dilini öğrenmeyi cezbederek öğrenme isteğinin oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. İçeriklerin arttırılması, aile içerisinde de dilin kullanılması ve dile olan ilginin arttırılması sayesinde Çerkez dilinin gelecek nesillere aktarılabilmesine inanılmaktadır.

Dili öğrenmenin her aşamasının da gelişmesi için, başarılı yapılacak çalışmalar kurumlarda planlanan programlarla yürütülmesi için imkânların sağlanması gerekir. Yapılacak olan programlarla, tehlikede olan bu dili yukarıda bahsedilen çalışmalarla Adige dilinde yazılmış olan atasözleri, hikâyeleri, romanları, şiirleri, destanları ve tarihi yazıları gibi yazılan eserleri anlayacak “Öğrenim Seviyeleri” (A1, A2, B1, B2) öğrenenler edebiyat eserlerini anlayacak şekilde her seviyesinde Adige diline sahip olabilecekler.

Öncelikle bilinmesi gereken, Adigedilini, devletin Ana dilini öğrenme hakkını orta dereceli okullarda seçmeli ders ile öğrenme hakkını veriyor. Çerkezlerin yoğun olduğu yerlerdeki orta dereceli okulların ders seçme aşamasında, yukarıdaki örnek okulda olduğu gibi, gereken hassasiyetin gösterilmesiyle, Türkiye Cumhuriyetinin kültür zenginliğinden biri olmuş olan Adige kültürünü korumuş olarak, multi-kültürün (çok kültürün) yaşandığı örnek bir ülke olmak ve aynı zamanda bu ülkenin sosyokültürel gelişmesini de devam ettirecek hale getirmek olacaktır.

4.3. Adige Dili, Edebiyatı ve Kültürünün Kaybolmaması için Gen li e İmkân Verilmelidir

 rke z kültürünün bugünkü durumuna bakıldığında kayıplar yaşadığı ve geçmişin izlerini her geçen gün biraz daha kaybettiği göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu durumun oluşmasında verilen kayıplar, yaşanan g  ler ve değişen yaşam koşulları gibi temel nedenler üzerinde durmak mümkündür. Bununla birlikte ailelerin bu konudaki sorumluluğu nedir, aileler farklı bir tutum sergileselerdi, bugünkü durumdan daha iyi bir durumda olabilir miydi, gibi sorular üzerinde de durulmaktadır. Geline  noktayı doğrudan ailelere indirgemeden önce, şüphesiz ki eğitim hayatının önemli rolünü dikkate almakta fayda vardır. Genç nesil, yeni bir ortama girdiğinde farklı kişilerle tanışmakta, farklı değerler tanımakta ve davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmektedir. K1'in bu konudaki görüşlerini  u şekilde ifade etmektedir: *“ ocukların eğitim hayatına ba laması ile farklı kişilerle tanışması, çevreden etkilenmesidir. Gençlerde buna benzer olaylarla örneğin kız-erkek arkadaşlığı yapmaları ileri ya larda evliliklerinin olması kültürlerin birbirine karışmasına neden oldu. Aileler  evreye uyum sağlamak adına bu durumu kabullendiler. Büyüklerin, bana göre hataları yaşadığımız kültürle ADİGE kültürünü paralel bir şekilde eğitimle desteklemeleri gerekirdi. İleri düzeyde eğitim almış kişiler de ADİGE kültürü ve birliği için çaba göstermesi gerekiyordu”* (K1 ile görüşme).

Eğitim hayatının yanı sıra toplumların değişen yapıları ve alışkanlıkları da yaşanan kültür kaybında önemli bir aktör konumundadır. Geçmiş geniş ailelerin yerini çekirdek ailelerin alması, teknolojin yoğun bir şekilde kullanılması ve aile fertleri arasındaki ilişkilerin, iletişimin  ekil de i tirmesi de  rke z kültürünün kayıplar ya amasında bir neden durumundadır. K2 de benzer bir hususa vurgu yaparak; *“Tabi ki düşünüyorum ama gençlerde günümüzde  zg rlerine d   n. Hepsi de yüksek öğrenim yaptıkları ve farklı şehirlerde yaşadıkları için bu gelenekleri de bu şekilde de enere oldu”* (K2 ile görüşme) ifadelerine yer vermiştir.  rke z kültürünün kayıplar vermesinde çevresel faktörler gibi elbette ailelerin de rolü vardır bu noktada çevresel faktörleri sorumlu tutan  rke zlerin yanı sıra doğrudan aile büyüklerini eleştiren  rke zler de mevcuttur. Bu konuda K5'in g r   , *“Aile büyüklerinin hatalı olduğunu düşünüyorum. Bir kültürün en temel parçası dildir. Dil   renme konusunda  u anda elinde neredeyse hiçbir imkânı olmayan biz gençlere dilimizi öğretmek adına yeterince destek verdiklerini ya da bu konu üzerine d   klerini, düşünmüyorum. Onun dışında aile büyükleri özellikle  rke z gençlerinin zamanla  rke zlerle değil de başka ırk mensuplarıyla evlenmesiyle*

beraber adetlerimizi yerine getirme, bunun için mücadele verme, ısrar etme konusunda da zayıf kaldığını düşünüyorum” (K5 ile görüşme). K5 bu ifadelerle yer vererek ailelerin daha fazla sorumluluk alabileceğini ve daha farklı bir tutumla kültürün yaşatılmasında daha çok rol üstlenebileceklerini düşünmektedir. Aile büyükleri farklı bir tutum içerisine girmiş olsalardı, Çerkez kültürü günümüze daha mı iyi aktarılırdı, sorusuna kesin bir cevap vermek mümkün olmasa da daha iyimser bir bakış açısı geliştirmek mümkündür. Benzer şekilde K6 da aile büyüklerini bu konuda eleştirirken *“Aile büyüklerimizin hataları vardır. En başta dil öğretmemek, derneklerimizi şu veya bu siyasi kimliğe göre yargılamak ve bu yüzden Çerkezlik düzleminde toplumumuzun bir türlü toplanamaması bu hatalara örnek gösterilebilir”* (K6 ile görüşme), ifadelerine yer vermiştir. Son olarak benzer bir eleştiride bulunan K7’nin söylemlerine yer vermekte fayda vardır, *“Kültürümüzü aktarmakta yeterli olduklarını düşünmüyorum. Bunun en büyük nedeni sürgün olduğunun kanaatindeyim. Sürülmüş bir millet elbette anavatanında olduğu gibi kültürünü yaşayamaz. 1864’ten bu yana Çerkezler geldikleri bu toprakları hem etkilemiş hem de bu topraklardan etkilenmiştir. Ancak bu etkileşimin dozu giderek artmış ve geleneklerimizde birtakım kayıplar olmuştur. Öyle zannediyorum ki bu yozlaşmaya bir dur demezsek bizden sonraki nesillere aktarabileceğimiz bir kültürümüz kalmayacak”* (K7 ile görüşme), ifadelerinde bulunan K7, aynı zamanda kaygılarına da yer vermiştir. Genel olarak iki farklı görüş hâkimmiş gibi görünse de hem çevresel faktörleri hem de aile büyüklerini gelineen noktada sorumlu tutan Çerkezler de mevcuttur. K4 te bu görüşün temsilcilerinden olup şu ifadelerle yer vermiştir: *“Bu bana göre hem haklı hem de haksız bir eleştiridir. Haklı olan kısmı Çerkez anne ve babalar zorunlu göç yaşamış bir halk olmanın sonucu olarak etraflarında yaşayan insanlardan farklı hissetmiş ve kimlik sorunsalı ile karşılaşmışlardır. Bu sebeple çocuklarına kasıtlı olarak kimliği ve kültürü aktarmamış bu sayede onları koruyacaklarını düşünmüşlerdir. Ancak bu bana göre büyük bir hata ve kayıptır. Binlerce yıl süren bir kültürün son temsilcileri olmak ve bunun bizlerle son bulma ihtimalini görmek bizim için farklı hissetmekten daha büyük bir içsel bunalım yaşatmıştır zira”* (K4 ile görüşme).

Çerkez kültürünün bugün geldiği noktada aile büyüklerinin hatasının olup olmadığı konusunda fikir ayrılığı yaşandığı görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı aile büyüklerini hatalı görüp, başta dil eğitimi olmak üzere kültürün yeni nesillere yeteri kadar tanıtılmadığı konusunda eleştiride bulunmaktadır. Katılımcıların geri kalan kısmı ise, aile büyüklerini sorumlu görmeyip yaşanan toplumsal değişimlere bağlı olarak gençlerin

kültürlerinden koptuğu, özellikle şehre göç ve yükseköğretim ile birlikte kültürel değerlerini muhafaza etmek için gerekli çaba ve çalışmanın yapılamadığını düşünüyorlar.

4.4. Tehlikede Olan Adige Dili Eğitim Kurumlarında Öğretimi Engellenmemeli

Görüşme yapılan şahısların anlattıklarına bakıldığında görülen şu ki, Adige dilinin ve kültürünün yok olma aşamasına gelmiş olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Bir dilin günlük kullanım ortamının kalmadığı yerde ne yazılı edebiyatı gelişir ne de sözlü edebiyatının kullanıldığı görülür. Günümüzde ekonomik şartlar nedeniyle büyük aile bireyleri yaşamlarını farklı yerlerde sürdürdüklerinden artık büyük aile yaşamı da kalmadığı için, dili ve sözlü edebiyatı ile sosyokültürel aktarımın işlerliğinin kalmadığını herkes görmektedir. Sorunları konuşurken nerede hata olduğunu görseler de çözüm için nelerin yapılması konusunda, kurumların ülkemizde bu tür yaşayan sosyokültürel kayıpları önleyecek kurumsal desteklerden umutlarını kesmiş görünmektedir ki, hiç kurumlardan nasıl destek sağlama imkanlarını konuşmuyorlar. Oysa ki, kurumlar bu toplumun her kesimine, toplumsal değerlerin kaybolmadan, yeni gelişmelere uyarlayarak bütün toplumun bu imkanlardan yararlanma ortamların oluşturulmasının sağlanması gerekmektedir. Onun için, devletin verdiği hak ve imkanlar çerçevesinde farklı sosyokültürel etkinliklerle ilgilenecek toplumsal iletişimini yürütecek sorumlu kurumların olması, işlerin daha düzenli ve ülke yararına olacak gelişmelerin de önemi kavranarak kültürel zenginlikleri kaybetmeden yürütmek gerekiyor. Başta eğitim kurumlarında toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak girişimlerin desteklenmesi gerekir ki, kültürel zenginliğin ülkenin gelişmesine her alanda güzellikler katarak devam etesin. Bu noktada şüphesiz ki, Çerkezlerin öncelikli olarak, kendileri yasal sivil örgütler kurarak, tanınmış haklarını en iyi şekilde değerlendirmeleri gerekiyor. Dil Kurslarını kurumlarında açıp dillerini yeni nesillere öğretmek, ilaveten Çerkez kültürüne has motifler, kabartma sanatı gibi alternatif kursların Çerkez olmayanların da katılacağı şekilde organize etmeleriyle, var olan kültürel zenginliğe katkılarını arttırmaları ve verdikleri mücadeleyi daha güçlü bir hale getirmeleri gerekmektedir. Yaşanan eksikliklerin giderilebilmesi için, yerelden ulusala uzanan bir çaba gerekmektedir, bu doğrultuda da Çerkezlerin kalabalık oldukları bölgelerde kendi etkinliklerini arttırmaları, gerekirse kendi dil eğitimlerini yeni nesillere öğretmelerini sağlamaları gerekmektedir. Buna ilave olarak sağlanan birliktelik ve örgütlenme ile birlikte ülkeye katacakları artıları

için taleplerine ulaşmak için daha güçlü bir şekilde demokratik yollarla gidilmesi oldukça önemlidir.

Çerkez kültürünün bugünkü durumu genel bir kaygı oluşturmakta ve geçmişe yönelik pek çok eleştiri de yapılmaktadır. Bu noktadan dersler çıkartmak şüphesiz gelecek adına önemli bir adımdır. Geçmişe dönme şansı olsa katılımcıların Çerkez kültürünün korunması adına neler yapmak isteyecekleri de gelecek adına atılabilecek adımlara çıkış noktası oluşturabilecektir. Bu doğrultuda çeşitli öneriler ve keşkekler olmakla birlikte mevcut durumu kaybetmeden artırarak ilerletmek elbette mümkündür.

Geçmiş eleştirmek çok kolay ve klasik bir yaklaşım ki, çok yüzeysel kalmaktadır. Geçmiş eleştirirken dönemin imkânlarını ve ortamlarını düşünerek değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü geçmiş kuşak insanlarımızın çoğu yeterince eğitim alma imkânı bulamadığı için, büyük çoğunluğu köylerde veya küçük kasabalarda ekonomik şartlarını iyileştirmenin peşindeydiler. Çerkez dilini iyi konuşuyorlardı, fakat yazı diline hâkim olan yok denecek kadar azdı. Kendi büyüklerinden gördükleri ve duydukları ile yetinmek zorundaydılar. Bu şekilde kuşaktan kuşağa bilgi aktarımından başka ulaşabildikleri bilgi edinme şansları yoktu. Yazılı kaynaktan yoksun olan halkların ürettikleri sözlü söylem ve anlatımlar, ilk çıkıştan üçüncü kuşağa ulaşmaya kadar geçen süre içinde değişimin ve bilgi aşınmalarının sürecinden geçtikçe birçok özelliğini yitirerek kaybolup gitmektedir. Çerkezlerin bilgileri yazılı hale getirerek saklama imkanları yok denecek kadar azdı. İstanbul'da imkân vardı, fakat orada da yazılı hale getirilecek araç gereçler azdı, yazılı hale getirilen kaynakları, belgeleri, Çerkez Numune Mektebi döneminde toplanan tüm dokümanların hepsi ve Çerkez Kadınları Teavün Cemiyeti'nin tüm arşivleri, Cumhuriyet döneminin başlarında Ankara'ya götürülerek imha edilmiştir ki, bunlar Osmanlı döneminden kalma bu ülkenin en değerli belge ve bilgileri idi (Altın 2011). Yeni kurulan Cumhuriyet dönemi için eğitim alanına ışık tutacak belge ve dokümanların yok edilmesi de büyük bir bilinçsizlik ve iyi niyetten yoksun bu ülkeye yapılan en zararlı bir harekettir.

Görüşmelerde sorulara verilen yanıtları analiz edecek olursak, ortaya çıkan tablonun çok vahim hale geldiğini görüyoruz, Çerkez toplumuna ait sosyokültürel bilgilerin çok zayıfladığını gösteriyor, toplumda sosyal yaşamla ilgili kültürel bilgilerin yeni nesillere aktarılacak bir şeyin kalmadığı açıkça ortaya çıkıyor. Günümüzde teknik imkanlar, iletişim için mükemmel hale geldiği halde, bu imkanlardan yararlanarak kendi toplumuna ait sosyokültürel bilgileri edinerek öğrenme ihtiyacını hissedenler çok azdır. Bu kadar kendi kültüründen uzaklaşmış veya kendi kültürüm diyecek, ama bilgilerinden

uzak kalmış olan şahısların sayısı o kadar çok ki, kendi toplumsal kültürüne ait Yazılı Tarih, Yazılı Edebiyat, Sözlü ve Yazılı Masallar, Destanlar ve Halk Edebiyatı gibi değerleri öğrenmekten de çok uzaklaşmışlardır. Birkaç kuşak bu şekilde bilgiden uzak yetişince, artık genç nesle verilecek bilimsel bilgiden yoksun olduğu için, yeni nesli baskı altında tutma, susturma ve kontrol altında yönlendirme gibi radikal düşünceden başka elde bir şey kalmadığı görülüyor (Altın, 2019, s. 262), buna örnek olacak davranışı K2'nin verdiği bilgilerden, Adige sosyokültürel yaşam anlayışı hakkında fazla bilgisi olmayan belli yaşa ulaşmış kişiler, “yaşlıya saygılı ol” anlayışı ile gençlere istediği gibi baskı kurabileceğini sanıyor, kendi katı anlayış kuralları ile etkili olmaya çalıştığını anlıyoruz; *“Böylesi daha güzel. Katı kültürün kaybolması iyi oldu. Saygı korunduğunda takdirde çok dejenere olduğunu düşünüyorum. Haynap dendiği an her şey bitmişti”* (K2 görüşmesi). Çerkezlerin sosyokültürel yaşamında baskılı anlayışın hiç yeri yoktur, fakat istisnada olsa yapanlar olursa, o kişilerin yeterli eğitimi ve bilgiyi alamayıp yaşı gereği, dediğini kabul ettirme anlayışıdır, bu durumda dejenere olmuş anlayışın kültür haline dönüştüğü görülüyor ki, dil kaybolunca her şeyin kaybolduğuna güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Görüşülen K2'nin verdiği bilgilere bakılırsa, kişisel katı kural uygulayanlardan yakınma görülüyor, Adige Khabze (Yaşam Felsefesi) anlayışında kuralların katı uygulanmasına yer vermez veya toplumun yaşamını zorlaştırma anlayışı görülmez. Burada “Haynap” olacak bir işlem, cezayı gerektirecek yanlış hareket için kullanılır, fakat “Haynap” kelimesi her basit hata için de kullanılır hale gelmiş, bunun da yanlış kullanıldığı, baskı aracı haline getirildiği görülmektedir ki, kuralları ve sosyokültürel anlayışı hakkında bilgilerin çok zayıfladığını ve varılan sonuçların, Adige Khabze anlayışını artık baskı aracı olarak kullananların da olduğu görülmektedir. Dili kaybolma aşamasına gelen toplumun içinden, kültürel yaşam anlayışından da çok uzaklaşanlar sıkça görülür, yıllar önce geçerli olan kuralların bazen günümüz şartlarına uyarlanamadığı görülmektedir. Günümüze uyarlanmayanları zorla yaşatmaya devam ederek yeni neslin zorlanması uygun olmaz. Bireysel hatalar ve farklı gelişmeler nedeniyle, birbirinden uzak olan yöresel farklılıklar olabilir, bunlarda birey ve toplum anlayışının nereye doğru evirildiğini göstermektedir.

Her kültür gibi, Çerkez kültürünün de olumlu veya anlayış farkından kaynaklanan farklı bakış açıları ve değerlendirmede farklı yaklaşımları olabilir. Değişen toplumlarla birlikte geçmişte normal karşılanan olgular, bugün yadsınabilmektedir. Diğer katılımcıların görüşlerine bakıldığında ise, gelecek adına hala gerçekleştirilmesi mümkün

olabilecek önerilere de yer verildiği görülmektedir. Öne çıkan önerilerden birisi dilin yaşatılması hususudur. Bu konuda K4, *“İlki Çerkezce konuşmaya çalıştığım halde bana gülen ve bu konuda özgüvenimi düşüren büyüklerimi ciddiye almaz ve dilimi çocuk yaşta benimserdim. İkincisi ise keşke ergenlik döneminde değil de çocukluk döneminde Çerkez olduğumu, farklı bir kültüre ve ulusal geçişe ait olduğumu anlasaymışım ve kendimi buna göre yetiştirseymişim”* (K4 görüşmesi), ifadelerine yer verirken, K6’da benzer şekilde *“ilk olarak Ana Dil’in öğretilmesi hususunda daha tedbirli olurdum, derneklerimizi mümkün olduğunca herhangi bir kültürel düşünce ekseninde değil de Çerkez Kültürü ve kimliğinin devamlılığı ekseninde konumlandırmaya çalışırdım”*(K6 görüşmesi), ifadelerine yer vermiştir.

Bir kültürün yaşatılabilmesindeki yegâne unsur dilin yaşatılmasıdır. Dolayısıyla öncelikli olarak Çerkez dilinin yaşatılması Çerkez kültürünün geleceğe taşınabilmesi adına da temel oluşturmaktadır. Son olarak şüphesiz azınlıkta kalan nüfusun farklı bölgelere de dağıldığı dikkate alındığında, birlik ve beraberlik had safhada olması, kültürün geleceğe taşınması adına önemli bir kazanım olacaktır. Bireyler, gündelik yaşamları içerisinde topluma ayak uydururken sahip oldukları kültürü, benzer geçmişe sahip bireylerle daha rahat yaşatabilmektedir. Bu sebeple de birlik ve beraberliğin sağlanması, organizasyonların düzenlenmesi, etkinliklerin artırılması gibi adımlar da Çerkez kültürünün geleceği adına yapıcı adımlar gibi durmaktadır. Bu anlamda K3’ün ifadeleri, *“Öncelikle az katıldığım sivil toplum kuruluşları çalışmalarına daha fazla katılmaya çalışırdım. Ve dili öğrenmeye daha fazla gayret ederdim. Çerkezlilik bilincini ise, daha önce kazanmak isterdim”* (K3 görüşmesi), görüşüne yer verirken, benzer şekilde K5’de, *“Ailelere, Çerkez gençlerini ama özellikle çocuklarını derneğe göndermeleri konusunda teşvik eden çalışmalar yapardım. Uzman kişiler eşliğinde ailelerle bir araya gelip “gelecek nesillere dilimizi, kültürümüzü nasıl aktarıyoruz?” sorusuna cevap vererek kültürün ve dilin yalnızca derneklerde değil ailelerde de yaşadığı bir toplum inşa etmeye çalışırdım. Elbette bunların hiçbirisi yapılmadı demiyorum ancak biz bunu kabul etsek de etmesek de dili eksik -neredeyse bitecek bir düzeye gelmiş-, sadece ve sadece dansı ve müziği ile var olan bir toplum olarak kaldık”* (K5 görüşmesi), görüşlerine yer vermiştir. Son olarak K7 tarafından getirilen öneri de dikkate değerdir. K7 ise, *“Çerkez köy ve kasabalarını bir araya getirmeye çalışırdım. Bu mümkün olmasa bile memleketin bir ucundaki Çerkez ile diğer ucundaki bir Çerkez’in sürekli iletişim halinde olmasını sağlardım”* (K7 görüşmesi), ifadelerine yer verirken aynı zamanda uygulanması mümkün

bir öneride de bulunmaktadır. Teknik olarak mümkün, fakat ailelerin bilgileri ne kadar öğretici seviyede mümkün olabilir, bunların bilgileri geleceğe yönelik bilgiler olmalıdır.

Geçmişe dönme şansı olsa katılımcılar öncelikli olarak Çerkez dilinin kaybolmaması adına çalışmalarda bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda kaybolmaya yüz tutmuş Çerkez dili konusundaki üzüntüyü de ortaya koymaktadır. Katılımcılar sivil toplum kuruluşları ve derneklerde daha fazla faaliyetler bulunarak Çerkez kültürünün korunması ve yeni nesillere aktarılması konusunda çalışmalarda bulunacaklarını da belirtmektedir.

4.5. Adige Dilini Yaşatmak İçin Gençlere Kurumlarda Araştırma İmkânlarının Sağlanmasıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Çerkez Dilini, Edebiyatını ve Kültürünü anlayan, yaşayan toplumun büyük çoğunluğu Kafkasya'dan Ruslar tarafından anavatanlarından sürgün edilerek 1864 yılından itibaren Osmanlıya gelmişlerdir. Bunların yüzde 75-80 civarı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak 158 yıldır Türkiye'de yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak da Çerkezlerin geçmişine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde birçok kaynağın olması muhtemeldir. Bu kaynaklara ulaşılması, korunması ve ulaşılabilirliğinin artırılması oldukça önemlidir. Yatan saklı tarihin gün yüzüne çıkartılması hem Çerkezler adına hem de Türkiye Cumhuriyeti adına büyük bir kazanım olmanın yanı sıra oldukça değerli bir husus konumundadır.

Bir kültürün yaşatılmasında şüphesiz öncelikli sorumluluk o kültüre sahip bireylerdedir. Elbette devlet yönetiminin ve toplumun sorumlulukları vardır ancak öncelik o halka aittir. Bu noktada sorumluluk almak ve kültürün yaşatılması, geleceğe taşınması adına adımlar atmak gerekmektedir. Bu adımların başında dile sahip çıkılması, geleneklerin yaşatılması, birlik ve beraberliğin artırılması gibi hususlar bulunmaktadır. Bu konuda K1, "*Çerkez halkının sorumluluklarını başında kendi dillerinde okuma yazma öğrenmek, Adige tarihini ve kültürünü öğrenmesi gerekir. Adigeler nerde olursa olsunlar Khabze kurallarını, danslarını, yemeklerini unutmadılar. Tam anlamıyla olmasa da geleneklerini sürdürüyorlar. Ama dil için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çerkez halkları olarak gelişmiş teknoloji sayesinde iletişime geçerek birbirimizi tanıyıp kültürümüzü yaşatmalıyız*" (K1 görüşmesi), ifadeleriyle hem dile sahip çıkılması hem de geleneklerin korunması konularına vurgu yapmıştır. Benzer şekilde K2'de Çerkezlerin kendi

aralarındaki iletişimin arttırılmasına ve geleneklerin yaşatılmasına vurgu yaparken bu düşüncesini de *“Aileler çekirdek aile olsalar da düğünlerde, cenazelerde bir araya geliniyor. Ama sosyalleşme daha da genişlemelidir”* (K2 görüşmesi), bu şekilde ifade etmiştir. Günümüzde artan teknoloji ile birlikte bir kültürün yaşatılmasında ve daha geniş kitlelere ulaştırılmasında farklı araçların kullanımı da mümkün hale gelmiştir. Bu araçlardan birisi sanat olurken K3’ün bakışı, *“Daha önce de söylediğim gibi bir kültürü yaymak ve geniş kitlelere tanıtmak için günümüzde en uygun alanlardan biri sinema sektörüdür. Çerkezlik bilincine sahip kişiler de bulunmaktadır. Gelecek nesiller için bir şeyler yapılması ve onlara öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyorum”* (K3 görüşmesi), sinemaya vurgu yapmıştır. Sanatın yanında günümüzde artan sosyal medya kullanımı ile birlikte sosyal medya da benzer bir amaca hizmet edebileceği gerçeğinden yola çıkarak K7’nin bakışı, *“Tanıyanlarda sadece oyunlarımızdan tanıyor. Oysa ki Çerkez kültürü oyundan ibaret değildir. Diğer örf ve adetlerimizin de tanınması gerektiğini düşünüyorum. Öncelikle bu kültürü tanıtmak istiyorsak önce kendimiz tam anlamıyla yaşayabilmeliyiz. Ayrıca kültürümüzü tanıtmak için medya öğelerinden, sosyal medyadan yararlanabiliriz”* (K7 görüşmesi), görüşlerine yer vermiştir. Bir kültürün yaşatılması için o kültüre sahip bireylerin kendi arasındaki etkileşimi kadar bu kültüre sahip olmayan bireylere erişim de büyük önem taşımaktadır. K4’de bu konuya vurgu yaparken, *“Çerkez olmayan diğer insanlarla iletişimimizi geliştirmemiz lazım çünkü sorunlarımızda ve taleplerimizde bizi destekleyen insanlara ihtiyacımız var. Ayrıca dışarıya karşı derdini anlatamayan kendi içerisinde de ortak amaç ve planları oturtamaz. Tarihi, kültürü ve hayalleri tüm dünyaya anlatılmalı ve Çerkez halkının olumlu bir imaja kavuşturulması şarttır. Akademik çalışmalar ile Çerkez halkının tarihi, kültürü kayıt altına alınmalı ve tasdiklenmelidir. Çerkez halkı diğer tüm halklar ile sağlıklı bir iletişim kurmalı ve ortak konularda birlikte hareket edebilme yetisini kazanmalıdır. En önemlisi ise, film, dizi, edebiyat, oyun, spor gibi alanlarda başarı kazanarak kendini popüler kültür aracılığıyla anlatmalıdır”* (K4 görüşmesi), bu tür görüşlerine yer vermiştir.

Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşabilmesi adına kitle iletişim araçlarından faydalanılması gerektiği katılımcılar tarafından düşünülmektedir. Dizi ve film gibi kültürel aktiviteler ile Çerkez kültürünün tanıtılmasının yanı sıra Çerkez sporcular yetiştirerek aşama kaydedilebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte finansal olarak güçlü olup Çerkezlerin birbirlerini desteklemesi ve bu sayede tanıtım faaliyetlerini arttırmaları da yine öne çıkan fikir konumundadır.

Hem yapılan mülakat çalışması hem de yapılan teorik incelemelere bağlı olarak Çerkezlerin büyük aile yapılarını koruyamadıkları görülmekte, günümüz şartlarında büyük aile yaşamını ancak köyde devam ettirmiştir, fakat şehirleşmede bu mümkün görünmemektedir. Geçmiş dönemde bir arada yaşayan ve geniş aile oluşturan Çerkezler, köy nüfusunun azalması ve çekirdek ailelerin artması ile birlikte büyük aile olgusunu önemli ölçüde yitirmiş durumdadır. Bu durum nesiller arası aktarımın kaybolmasına neden olan en temel unsur konumundadır. Yaşanan değişim aile içerisinde Çerkez dilinin kullanımını azalttığı gibi kültürel birikimlerin de aktarılamamasına yol açmıştır. Şüphesiz şehir hayatının artması, teknolojik gelişmeler ve yükseköğretim kurumları aracılığı ile yeni neslin farklı toplumlarla yoğun ilişkiler kurması yaşanan kültürel aktarım kaybında belirleyici nedenleri arasındadır. Köy yaşantısının sunmuş olduğu olanakların kısıtlı olması bireylerin şehir yaşamına yönelmesine neden olurken hem daha kaliteli eğitim hem de daha iyi iş olanaklarının şehirlerde var olması bu yönelime yol açmıştır. Gündelik yaşamda Çerkez dilinde yayın yapan içeriklerin az olması ve televizyon içeriklerinde Çerkez dilinin yeni nesil tarafından kullanılmaması ya da öğrenilmemesi sonucunu doğururken yaşanan karma evliliklerle birlikte kültürel değişimler çok daha hızlı bir hal almıştır. Tüm bunların sonucunda bugün Çerkez kültürünün Çerkezler arasında bile belirli bir azınlık tarafından bilinmesine, geleneklerin düğün ve cenazeler gibi özel törenler ile kısıtlanmasına yol açmıştır.

Çerkez kültürünün geçmişine ve bugününe dair yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan temel sonuç, özünde atılabilecek pek çok adımın var olduğu gerçeğidir. Çerkez kültürünü yansıtan eserlerin ve tarihin ortaya çıkartılmasından, Çerkez dilinin ve kültürünün yaşatılmasına kadar uzanan listede Çerkez dilinin ve kültürünün bugün geldiği noktadan daha ileriye taşınması, geçmişin korunması ve geleceğe taşınmasında oldukça mümkün görünmektedir. Bu noktada başta sayıları her geçen gün azalan Çerkez halkının yanı sıra kamu kuruluşlarının çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte Çerkez halkından yetişmiş ya da Çerkez halkına sempati besleyen özel yatırımcıların da bu çalışmaların gerçekleştirilmesi adına öncü olmaları önemli bir kazanım sunacak durumdadır. Bir tarihi inşa etmek kadar bir tarihe sahip çıkmak da o derece zor bir husus olmakla birlikte bir tarihin silinmesine neden olmak da aynı derece de kolaydır. Çerkez dili ve Çerkez kültürü günümüzde silinmeye yüz tutmuş durumda olup sahip çıkanlar yok denilebilecek kadar az sayıdadır. Sahip çıkmaya çalışan bu azınlığın desteklenmesi ve bu

azınlığın daha büyük bir kitle haline getirilmesi de yine hem Çerkez halkının hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vazifesi konumundadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kafkasya bölgesinde otokton halk olarak yaşayan bugünkü Çerkezlerin ataları olan Meot, Sind ve Zichi adıyla adlandırılan grupların doğal güvenli Kuban Irmağı Güney bölgesinde ve zaman zaman Kuzeyi ve Doğu bölgelerinde de tarih sahnesinde yer alışları milattan önce çok eski dönemlere dayanmaktadır, günümüzde bölgede bulunan tarihi bulgulardan ortaya çıkan “Maykop Kültürü” diye tüm dünyada tanınan MÖ 5. bin yıllarına uzanmaktadır⁵². Adigece “Adige Oshad” - Rusça “Maykop Osha” diye belirtildiği yerde bulunan tarihi eseler 6.000 yıllık insanlık tarihinin en eski el yapımı Vazo, Rus Arkeolog Nikolay Ivanoviç Veselovskij tarafından 1897 yılındaki kazılarında bulunmuştur ve ayrıca, ilk Adige Arkeolog Avle Pşımafe (АВЛЕ ПШИМФЕ) tarafından Adige bölgesinde bulunan insan kemikleri ve taş gibi objeleriyle orada 300.000 yıllık eski insan yerleşim yerleri ile toplanma-buluşma yerlerini “Abzakhe Vukçüple” (Абзахэ Вукчүплэ) açığa çıkardı ve bunların doğruluğunu kanıtladı ki, artık bu bulguların hepsi San-Petersburg Ermitaj Müzesinde sergilenmektedir.⁵³ Geçmiş tarihi dönemlerde Kuzey Kafkasya’da var olan Kuban ve Kolkhide antik kültürleri ve günümüzde dünyaca bilinen “Maykop Kültürü” denilen kültürün oluşum yerinde Adigelerin atalarının bin yıllarca yerel halk olarak yaşamlarını sürdürdüler ve yaşamaya devam etmektedirler. Kendilerine has yaşam felsefelerini şartlar gereği sürekli gelişerek yürütme özelliği vardır. Türkiye’de “Adige Khabze” diye bilinen Çerkez (Adige) kültürünün atası olarak kabul edilmektedir. Bugün kültürleriyle hala varlığını etkin olarak sürdüren Çerkezlerin, bu kadar köklü bir tarihe sahip olmalarında şüphesiz belirleyici unsurlar mevcuttur. Bu unsurların başında da Çerkezlerin sosyal yaşamlarında çağdaş ve ilerici oluşları gelmektedir. Bu çerçevede kendi içlerinde oluşturdıkları yasa önemli bir rol oynamıştır. Bu yasa ‘Adige Khabze’ adındadır ve cenazeden düğüne toplumun hemen her alanında toplumsal davranışları ve kuralları düzenlemektedir. Çerkez yasalarına göre suç işleyenler toplumdan

⁵² Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, “Maykop Kültürü”, (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

⁵³ Unorokova, M., Düzce Üniversitesi – Çerkez Dili ve Edebiyatı – Tarih Dersi bilgi notları, Düzce 2018.

uzaklaştırılmakta, cenaze ve düğünler layığıyla büyük bir titizlik içerisinde gerçekleştirilmektedir⁵⁴.

Eski zamanlarda sülalelerden oluşan boylar halinde yaşayan Çerkezlerin aile yapısında akrabalık, eş-dost ilişkisi oldukça geniş ve önemlidir. Geçmişten yakın zamana kadar Çerkez aileleri anne, baba, çocuklar ve torunlardan oluşan geniş aileler şeklinde yaşamışlardır. Herhangi bir durum veya olayla ilgili alınacak kararlar, günün şartlarına ve ihtiyaca göre çözümlenmek için, topluluktaki ‘Thamateler’ (yaşlı ve bilge kişi) tarafından kararlaştırılır. Anne-babaya mutlak itaat, yaşlılara, bilgelere özellikle de kadınlara saygı, Çerkez töre ve ahlakının en sağlam temellerini oluşturmaktadır⁵⁵.

Çerkezlerin toplumsal düzeni incelendiğinde kadın-erkek ilişkilerinde de hoşgörülü olduğu görülmektedir. ‘Zexes’ adı verilen toplanmalarda gençlerin tanışmaları, oyunlar oynamaları, danslar etmeleri ve bu sayede birbirlerini tanımaları sağlanmaktadır. Tarih boyunca kadınlara verilen haklar ve gösterilen saygıyı göz önüne alındığında Çerkezlerin bu özgürlükçü ve eşitlikçi tutumu uygarlık alanında gelişmeye ivme kazandırıp ilerici özelliklerini göstermektedir.

Çerkezlerde evlenmek, aile kurmak en önemli konulardandır. Bu konuda büyük bir bağlılıkla korunan ve uyulan bazı kurallar vardır ki; başka Müslüman toplumlarda yoktur. Örneğin Çerkezlerde erkek kardeşin ve kız kardeşin çocuklarına, yani akraba evlilikleri yasaktır, amca ve dayı oğullarına kız vermek ve onlardan kız almak yasaktır, bu ‘tabu’ sayılır, asla tolerans gösterilmez büyük ayıplardandır. Çünkü bunlar ancak bir ailenin bireyleri ve çok yakın akraba sayılırlar. Aynı sülaleden olan kişiler kaşen (sevgili) olamazlar, akrabalık derecesi ne kadar uzak olursa olsun yasaktır⁵⁶. En az yakınlık derecesi, yedi göbek uzak olması gerekir ki, bunun da toplum tarafından uygun karşılanmadığı kesin bir kuraldır.

Tarihi özel günlerde, saygın bir misafir gelir ise, saygı duyulan kişilere gösterilen misafirperverlik çerçevesinde Çerkezlerin yaşamlarında fazlaca öneme sahip geleneklerden birisi de Kafkas dansıdır. Bunlar aynı zamanda, düğün, bayram, şenlik, toplantı, ağırlama, uğurlama gibi hemen her merasimde Kafkas dansları sergilenmektedir. Bu toplumda Kafkas dansını bilmeyene rastlamak mümkün değildir. Kafkas dansları, geniş bir kitleyi çevresine toplamaktadır ve dansı sergileyen kişiler bu topluluk önünde

⁵⁴ Kaf-Der Yayınları, Türkiye Çerkezlerinde Sosyokültürel Değişme, Takav Matbaası, Ankara, 1999, s.78

⁵⁵ Ersoy ve Kamacı, a.g.e. s.18

⁵⁶ Küçük, Yalçın, Çerkez, İstanbul, Yazı-Görüntü-Ses (YGS) Yayınları, 2001, s.81

hünerlerini göstererek müzik ritimlerine uygun olarak yapılan estetik oyun hareketleriyle kişisel oyun figürleriyle güvenlerini de arttırmaktadır. Kafkas dansları, kızlı erkekli gerçekleşen bir dans olup kızlar bir kız bir erkeğin karşılıklı oynaması ile meydana gelmektedir⁵⁷.

Çerkezlerde eğlenceye olduğu gibi üzüntülere de büyük bir önem verilmektedir. Çerkez cenazelerinde cenaze sahibinin yakın akrabaları, haneyi 1 haftadan fazla süre evde yalnız bırakmamaktadır. Bu sürece boyunca yas tutulmakta, taziye gelenlerle birlikte ev boş kalmamaktadır. Yakın ilişkilerin kurulduğu Çerkez toplumlarında birçok kişi akraba olmamasına karşın cenazeyi kendi cenazesi gibi kabul eder yas tutar, bu sebeple taziye gelenler azınlıkta kalmaktadır. Cenazenin üzerinden aylar da geçse cenaze evine gidilerek gerçekleştirilecek düğün ya da nikah için müsaade alınmaktadır. Çerkezlerin yaşam anlayışı yasası gereği cenaze evinden müsaade alınmadan köyde düğün ya da nikahın yapılması mümkün değildir⁵⁸.

Adige Dili için verilecek bilgi şöyle; Çerkezce (Adigece), Çerkezce diye bahsedilen dil Adigece, kendi Adigeler dillerini ‘Adıgabze’ olarak adlandırır, Adige Cumhuriyeti’nin Rusça ile Adigece resmi dilleridir. Adige Alfabeti 66 harften oluşan 1938 yılından beri Adige Cumhuriyeti’ resmi dilidir. Aynı zamanda Adige boyları olan on (10) grubun resmi dilidir; Abzeh, Bjeduğ, Çemguy, Hatukoy, Hakkouç, Mamkey, Mehoş, Natukhoy, Şhapsığ ve Yeceriyykoy boylarının 1938 yılından beri ortaklaşa resmi dilleri olmuştur. Türkiye’deki Çerkezlerin yaklaşık %90’nını oluşturuyor ve Ruslar tarafından sürgün edilenlerin büyük çoğunluğunu bu gruplar oluşturmaktadır. Kabertaylar kendileri gelmiştir sürgün değiller ve Türkiye’deki Çerkezlerin yaklaşık %10 kadardır.

Kabertay Dili ise, Çerkezce (Kabertayca) Kabertay ve Besleney boylarının resmi dilleridir. Kabertayca, Adigece’nin bir diyalekti idi, 1938’den itibaren 58 harften oluşan ayrı ve farklı bir alfabesi olan Kabertay Dili oldu. Kabertayca 8 harf daha az ve bazı aynı harfler de her iki dilde farklı seslendirilmektedir. Adigece’deki harf ve seslerin hepsi Kabertayca’da yok, o nedenle, Adigece konuşanlar Kabertayca konuşmaların çoğunu anlayamıyorlar. Adigece’de ve Kabertayca’da aynı harfleri farklı seslendirdikleri için, bu iki dili konuşanların anlaşmalarını zorlaştırıyor ve Rusların yaptıkları bu farklı alfabeler nedeniyle, yıllar geçtikçe yeni jenerasyonlar dil olarak birbirlerinden daha da

⁵⁷ Küçük, a.g.e. s.85

⁵⁸ Ersoy ve Kamacı, a.g.e. s.25

uzaklaşıyorlar. Türkiye Türkçesi ile Kazakistan Kazakçası (Kazak Türkçesi) kadar aralarında fark vardır.

Karaçay-Çerkezk Cumhuriyeti'nde Rusça ortak dil olmak üzere, Rusça, Karaçayca ve Kabartayca resmi dilleri olarak geçerlidir⁵⁹.

Çerkezlerin dini inanışları incelendiğinde ise milattan önceki dönemde dahi inanış sahibi oldukları görülmektedir. Milattan önce çok tanrılı inanışa sahip olan topluluk, milattan sonra Hristiyanlık ve Yahudilik ile tanışarak tek tanrılı inanışa geçmişlerdir. Dini görüşleri değişse dahi geleneklerinden kopmayan Çerkezler, Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileriyle daha önce başlamış olsa da yaklaşık 1785 yılından itibaren Çerkezler yoğun olarak İslamiyet ile tanışmışlardır.

Çerkezlerin dini yönleri incelendiğinde hangi inanışa sahip olurlarsa olsunlar toplumsal inançlarından, geleneklerinden ve yasalarından vazgeçmedikleri görülmektedir. Dini inanışlarına ters düşse dahi bu tutumlarını korumuşlar, belki de bu sayede kendilerini toplumsal huzura sahip bir halk olarak tanımlamaktadırlar.

Çerkezlerin tarihine bakıldığında ön plana çıkan özelliklerine yukarıda yer verildiği gibidir. Bu çalışma kapsamında ise, bu tarihi gelişmeleri de dikkate alarak, bugün gelinen noktada Çerkezlerin toplumsal yaşamlarının sosyokültürel açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır. Sürgüne bağlı olarak farklı bölgelere yerleşen Çerkezlerden, Bolu ilinin Elmalık Köyü'ne yerleşmiş olanları özelinde yapılan bu çalışmada geçmişten günümüze kadar sadece evlerinde ve köylerinde konuşanlar dillerini hayatları boyunca akıcı olarak konuşabiliyorlardı. Ekonomik şartlar nedeniyle şehirlere dağılmaları ve çekirdek aileye dönen yaşamları nedeniyle dillerini öğrenme imkanları yok olmaya başlamıştır. Seçmeli ders olarak verilen Anadilin öğrenme hak ve imkanların çoğu eğitim kurumlarında gereken itinalı çalışmanın oluşmaması nedeniyle seçmeli dersler düzenli yürümemiştir. Tehlikeye giren dillerini konuşabilenlerin sayısı bir hayli azalan Çerkezlerin, kültürlerini de ne düzeyde yaşatabildikleri ve yeni nesle taşıyabildikleri, nelerin değiştiği ve gelecek nesillere taşınmış bu mirasın nasıl yaşatılabileceği ve aktarılabileceği ön görülmeye çalışılmıştır.

Yaşanan teknolojik gelişmeler ve değişen toplum düzenleri ile birlikte 20 yaş farklılığına sahip nesiller arasında bile önemli kuşak çatışmaları ve farklı değerler ön plana

⁵⁹ Altın, F. (2011). Neudefinition der Tscherkessin im Spannungsfeld religiöser Dogmen und tscherkessischer Tradition, s. 111-121. (Çev. Altın, F.), Karınca Yayınları, Ankara.

ıkarken yaklaşık 158 yıllık gemiŖe sahip Büyük Sürgün' n ardından erkezlerin tarihlerini, kültürlerini ve değerlerini ne düzeyde koruyabildikleri büyük merak konusudur. Zorunlu göçe maruz bırakılan toplumun yerleŖtięi topraklarda topluma ne düzeyde entegre olabildiği ve toplumdan ne düzeyde etkilendiği de Ŗphesiz merak edilen hususlar arasındadır. Bu doğrultuda erkezlerin bugününü incelemek ve geleceklerini sosyokültürel açıdan n görebilmek adına bu alıŖma gerekleŖtirilmiŖtir. Yukarıda olduğu gibi, iki farklı ölçeğin kullanıldığı bu alıŖmada Bolu ilinin Elmalık Köyü'ndeki Çerkezlere eŖitli sorular yneltilmiŖ ve kültürlerine olan bağlılıkları, toplumla olan entegrasyonları ve deęiŖen alıŖkanlıkları incelenmiŖtir. Bununla birlikte deęiŖen aile yapılarının da etkisi dikkate alınarak büyük ailelerin kaybolmasının yaŖanan kültürel deęiŖimlerdeki rolünü belirlemek adına köyün nde gelenlerine beŖ (5) soruluk bir ölçek uygulanmıŖ ve grŖleri belirlenmiŖtir. Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi tercih edilirken katılımcıların verdikleri yanıtlarda samimi oldukları ve kullanılan ölçeklerin araŖtırmanın amacına uygun olduğu varsayımlarında bulunulmuŖtur.

alıŖma, giriŖ ve sonuç bölümleri dıŖında  bölümden oluŖmaktadır. GiriŖ bölümünde problem durumuna, araŖtırmanın amacına, önemine ve yöntemine yer verilirken sonuç bölümünde adından da anlaŖılacaęı üzere araŖtırmanın sonucuna yer verilerek genel bir değerlendirmede bulunulmuŖtur. Ara bölümlerde ise, "Kafkasya'da yaŖayan erkezlerin tarihsel süreci" baŖlıęı altında Adige isminin kökenine ve ulaŖtıęı konuma, Büyük Çerkez Srgnne ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamıŖ olduğu iskân politikasına alt baŖlıklar ile birlikte yer verilmiŖtir. Bir sonraki bölümde "Elmalık Köyü erkezlerinin "sosyokültürel deęiŖimlerine yönelik bulgular ve yorumlar" baŖlıęında altında yapılan saha alıŖması neticesinde elde edilen verilerin analizine yer verilmiŖtir. Bilgisayarda SPSS 22.0 programında iŖlenerek analiz edilen veriler eŖlięinde Bolu ilinin Elmalık Köyü'ndeki erkezlerin sosyokültürel yaŖamlarına iliŖkin birinci ağızdan elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmelerde bulunulmuŖtur. Son ara bölümde ise "Sosyokültürel deęiŖimler ve etkileri" baŖlıęı altında büyük aile kültürünün ortadan kalkması ve beraberinde yaŖanan deęiŖimler üzerinde durulmuŖtur. Kültürün gelecek nesillere aktarılamaması ve yaŖanan kültürel kayıpların nedenlerine iliŖkin incelemede bulunan bu bölümde yine yapılan saha alıŖması neticesinde küçük ölçek kullanılarak toplanan veriler üzerinden değerlendirmelerde bulunarak çıkarımlara ulaŖılmıŖtir.

Sonuç olarak, kökenleri Kafkaslara dayanan Çerkezler, yaşadıkları baskı ve şiddetin devamında savaş sonucu Rusların sürgününe maruz kalmışlardır. 1864 yılında gerçekleşen ve literatüre 1864 Büyük Çerkez Sürgünü olarak geçen bu sürgünde Çerkezlerin bir kısmı kara yolu ile bir kısmı da deniz yolu ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sığındılar. Bu sığınışta göç edenler yanlarına yalnızca taşıyabildikleri eşyalarını alabilirlerken, yolculuk sırasında gerek hava koşulları ile gerekse de salgın hastalıklar ile de baş etmek zorunda kaldılar. Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ulaşan şanslı Çerkezler ise bu kez barınma ve istihdam sorunu ile karşı karşıya kalırken Osmanlı İmparatorluğu'nun yürütmüş olduğu başarılı politika sayesinde hem devletin farklı bölgelerine yerleştirilerek ihtiyaçları karşılandı hem de iş olanağı sağlandı. Adeta minnet duyguları gösterme adına da hem ilerleyen yıllarda Ruslarla yapılan savaşlarda hem Kurtuluş Savaşı sürecinde cephede önlerde yer alan Çerkezler, bugünkü Cumhuriyet'in kuruluşunda büyük katkıları olan bir kesimdir. Ancak ne yazık ki günümüzde azınlık konumundadırlar ve devlet nezdinde de talepleri yeterince karşılanmamaktadır.

Çerkezler, birçok bölgede varlıklarını sürdürmektedirler. Bu bölgelerden birisi de Elmalık Köyü'dür ve çalışma içerisinde de bahsedildiği üzere kültürlerini kültürümüzle birleştirerek hem yaşam mücadelesi vermekte hem de bu ülkeye hizmet etmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun miras bırakmış olduğu çok uluslu yapısını devam ettirmektedir. Kimi azınlıklarla iyi ilişkiler kurulurken, kimi azınlıklarla sorunlar yaşanmaktadır. Çerkezlerin siyasi tarihi incelendiğinde bu ülkede herhangi bir şekilde devlet aleyhine bir propaganda içerisinde olmadıkları görülmektedir. Yine de yeteri kadar haklarının savunulmadığı ve hatta eğitim ve gelişmelere katkı sağlayabilecekleri halde katkılarının bilinçli olarak önemsenmediği ve engellendiklerini de Çerkezler tarafından dile getirilmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan saha çalışması neticesinde elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan bulgulara bakıldığında Bolu ilinin Elmalık Köyü'ndeki Çerkezlerin ağırlıklı olarak Çerkezlerle evlendiği (%71,9), buna karşın ailelerinde Çerkez olmayanlarla evlenmenin de oldukça yaygın olduğu belirlenmiştir (%78,9). En önemli nedenlerden biri, başka ülkede yaşamını sürdürmek zorunda olunca, bu tür sosyal değişimler kaçınılmaz olduğudur. Bu doğrultuda Çerkezlerin yalnızca Çerkezlerle evlenmek gibi bir baskı altında olmadığı ve bu konuda esnek bir yapıya sahip oldukları çıkarımında bulunmak mümkündür.

Aile içerisinde kararlar ağırlıklı olarak ortaklaşa alınırken, (%75,7), aile içerisinde ağırlıklı olarak (%50) Türkçe konuşulduğu da belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda da demokratik aile yapılarının yanı sıra yaşadıkları toplumun dilinin benimsendiği görülmektedir. Buna ek olarak halk, çocuklarının Çerkezce eğitimi almaları konusunda da oldukça isteklidir (%72,2).

Dikkat çeken diğer bulgularda ise halk gelenek ve göreneklerini sürdürebildiklerini düşünürken (%65,8), Çerkez kültürünün ise kaybolduğu kabul edilmektedir (%60,5). Bu doğrultuda çeşitli geleneksel değerlerin korunduğu ancak kültürün bir bütün olarak korunamadığı fikri ağırlık kazanmaktadır. Halkın büyük bir kısmı köy yaşantısında eskiye göre değişim yaşandığını düşünürken (%84,2), yine büyük bir çoğunluğu büyüklere karşı saygısızlık yapılamayacağını ifade etmektedir (%71,1).

Sonuç olarak özellikle Çerkezler birçok parçaya ayrılmış şekilde farklı bölgelerde varlıklarını sürdürmekte olup bu durum şüphesiz geçmişe olan bağlılığın azalmasına ve değerlerin kaybolmasına neden olmaktadır. Bir arada yaşama kültürünün günümüzde kaybolmasının paralelinde Çerkezlerin de bir arada yaşayamaması birçok alışkanlığı, kültürel değer ve geleneklerin tarih sayfasında kaybolmasına yol açsa da geçmiş yaşatmak adına azınlık olan nüfusun çaba sarf etmeye devam ettiği de görülmektedir.

KAYNAKÇA

AF2019 ADİGE Filolojisi II – Sempozyumu (2019). *ADİGE Dünyasının Bugünü; Düzce Üniversitesi ve ADİGE Devlet Üniversitesi İşbirliği ile Düzenlenen II. Uluslararası ADİGE Filolojisi Sempozyumu, 18-20.10.2019 Düzce*, Pelin Ofset Matbaa, Ankara.

AF2016 ADİGE Filolojisi – Sempozyumu (2016). *Düzce Üniversitesinde Çerkez Dili ve Edebiyatının Gelişmesi ve Türkiye'nin Sosyokültürel Alanda Toplumsal Gelişmeye Katkıları*; Düzce Üniversitesi I. Uluslararası ADİGE Filolojisi Sempozyumu; Dil, Tarih ve Sosyo- Kültür 13-14-15.06.2016 Düzce, S. 25-45, Apra Yayıncılık, İstanbul.

Altın, F. (2019). *21. Yüzyılda Anadolu'da Tehlike Altında Olan ADİGE (Çerkez) Kültürü ve ADİGE Khabze*, S. 260-274. AF2019 ADİGE Filolojisi Sempozyumu II - ADİGE Dünyasının Bugünü; II. Uluslararası ADİGE Filolojisi Sempozyumu, 18-20.10.2019 Düzce, Pelin Ofset Matbaa, Ankara.

Altın, F. (2018). Ege Üniversitesi – Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Çalıştayı: “*Tehlikede Olan Adıge Dili İçin Neden Kiril Alfabesi?*”- Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, S. 115-133, (E.U. Institute of Turkish World Studies İzmir – TURKEY), 27 Nisan 2018. Web Adresi: <http://hafizamekani.com>

Altın, F. ve Yılmaz, S. (2017). *Göç ve Oluşan İzleri: Serbest Göç ve Zorunlu Göç*, I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri, s.427, Pelin Ofset Matbaa, Ankara.

Altın, F. (2011). *Neuedefinition der Tscherkessin im Spannungsfeld religiöser Dogmen und tscherkessischer Tradition*, (Çev. Altın, F.), Karınca Yayınları, Ankara.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (2021). “*MAYKOP KÜLTÜRÜ*”, (<https://acikders.ankara.edu.tr>).

Aslan, C. (2006). *Bir Soykırımın Adı: 1864 Çerkez Sürgünü*, Asam Yayınları, Ankara.

Azarkan, E. (2013). *Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 3, Ankara.

Başer, A. (2010). *Kırım'da Rus Kolonizasyonu*, Karadeniz Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 24.

Beydilli, K. (2010). *Yaş Antlaşması*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 43.

Berzeg, N. (2010). *Çerkezler – Kafkas Sürgünü: Vatansız Bırakılan Bir Halk*, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Bolat, G. (2013). *Kavram Tartışmaları Etrafından 21 Mayıs 1864 Çerkez Sürgünü*, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6.

Demirkıran, E. (2021). *Çerkez Aile İçerisinde Sosyal Değişim: Biga Örneği*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Düzce.

- Erkan, S. (2006). *Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği Dönemlerinde Etnik Sürgünler*, Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi, Sayı 1, Ankara.
- Fedakar, C. (2014). *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2000). *Toplumun Kuruluşu*, çev: Hüseyin Özel, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 1999. Giddens, Anthony, Sosyoloji, Ankara: Ayraç Yayınları 2000a.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Habiçoğlu, B. (1993). *Göçün veya Sürgünün Nedenleri*, Nart Yayınları.
- ISO 639-2 *Uluslararası Dil Kodları*, Kaynak: https://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/code_list.php
- Karagöz, R. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, Akademik Açı.
- KASUMOV, A./KASUMOV, H. (1995). *Cerkes Soykırımı, Cerkeslerin XIX. Yüzyıl Kurtuluş Tarihi*, Çevr.: Uravelli - KAF-DER, Takav Matbaası, Ankara.
- Kavram, G. B. (2013). *Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1865 Çerkez Sürgünü*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Yalova.
- Kaya, A. (2004). *Political Participation Strategies of the Circassian Diaspora in Turkey*, Mediterranean Politics.
- Kaya, Y. (2015). *Çerkezler I: Tarih – Mitoloji – Gelenek*, Dahi Yayıncılık, İstanbul.
- Koçak, Z. (2017). *1787 – 1792 Osmanlı – Rus Savaşında Değişen Dengeler ve Yaş Antlaşması*, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt 32, Sayı 2.
- Lyulye, L. (1998). *Çerkezya*, (Çev. Murat Topçu), Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- Mamırık, N. (2022). *Avle Pşımafe: İlk Büyük ADİGE Arkeoloğu*, ADİGE Mak (ADİGE Sesi) Gazetesinde, 18.04.2022, yayımlandı, Çeviri: Hapi Cevdet Yıldız.
- McCarthy, J. (2017). *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821 – 1922)*, Türk Tarih Kurumu.
- Nogomou, Ş. ve Mursin B. (1866). *Die Sagen und Lieder des Tscherkessen – Volks*, Übersetzt Von A. Berge, Verl: Wigand, Leibzig.
- Özbek, B. (1991). *Çerkez Tarihi Kronolojisi*, Ankara.
- Özcan, B. 1887 – 1878 Harbine Kadar Osmanlı Rus Münasebetleri

Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri: 1856 – 1876*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Serbes, N. (2012). *Yaşayan Efsane Xabze*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Şhalakho, A. (2010). *Çerkez Folkloru (Sosyo-Kültürü)*, çev.: Adnan Cankılıç, Metkan Matbacılık, Nart Yayıncılık, İstanbul.

Tamara, V. P. (2007). *Çerkezya: Gönül Yaram*, Kafdav Yayıncılık, Ankara.

Tezcan, M. (1991). *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

Turhan. M. (1994). *Kültür Değişimleri*, Marmara Üniversitesi, İFAV Yayınları, İstanbul.

Unorokova, Mir (2018). Düzce Üniversitesi- Çerkez Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, *Çerkes Tarihi Ders Bilgileri*, Düzce.

Zübeyde, G. ve Yağcı, F. (1998). *Ali Paşa'nın Soğucak Muhafızlığı*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Samsun.

EK1- KÖYDEN FOTOĞRAFLAR









EK2 – ETİK KURUL İZNİ

**"BOLU İLİ ELMALIK KÖYÜNÜN SOSYO KÜLTÜREL AÇIDAN
İNCELENMESİ" TEZ ÇALIŞMASINDA KULLANILACAK ANKET VE
RÖPORTAJLAR:**

**GÜNÜMÜZDE ELMALIK KÖYÜ ÇERKEZLERİNİN SOYO – KÜLTÜREL
AKTARIMLARINDAKİ DURUMU TESPİT ETMEK İÇİN YAPILAN ANKET
VE KATILIMCILARLA YAPILAN RÖPORTAJLAR İÇİN, ALTTAKİ ETİK
KURULU İZNİ ALINMIŞTIR.**

EK3- ANKET - RÖPORTAJLAR

ÖLÇEK

Sizi Nurcan AKBALIK tarafından yürütülen “**Bolu İli Elmalık Köyünün Sosyokültürel Açından İncelenmesi**” başlıklı araştırma çalışmasına davet ediyoruz. Bu araştırma çalışmasına katılıp katılmama kararını vermeden önce araştırma çalışmasını nasıl ve neden yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa veya daha fazla bilgi istemeniz durumunda bize sorunuz.

Bu araştırma çalışmasına katılım sağlamak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. **Çalışmaya katılmama ya da** katıldıktan sonra istenilen zamanda **araştırmadan çıkma hakkına sahipsiniz.** Araştırmayı cevaplamanız, çalışmaya katılım için izin verdiğiniz şekilde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı ya da telkini altında olmayın. **Formlardan elde edilecek kişisel bilgileriniz tamamen gizli tutulacak olup sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır, teşekkür ederim.**

NURCAN AKBALIK

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÖĞRENCİSİ

GÖRÜŞME TARİHİ :

GÖRÜŞME YERİ :

GÜNÜMÜZDE ELMALIK KÖYÜ ÇERKEZLERİNİN SOYO – KÜLTÜREL AKTARIMLARINDAKİ DURUMU TESPİT ETMEK İÇİN YAPILAN ANKET.

Demografik Bilgiler

1. Yaşınız?

2. Cinsiyetiniz?

Kadın () Erkek ()

3. Eğitim Durumunuz?

İlköğretim () Lise () Yüksekokul () Üniversite () Diğer ()

4. Çalışma Durumunuz?

Çalışıyor () Çalışmıyor ()

5. Mesleğiniz?

Memur () İşçi () Ev Hanımı () Emekli () Çiftçi () Diğer ()

6. Medeni durumunuz?

Evli () Bekar ()

7. Evli iseniz, nasıl evlendiniz?

Kaşenlik yaparak () Görücü usulü ile () Tanışarak ve ailelerin rızası ile ()

Tanışarak ve ailelerin rızası olmadan () Diğer ()

8. Evli iseniz eşiniz Çerkez mi?

Evet () Hayır ()

9. Evlenilecek kişiyi kimin seçmesi gerekir?

Kendisi () Ailesi () Hem kendisi hem ailesi () Diğer ()

10. Çerkez olmayanlar dışında ailenizde evlilik yapıldı mı?

Evet () Hayır ()

11. Çerkezlerin kendi soyları dışında evliliğe olumlu bakmamasının nedeni nedir?

Geleneklerin uyuşmazlığı () Uyum sağlanamama () Diğer ()

12. Aile ya da toplumda yer alan yaşça büyük kişilere davranışlar nasıldır?

Saygıda kusur yapılmaz () Önemli kararlarda danışılır ()

Kararları sorgulanmadan yapılır () Diğer ()

13. Ailenizde ya da toplumda etki sahibi kişilerin nedeni sizce nedir?

Varlıklı olması () Yaşça büyük olması () Çerkez adetlerine göre ()

Eğitimli olması () Diğer ()

14. Köy yaşantısında eskiye göre farklılıklar var mıdır?

Evet () Hayır ()

15. Köy yaşantısında eskiye göre farklılık var ise neden?

16. Aile içerisinde konuştuğunuz dil nedir?

Türkçe () Çerkezce () Hem Türkçe hem Çerkezce ()

17. Ortaöğretimde Çerkez dili seçmeli ders olarak veriliyor, çocuğunuzun bu dersi almasını ister misiniz?

Çok isterim () İsterim () İsterim ama imkânım yok () İlgilenmiyorum ()

18. Halk Eğitimi kurs merkezlerinde Çerkez dili kursları açılmaktadır, bu kurslara gitmek ister misiniz?

Çok isterim () İsterim () İsterim ama imkânım yok ()
İlgilenmiyorum ()

19. Çerkez kültürünün kaybolduğunu düşünüyor musunuz?

Evet () Hayır ()

20. Geleneklerinizi ve göreneklerinizi Adige Khabze'yi sürdürebiliyor musunuz?

Evet () Hayır ()

21. Evlenecek kişilerin Çerkez olmayan birisi ile evlenmesine karşı çıkar mısınız?

Evet () Hayır () Kültürümüzü yaşatmak için karşı çıkarım ()

22. Aile içerisinde kararları kim verir?

Haneye en çok para kazandıran kişi () Ailenin yaşça en büyük olanı ()

Ortaklaşa karar verilir () Baba () Anne () Anne ve Baba ()

23. İkamet ettiğiniz hanenin türü nedir?

Müstakil ev () Gecekondu () Daire ()

24. İkamet ettiğiniz yerin mülkiyet durumu nedir?

Kendimin () Miras () Kira () Diğer ()

25. Hane halkının toplam geliri nedir?

26. Köy halkının refah seviyesi nedir?

Çok Kötü 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Çok İyi

27. Aile içerisinde anadilinizi konuşma durumunuz nedir?

Hiçbir Zaman 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Her Zaman

28. Aile içerisinde gelenek ve göreneklerinizi yaşam düzeyiniz nedir?

Çok Kötü 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Çok İyi

29. Gelenek ve görenekleriniz için mücadele eden dernekler hakkında düşünceniz nedir?

Kesinlikle Katılmıyorum 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Kesinlikle Katılıyorum

30. Türkiye’de kaç yıldır yaşıyorsunuz?

31. Elmalı köyünde kaç yıldır yaşıyorsunuz?

32. Sosyal güvence durumunuz?

BAĞ – KUR ()

SGK ()

Yeşil Kart ()

Sosyal Güvencem Yok ()

33. Refah seviyeniz nedir?

Çok Kötü

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Çok İyi



KATILIMCILARLA YAPILAN RÖPORTAJLAR

Katılımcı 1

1. Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?

Büyük anne ve büyük babalar çocukları eğitirlerdi. Haynap(ayıplanmak) çok önemsenirdi. Şimdi ise aileler küçüldü genelde anne baba çalışıyor. Telefon çocukların ilgisini çekiyor. Dili, kültürü öğretmek zorlaştı. Önceki düğünlerde kalabalık eğlenceli gece geç saatlere kadar zehes olurdu. Düğünlerde lepsi paste yapılırdı. Büyük kazanlarda etli yemekler yapılır, yemeklerden herkese dağıtılır ve hasta ve yaşlılara gönderilirdi. Günümüzde bu gelenekler yok oldu. Eskiden büyüklerin yanında küçükler gerekmedikçe fazla konuşmazdı ve oturma adabı önemliydi. Sofra düzenine özen gösterilirdi, hak gözetilir, liyakat çok önemliydi. Bu zamanlarda özellikle gençlerimiz yüksek öğretimde başka kültürlerden etkilenecek daha serbest özgür bir yol seçiyorlar. Adige Khabze onlara zor geliyor

2. Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?

Çerkez dilinin gelecek nesillere öğretilmesi için dil bilen büyüklerden istifade edilmelidir. Dili bilenlerde bilmeyenlere öğretmeli, çocuklarla evde Çerkezce konuşulmalıdır. Televizyonda Çerkez programları daha sık yayınlanmalı, okullarda seçmeli ders olarak seçilmeye teşvik edilmelidir. Halk eğitim merkezlerinde Çerkez dili kursları verilmelidir. Kültür ve dil adına yayınlar basılı ve sözlü olarak çoğaltılmalıdır. Mümkünse gazete ve dergi çıkartılmalıdır. İnternet üzerinden de dil eğitimi verilmeli ve çocuklara çizgi filmler yapıp Çerkez dili sevdirelmalıdır.

3. Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?

Kültürün bugün gelmiş olduğu durumları büyüklerin hataları var olsa da bana göre çok değil. Çünkü bu kültür bugüne geldiyse büyüklerimizden öğrendiğimiz khabze kurallarından dolayıdır. Aileler ne kadar isteseler de birçok neden bu kültürü yaşatmayı zorlaştırdı. Bunlardan bazıları büyüklerin vefat etmesidir. Çocukların eğitim hayatına başlaması ile farklı kişilerle tanışması, çevreden etkilenmesidir. Gençlerde buna benzer olaylarla örneğin kız-erkek arkadaşlığı yapmaları ileri yaşlarda evliliklerinin olması kültürlerin birbirine karışmasına neden oldu. Aileler çevreye uyum sağlamak adına bu

durumu kabullendiler. Ama yine de Çerkez kültürü yaşatılıyor. Büyüklerin ellerinden gelen tüm khabze kurallarını uygulanmadığını biliyoruz ama çare ve başka etkenler kültürümüzü çok etkiledi.

4. Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?

Geçmişe dönme gibi bir durum olsa ADİGE kültüründe çok eskilerin uyguladığı gibi küçüklerin sevilmesini, büyüklerin sayılmasını, kadınlara değer verilmesini ve ileri derecede eğitim alınmasını sağlardım. Çünkü çocuğu kadın yetiştirir. Çocukta toplumun temelidir. ADİGE yemeklerini, misafir ağırlama, masada oturma düzeni yemek yeme adabı, konuşma adabını gençlere bildiğim Khabzeyi öğretirdim. Düğünlerin Khabze kuralları çerçevesinde dansların ve zeheslerin yapıldığı neşeli, eğitici, sosyalleştirici bir şekilde yapılmasına yardımcı olurdum. Başka şehirlerde ve ülkelerde yaşayan Adigelerle iletişime geçerek kültür hakkında bilgi alışverişi yapardım. Adigelerin birbirinden habersiz ve kopuk yaşamaları bu kültüre zarar verdi.

5. Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?

Basın yayın kuruluşlarından öğrendiğimize göre kültürün dünya üzerinde birçok bölgeden yaşatıldığı biliniyor. (Türkiye, Suriye, Ürdün, İsrail, Mısır, ABD, Almanya, Kanada, Kafkasya). Adigeler tam olmasa da kültürlerini yaşatıyorlar. khabzelerini, danslarını, yemeklerini unutmadılar. Yalnız dil için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çerkez halkları olarak bizim yapmamız gereken gelişmiş teknoloji sayesinde iletişime geçerek birbirimizi tanıyıp dilimizi ve kültürümüzü yaşatmalıyız.

Katılımcı 2

1. *Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?*

Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü arasında dağlar kadar fark var. Tüm katı kurallar esnetildi. Eskiden büyüklerle çocuklar hep bir arada yaşıyorlardı. Yerine göre katı kurallar devam ediyor. Yaşlılar evde kaldığı, gençlerde dışarıdaki hayata adapte olduğu için Çerkez kültürünün katı kuralları tamamen esnemiş durumdadır. Anne babalar çocuklarını çok özledikleri için birlete oturmak, sohbet etmek istiyorlar.

2. *Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?*

Birlikte yaşama ile çok alakalı bir durumdadır. Çocuklar doğduğundan itibaren evde Çerkezce konuşulmalıdır. Çocuklar dışarıda oldukları için Türkçe konuşuluyor. O yüzden gençler anlıyor fakat konuşamıyor.

- Çerkez kursları açılırsa çocuğunu gönderir misiniz?

Köylerde yaşlılar kaldı. Şehirlerde açılırsa isterim,

- Televizyonlarda Çerkez programları ister misiniz?

Tabi ki çok isterim.

3. *Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?*

Tabi ki düşünüyorum, ama gençlerde günümüzde özgürlerine düşkün. Hepsi de yüksek öğrenim yaptıkları ve farklı şehirlerde yaşadıkları için bu gelenekleri de bu şekilde dejenere oldu. Büyükler evdeyken kendi kızları ve damatları geldiğinde onlara hoşgörülüler. Sadece bu gelenekler gelinlere var diye de düşünüyorum. Ne kadar şehirlerde yaşasalar da anne-babalarını örnek aldıkları için hem kendilerine hem karşısındaki insana saygıları oluyor.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

Böylesi daha güzel. Katı kültürün kaybolması iyi oldu. Saygı korunduğunda taktirde çok daha iyi olduğunu düşünüyorum. Haynap dendiği anda her şey bitmiştir.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Çekirdek aile ortamına alışılmış durumda yaşlılarda bu duruma alıştı. Lakin düğünlerde ve cenazelerde bu gelenekler devam ediyor. Keşke eski hayatımıza dönebilsek. Anne babalar her zaman geçmişi anlatmalıdır. Babaanne ve dedelerini yanına sürekli gidilmelidir. Kendiliğinden devam edecek bir kültür olacaktır.



Katılımcı 3

1. *Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?*

Geleneksel kültürümüz ile günümüzdeki kültür elbette her kültürde olduğu gibi zaman içinde ya da başka kültürlerle etkileşim kurdukça değişime uğramıştır. Türkiye diasporası özelinde özellikle köyden kente göç arttığından beri geleneksel kültür değişime uğramaya başlamıştır. Çünkü Çerkezler kültürünü kapalı bir toplum gibi köylerde yaşıyordu. Köyden kente göç kültürle birlikte dili de etkilemiştir. Dil bir kültürü yaşatan en önemli etkenlerden biridir. Çerkez dilini konuşan kişi sayısı ise her geçen gün azalmakta ve bu da kültürün yok olmasına sebep olabilir. Bir diğeri ise Xabze'dir. Xabze Çerkez toplumunun gündelik hayatta uyguladığı toplumsal kurallar bütünüdür. Ve bu kurallar 1800lerde güncellendiği için günümüz dünyasında bazı kurallara karşılık bulunamamaktadır. Uzun yıllar boyunca savaşıp ve geldiği diasporada kültürünü korumak için tırnak içinde tutucu, ırkçı gibi sözlere maruz kalan Çerkezler bugün Türkiye toplumu içerisinde kültürünün bir kısmını kaybetmiş ve kalan kısmını ise hala korumaya çalışmaktadırlar.

2. *Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?*

Şu anda Çerkez dilinin öğretimi hakkında dernekler ve federasyonlar çalışmalar yapmaktadır. Ancak bu çalışmalar biraz havada kalmakta ve dilin öğrenimini zorlaştırmaktadır. Dilin gelecek nesillere aktarılması için eğitim bilimcileri ile bir program hazırlamak ve eğitim materyalleri oluşturmak gerekmektedir. Özellikle çocuklar için ilgisini çekecek çizgi film gibi içerikler üretilmeli ya da var olan çizgi filmler Çerkezçe seslendirilebilir. Dil ve kültür birbirinin ayrılmaz bir parçaları gibi olduğundan dolayı kültürü geliştirecek birçok şey dili de etkileyebilir. Bunun için bilimden sanata her konuda pr çalışması yapılmalıdır. Özellikle dizi ve film sektöründe başarılı ürünler üretmek kültürün duyulmasını sağlayabilir. Bunun en iyi örneklerinden birisi Vikings dizisi ile İskandinavların kültürünü bütün dünyaya tanıttığı görülmüştür. Her ne kadar dilin öğrenilmesi için çalışmalar yapılsa da kişinin dile ve kültüre ilgisinin olması gerektiğini düşünüyorum. Dizi film gibi ürünlerle hem kültür tanıtımı yapılabilir hem de gelecek nesillerin kültüre, dile karşı ilgileri artabilir.

3. *Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?*

Daha önce söylediğim gibi kültürün bugünkü haline gelmesi köyden kente göç ile başlamıştır. İnsanların hayatlarını idame ettirmesi için olan bu durum kültürü de etkilemiştir. Büyüklerimizin ise bu süreçte hataları elbette vardır. Ancak bir kimse azınlık olarak durduğu bir yerde kültürünü ne kadar yaşatabilir? Örneğin büyüklerimizin birçoğu Türkçeyi sonradan öğrenmiş. Ve o dönem yaşadığı zorlukları çocukları yaşamasın diye önce Türkçe öğretmişler. Çocuk ise hem Çerkez dilini öğrenememiş hem de bulunduğu kent ortamından dolayı kültürünü koruyamamıştır. Daha sonra kültürü kentte korumak için dernekler kurmuşlar ve bu kurdukları dernekleri ise bölge ismi ile yaşatmaya çalışmışlar. Yani Çerkez kültürü olan durum Kafkas kültürüne evrilmiştir. O günün şartlarında bu uygun gibi gözüküyor olsa da bugün geline durumda Çerkez halkını temsil eden bu kurumların Çerkez ismi ile anılmaması kafa karışıklığına yol açmaktadır.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

Öncelikle az katıldığım STK çalışmalarına daha fazla katılmaya çalışırdım. Ve dili öğrenmeye daha fazla gayret ederdim. Çerkezlik bilincini ise daha önce kazanmak isterdim.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Daha önce de söylediğim gibi bir kültürü yaymak ve geniş kitlelere tanıtmak için günümüzde en uygun alanlardan biri sinema sektörüdür. Ayrıca birçok sektörde kendini geliştirmiş Çerkezlik bilincine sahip kişiler de bulunmaktadır. Gelecek nesiller için bir şeyler yapılması ve onlara öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Örneğin film yapımcısı olan birisinin kendi kültürünü tanıtmak için projeler üretmeli ve hatta bu sektör için yeni Çerkez yapımcı, yönetmenlerini yetiştirmesi gerekiyor. Böylece hem ekonomik hem de kültürel olarak bir gelişim sağlanabilir. Kendini alanında geliştirmiş kişilerin projeler üretmesi ve bunun için Çerkez halkı ile iş birliği yapması gerektiğini düşünüyorum.

Katılımcı 4

1. *Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?*

Bir halkın dili ve kültürü tıpkı bir insan gibi doğar, büyür ve gelişir. Özellikle farklı kültürler ile artan etkileşim sonucunda bu değişim kaçınılmaz olur ve farklı kültürler giderek bir pota içerisinde erir ve tek tipleşir. Günümüzde kendi ulusal bilinçlerini koruyan ve Çerkez halkı ile hemen hemen aynı yahut daha fazla nüfusa sahip olan halkların çoğu devletleşmiştir. Bu sayede dilleri ve kültürleri devlet garantisi altına girmiş ve muhafaza edilmiştir. Ancak soykırım ve sürgün yaşayan Çerkez halkı bu konuda bir ilerleme gösterememiş ve dolayısıyla kendi imkanları ile muhafaza yoluna başvurmuştur. Bu da pek tabii etkili bir yol olmayıp kültürün muhafaza edilmesini ve aktarılmasını zorlaştırmıştır. Bunun sonucu olarak geleneksel Çerkez kültürü ile günümüz Çerkez kültürü arasında aktarım ilişkisi sağlıklı olmamış bu yüzden kültürel değerlerin günden güne kaybolduğunu görebilmekteyiz.

1763-1864 yılları arasında aralıksız süren Rus-Çerkez Savaşı ve bu savaşın sonunda gelen soykırım ve sürgün Çerkez halkının ulusal hafızasında derin yaralar açmış ve bu kültüre direkt etki etmiştir. Örnek verecek olursak savaş gören nesiller çocuklarını sorunlar ile kendi kendine başa çıkabilmeyi öğretilsin diye belirli bir disiplin ve mesafe ile yetiştirmiştir. Günümüzde yeni yeni aşılan bir durum olsa da Çerkez aile yapısı içerisinde uzun yıllar boyunca iletişim farklı bir kanal üzerinden sağlanmış bu doğal olarak kültüre yansımıştır.

Vatanlarından kopan ve hiç tanımadıkları bir coğrafya ve insanların arasına gelen ve diaspora yaşamış bir halk olan Çerkezler bu duruma refleks göstererek kendi içlerinde olan iletişim, ticaret, evlilik gibi ilişkileri arttırmış ancak diğer komşu halklar ile aralarına belirli bir mesafe koymuşlardır. Bu durum dışarıdan Çerkezlerin tutucu veya ırkçı olduğu gibi algılansa da aslında hayatta kalma içgüdüsünün bir tezahürüdür.

Sonuç olarak Çerkez halkı yaşadıklarının ve yaşayamadıklarının bir sonucu olarak kültürel değerlerinin bir kısmını kaybetmiş kalan kısmını korumak içinse tutucu bir kimliğe bürünmüştür. Yaşadığı trajedi yüzünden toplumsal olarak (Çerkez halkının kendi geleceğine dair) karamsar bir ruh haline bürünmüştür. Bu yüzden Çerkez kültürünün dün ile bugün arasında olan ilişki incelenecekse burada diaspora halkı olmanın etkileri iyice araştırılmalıdır diye düşünüyorum.

2. *Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?*

Bir dilin gelecek kuşaklara aktarılması için hayatın her alanında yani eğitim, sanat, bilim, spor, ticaret vs. Kullanılması ve yer edinmesi gerekmektedir. Günümüzde tv ve internet sayesinde globalleşen bir dünyada yaşıyoruz. Zaten zor olan şartlar artık daha da zor. Üstüne Çerkezlerin topluluklar olarak birlikte yaşadığı ve izole olduğu köyler bugün geldiğimiz noktada köyden kente göçler ile birlikte dağılmış ve kent hayatına geçen Çerkezler dillerini korumakta güçlük çekmektedir. Çerkez dilini bu saatten sonra aile içi konuşmalar ya da küçük çaplı eğitimler ile Türkiye toprakları içerisinde korumak mümkün gözükmemektedir. Bu süreci durdurmanın bana göre iki yolu vardır. İlki İspanya topraklarında yaşayan ve bu sorunu başarıyla atlatan Bask halkının yöntemidir. Bu yöntemle göre öncelikli olarak dilini kaybeden halka tekrar milli kimliği benimsetilir sonrasında ise hem halk hem de halkın yaşadığı devlete karşı sürekli talepler belirtilir. Resmî kurumlar, dernek ve vakıflar, gazete ve dergiler, legal ve illegal faaliyetler ile günden güne hem halk politize edilip kendi kimliğine ve diline sahip çıkması sağlanır hem de siyasi otorite üzerinde baskı yaratarak ayrıcalıklar ve imtiyazlar elde edilir. Ancak Çerkez halkı bu topraklarda son yüz elli yıldır yaşadığı ve yaşadığı devlete karşı aşırı bir bağlılık beslediği için bu yöntem sancılı olacak ve uzun sürecektir bu yüzden ikinci yöntem daha tutarlı ve daha mümkündür.

İkinci yöntem ise Rusya Federasyonu'nda yer alan özerk Çerkez Cumhuriyetlerinde olduğu gibi yahut İsrail'de Kfar, Kama ve Ridaniye köylerinde yaşayan Çerkezlerin şu an yararlandığı gibi pozitif ve ılımlı bir siyaset ile siyasi otoriteden destek alınmasıdır. Bu bölgelerde yaşayan Çerkezler hem bağlı bulundukları devlete karşı sorumlu bireylerdir hem de dillerini ve kültürlerini muhafaza etmişlerdir. Bu yöntem için ise iyi ilişkiler kurulacak, Çerkez halkı zamanla maddi ve siyasi olarak güçlenecek ve devletten birtakım destekler görmesi sağlanacaktır. Bu yöntem içinde en önemli nokta ulusal bilincin yeniden kazanılmasıdır.

Sonuç olarak Çerkez halkı için öncelikli olan niçin Çerkezce öğrenmesi gerektiğini kavramaktır. Bundan sonra ise Türkiye Cumhuriyeti devleti içerisinde yaşayan Çerkezler baz alınacak olunursa ılımlı ve ayakları yere basan kolektif bir politika izlenerek Çerkez halkı tek başına üzerinden gelemeyeceği bu soruna destek bulmalıdır.

3. *Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?*

Günümüz Çerkez gençleri dil ve kültür konusunda eksikliklerini genellikle ailelerine bağlamaktadır. Bu bana göre hem haklı hem de haksız bir eleştiridir. Haklı olan kısmı Çerkez anne ve babalar diasporik bir halk olmanın sonucu olarak etraflarında yaşayan insanlardan farklı hissetmiş ve kimlik sorunsalı ile karşılaşmışlardır. Bu sebeple çocuklarına kasıtlı olarak kimliği ve kültürü aktarmamış bu sayede onları koruyacaklarını düşünmüşlerdir. Ancak bu bana göre büyük bir hata ve kayıptır. Binlerce yıl süren bir kültürün son temsilcileri olmak ve bunun bizlerle son bulma ihtimalini görmek bizim için farklı hissetmekten daha büyük bir içsel bunalım yaşatmıştır zira.

Gençlerin tüm faturayı aileye keserken haksız oldukları nokta ise bunun bir noktada kaçınılmaz olduğu gerçeğidir. Yukarıda belirttiğim globalleşen dünya ve devletsiz bir halk olmak zaten büyük bir yara açacaktı. Ne yazık ki Çerkez halkı hem dış etmenler hem de kendi eli ile çok korkunç bir tablo ile karşı karşıya gelmiş durumdadır.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

Kendim bireysel olarak ulusal bilincine bağlı, kültürünü bilen ancak dilini anlasa bile konuşamayan bir birey durumundayım. Son beş yılımı Çerkez dernekleri, toplulukları vs ile iç içe aktif bir şekilde geçirdim. Ancak bu yeterli olmadı. Geriye dönecek olsam iki şeyi değiştirmeyi isterdim. İlki Çerkezce konuşmaya çalıştığım halde bana gülen ve bu konuda özgüvenimi düşüren büyüklerimi ciddiye almaz ve dilimi çocuk yaşta benimserdim. İkincisi ise keşke ergenlik döneminde değil de çocukluk döneminde Çerkez olduğumu, farklı bir kültüre ve ulusal geçişe ait olduğumu anlasaymışım ve kendimi buna göre yetiştirseymişim.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Yukarıda belirttiğim gibi pozitif ve sağlıklı bir iletişim ile Çerkez olmayan diğer insanlarla iletişimimizi geliştirmemiz lazım çünkü sorunlarımızda ve taleplerimizde bizi destekleyen insanlara ihtiyacımız var. Ayrıca dışarıya karşı derdini anlatamayan kendi içerisinde de ortak amaç ve planları oturtamaz. Bu yüzden Çerkez halkının sorunları, tarihi, kültürü ve hayalleri tüm dünyaya anlatılmalı ve Çerkez halkının olumlu bir imaja

kavuşturulması şarttır. Bunun için çok fazla yöntem ve metot var ancak ben en önemli gördüklerimi yazacağım.

- Akademik çalışmalar ile Çerkez halkının tarihi, kültürü kayıt altına alınmalı ve tasdiklenmelidir. (Misal Mauriler)
- Çerkez halkı maddi açıdan güçlenerek kendisine finans gücü ve lobi gücü kazandırmalıdır. (Misal Yahudiler)
- Çerkez halkı diğer tüm halklar ile sağlıklı bir iletişim kurmalı ve ortak konularda birlikte hareket edebilme yetisini kazanmalıdır.
- En önemlisi ise film, dizi, edebiyat, oyun, spor gibi alanlarda başarı kazanarak kendini popüler kültür aracılığıyla anlatmalıdır. (Bunun için iki örnek verebilirim. İlki dizi sektörü sayesinde ülkemizde oluşan Laz sempatisi ve sevgisi. İkincisi ise gene İspanya topraklarında yaşayan Katalan halkı olacaktır. Katalonya bölgesi bugün İspanya'nın en zengin ve en turistik bölgesidir. Ancak Katalan halkı ulus bilinci konusunda dünyanın en güçlü azınlık halkı konumundadır. Bunun yaparken bir marka değeri oluşturdular ve o marka değeri sayesinde kendi isimlerini, kültürlerini, hayallerini tüm dünyaya aktardılar. O marka değeri ise Barcelona Futbol Kulübüdür. Bugün en az 3-4 milyar insan Barcelona takımını bilir. Ve onlar sayesinde milyonlarca insan Katalanları bilir ve öğrenir.)

Katılımcı 5

1. *Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?*

Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü arasındaki en büyük fark yaşadığımız coğrafyanın değişmesidir. Köylerde daha ufak bir toplumla beraber yaşarken kültürümüze dışarıdan bir etki kolay kolay gelememekteydi. Şimdilerde ise çok farklı kökenlerden insanlarla beraber yaşıyor oluşumuz kültürümüzü etkilemekte ve değişmesine sebep olmaktadır.

2. *Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?*

Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi için ana dilde eğitimin şart olduğunu düşünüyorum. Zira kimse özellikle günümüz gençleri ve çocukları konuşmak zorunda kalmadıkları takdirde dilimizi öğrenmek adına bir çaba göstereceklerini zannetmiyorum. Onun dışında dil gibi kültür gibi kavramların öğrenilmesi ailede başlar. Ailenin evde yalnızca Çerkezce konuşması ve çocuğunu konuşması konusunda teşvik etmesi gereklidir sadece bununla da kalmamalı Çerkezce filmlerle, dizilerle, oyunlarla dilin gelişimine destek sağlamalıdır. Son olarak kişinin görüştüğü arkadaş çevresinin Çerkezceyi bilen ve konuşan insanlardan olması da o kişinin dili öğrenmesi adına teşvik edici bir unsur olabilir.

3. *Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?*

Aile büyüklerinin hatalı olduğunu düşünüyorum. Bir kültürün en temel parçası dildir. Dil öğrenme konusunda şu anda elinde neredeyse hiçbir imkânı olmayan biz gençlere dilimizi öğretmek adına yeterince destek verdiklerini ya da bu konu üzerine düşüklerini düşünmüyorum. Özellikle 15-25 arası gençlerde dili aksamadan konuşan insan sayısı iki elin parmağını geçmez diyebiliriz. Onun dışında aile büyükleri özellikle Çerkez gençlerinin zamanla Çerkezlerle değil de başka ırk mensuplarıyla evlenmesiyle beraber adetlerimizi yerine getirme, bunun için mücadele verme, ısrar etme konusunda da zayıf kaldığını düşünüyorum. Aynı zamanda şehirleşmeyle beraber köyden kente geçen aile büyüklerimiz buna ayak uydurmuş bizleri Çerkez-Türk kültürü gibi kültürle büyütmüş ve birçok anlamda asimile olmamıza sebep olmuştur.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

Tekrardan aynı konu üzerine düşeceğim belki ama benim en büyük mücadelem kesinlikle dil konusunda olurdu. Türkiye’deki bütün Çerkez dernekleriyle bu konu üzerine ortak bir çalışma programı oluşturulup 5-15 yaş arasındaki çocuklara dil eğitimi verilebilirdi. Aynı zamanda bu çocuklara kültür bilinci aşıladım. Elimden geldiğince bu yaş aralığındaki çocukların sıklıkla Çerkezya’ya gidebilmesine olanak sağladım. Toplumumuzun bir araya gelebileceği daha çok etkinlik düzenledim. Ailelere, Çerkez gençlerini ama özellikle çocuklarını derneğe göndermeleri konusunda teşvik eden çalışmalar yapardım. Uzman kişiler eşliğinde ailelerle bir araya gelip “gelecek nesillere dilimizi, kültürümüzü nasıl aktarıyoruz?” sorusuna cevap vererek kültürün ve dilin yalnızca derneklerde değil ailelerde de yaşadığı bir toplum inşa etmeye çalışırdım. Elbette bunların hiçbirisi yapılmadı demiyorum ancak biz bunu kabul etsek etmesek de dili eksik -nereye bitecek bir düzeye gelmiş-, sadece ve sadece dansı ve müziği ile var olan bir toplum olarak kaldık.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Bizler toplum olarak düzenlediğimiz festivallerle, gecelerle kendi içimizde kültürümüzü tanıtıyoruz. Ancak bunu kendi içimizden ziyade farklı toplumlardan insanlarla bir araya gelerek kültürlerin kaynaşması adına festivallerde ve gecelerde bulunabiliriz.

Biz bir noktada yitip giden bir toplum olduğumuz için ne yaparsak yapalım çok fazla insana hitap edemeyiz. Ancak toplumumuzda bulunan insanların sahip olduğu başarılar bizim kültürümüzü tanıtmamız adına daha büyük ve ciddi bir imkân sağlar. Çerkez bir sporcunun desteklenmesi, çalışmaları adına üst düzey olanak verilmesi; bir sanatçının önünün açılması, eserlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasının sağlanması; eğitim alanında umut vaat eden çocuklara, gençlere özel imkân verilmesi; üst düzey bürokratlarla iş birliği içinde olunması Çerkez halkının sorumluluklarındandır. Sadece bunlarla da sınırlı değil Çerkez gençleri özellikle çocukları bu alanlara teşvik edilmeli ve bunun için çalışmalar yapılmalıdır.

Bugün sanat, spor, eğitim, siyaset alanında tanıdığımız birçok isim Çerkez peki kaç tanesine sahip çıkıyoruz? Eleştirmekten ziyade bu insanlara sahip çıkmalıyız. Bu insanlar bizim kültürümüzü yaşatmamız ve tanıtmamız adına çok büyük bir imkân. Ancak dünya çapında elde ettiğimiz başarılarla dünyaya “biz buradayız” deme imkânımız var.



Katılımcı 6

1. *Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?*

Geleneksel Çerkez kültürü daha köy hayatı odaklı, günümüz şehir yaşamında uygulanması zor olabilen adetlerdi. Günümüzde ise özellikle düğün, cenaze gibi süreçlerde hala geleneksel adetler devam ettiriliyor, ettirilmeye çalışılıyor.

2. *Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?*

Dil için en önemli safha evde konuşulmasıdır, evde küçük yaştan itibaren Çerkezce konuşulması bu konuda elzemdir. Adı üstünde "Ana Dil" il duyulan, öğrenilen dildir. Daha sonraki süreçte öğrenmek elbet ki mümkündür fakat toplumsal boyutta yapılacak en önemli şey evde çocuklarımıza Çerkezce konuşmaktır.

3. *Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?*

Aile büyüklerimizin hataları vardır. En başta dil öğretmemek, derneklerimizi şu veya bu siyasi kimliğe göre yargılamak ve bu yüzden Çerkezlik düzleminde toplumumuzun bir türlü toplanamaması bu hatalara örnek gösterilebilir.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

İlk olarak Ana Dil'in öğretilmesi hususunda daha tedbirli olurum, derneklerimizi mümkün olduğunca herhangi bir siyasi düşünce ekseninde değil de Çerkez Kültürü ve kimliğinin devamlılığı ekseninde konumlandırmaya çalışırdım. Çerkez siyasi örgütlenmesi hususunda adımlar atar ve daha halkımızın içinden anavatanla el ele siyasi oluşumlar için çaba gösterirdim.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Geniş çaplı bir tanıtımdan bahsediyorsak burada halkın yapabilecekleri sınırlıdır, asıl yük siyasi oluşumlarımızın başındakilerdedir. Kültürün ve dilin tanıtımı konusunda bizim için önemli günlerde, (21 Mayıs-14 Mart)üst mevkideki insanlarla iletişim kurulup bu günlerin ve dolayısıyla Çerkezlerin tanıtılması hususunda işler yapılmalıdır.

Katılımcı 7

1. Geleneksel Çerkez kültürü ve günümüz Çerkez kültürü farkları sizce nelerdir?

Eskiden kültürümüzde daha katı gelenek ve görenekler vardı. Bunlara örnek verecek olursak eskiden düğünlerimizde, oyunlarımıza dışarıdan herhangi yabancı gelemesine müsaade edilmezdi. Bu sebeple oyunlarımız kapalı küçük yerlerde oynanırdı. Günümüze gelecek olursak oyunlarımızda böyle bir gelenek yok her yerde misafirlerimiz olur ve onlarda oyun alanında bulunmak isterlerse bulunurlar. Ayrıca başka bir örnek verilecek olursa Zekes gecelerimiz olurdu. Eğlence amaçlı gençler düğün sahibinin yakınlarının ağırladığı bir mekânda buluşur sabaha kadar oyunlar oynanır sohbetler edilirdi. Geçmişte insanlar birbirlerine güvenirdi saygı ve sevgi üst düzeydeydi. Anne babalar çocuklarını hiç düşünmeden düğün sahiplerine emanet ederlerdi. Tabi günümüzde bu gelenek birçok nedenden dolayı gerçekleştirilemiyor.

2. Çerkez dilinin gelecek nesillere taşınabilmesi adına neler önerirsiniz?

Öncelikle aile büyüklerimizin ev içerisinde Çerkez dili ile iletişim kurmasını söyleyebilirim. Gençlerimiz için okullarda seçmeli der olarak konulan Çerkez dili maalesef ki yeterli katılım olmadığı için açılmıyor. Çerkez ebeveynlerin bu konuda daha bilinçli olup dersin açılabilmesi için birlik olmaları gerektiğini düşünüyorum.

3. Çerkez kültürünün bugün gelmiş olduğu noktada aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyor musunuz? Aile büyüklerinin hataları olduğunu düşünüyorsanız bu hatalar nelerdir?

Kesinlikle hatalı olduklarını düşünüyorum. Kültürümüzü aktarmakta yeterli olduklarını düşünmüyorum. Bunun en büyük nedeni sürgün olduğunun kanaatindeyim. Sürülmüş bir millet elbette anavatanında olduğu gibi kültürünü yaşayamaz. 1964'ten bu yana Çerkezler geldikleri bu toprakları hem etkilemiş hem de bu topraklardan etkilenmiştir. Ancak bu etkileşimin dozu giderek artmış ve geleneklerimizde birtakım kayıplar olmuştur. İşte tam bu sebeple Çerkez kültürü yok olmaya yüz tutmuş bir kültürdür. Öyle zannediyorum ki bu yozlaşmaya bir dur demezsek bizden sonraki nesillere aktarabileceğimiz bir kültürümüz kalmayacak.

4. *Geçmişe dönme şansınız olsa Çerkez kültürünün korunması adına neler yapardınız?*

Çerkez köy ve kasabalarını bir araya getirmeye çalışırdı. Bu mümkün olmasa bile memleketin bir ucundaki Çerkez ile diğer ucundaki bir Çerkez'in sürekli iletişim halinde olmasını sağlardım.

5. *Çerkez kültürünün daha geniş kitlelere ulaşması adına Çerkez halkının sorumlulukları nelerdir?*

Çerkezlerin tanınması çok çok az. Tanıyanlarda sadece oyunlarımızdan tanıyor. Oysa ki Çerkez kültürü oyundan ibaret değildir. Diğer örf ve adetlerimizin de tanınması gerektiğini düşünüyorum. Öncelikle bu kültürü tanıtmak istiyorsak önce kendimiz tam anlamıyla yaşayabilmeliyiz. Biz yaşadıkça gelenek ve görenekleriz ayakta kalacak, yeni nesillere daha kolay aktarılacaktır. Ayrıca kültürümüzü tanıtmak için medya öğelerinden, sosyal medyadan yararlanabiliriz.